

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עדה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

בי תשא תשב"ז (חלק ב)

ועתה אם תשא תפאתם

- במדרש: עשרה שמות יש למשה רבינו, ומכולם נכתב בתורה רק שם 'משה', ללמד גודל כחן של גומלי חסדים • פרשת דרכים: כשעושין חסד למטה מתעורר חסד למעלה עד שגם מרת הדין מתהפך לחסד •
- דרע קודש: מעלה אין מכריזין החטא, רק 'התשובה' שעלל החטא •
- רמ"ע ונועם אלימלך: גם כל הדורות העתידיים ראה משה בשעת המנין, ובוה המשיך טובה וברכה לכל הדורות • ביאור דרך רש"י בפסוק מְחַנֵּי נָא 'מִסְפָּרָךְ', מכל התורה כולה. ודרך הגמרא שהוא מהג' ספרים הנפתחים בראש השנה • זוהר הק': הג' ספרים הם רק בראש השנה לפני בית דין שלמעלה, אבל ביום כיפור נידונין לפני הקב"ה בעצמו •
- רמב"ן: המנין שבימי משה, היה בו זכות וטובה לישראל לחיים ולברכה, בהזכרתם שמותם לפניו. וכענין "קוויטל" הנהוג לפני צדיקים •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע Copyright ©

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדש - קונטרס רצג (חלק ב) 36 מינוט מתוך 94 זייער קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 2 → 9 → 27. 2

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 820 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

♦ ברכת מזל טוב ♦

הר"ר דוד לייב לעפקאוויטש הי"ו
לנישואי בנו החתן יואל נ"י - עב"ג בת
הר"ר הערשל יאזשעף הי"ו

הר"ר נפתלי הירצקא בראך הי"ו
לנישואי בנו החתן חיים ארי' נ"י - עב"ג בת
הר"ר יואל לאנדא הי"ו (בן חיים)

♦ יהם יעלו לזכרון ♦

לע"נ רבינו הקדוש הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע
בן רבי אליעזר ליפמאן זצ"ל - לרגל יומא דהילולא כ"א אדר תקמ"ז לפ"ק

הרה"ח ירא ושלם, מראשי ומייסדי מוסדות רביה"ח זי"ע
במאמריאל, ועמד במסירות ובנאמנות בכל נפשו ומאדו
לעשות רצון צדיק, ולמד בספריו הקדושים בקביעות
רבי יודא לייבוש ז"ל קליינבערגער
בן הרה"ח ר' חיים צבי ז"ל הי"ד
נפטר י"ז אדר תשע"ב

מחשובי תלמידי רביה"ק בעיר קראלי
הגה"צ רבי משה הלל זצ"ל קאהן
בן הרב שמואל מנחם זצ"ל
אבד"ק סענישארין
נפטר י"ט אדר תשס"א

הרה"ח איש האשכולות, חובר חיבורים מחוכמים, נדיב ושוע
רבי שבת ז"ל ליפשיץ
ב"ר דוד ז"ל
מוח"ס נחלת דבש בכל מקצועות התורה
נפטר י"ז אדר א' תשפ"ב

הרה"ח, וזה להציל כ"ח נפשות בימי הזעם במסירת נפש
ממש, ובתוכם הגה"ק בעל מנחת יצחק זי"ע ומשפחתו
רבי אלחנן ז"ל ראטבארט
בהרה"ח ר' אשר הי"ד - נפטר כ"ג אדר תשמ"ו
וונתנו הצדקנית מרת צביה ב"ר יונה חיים ע"ה
נפטרה י"ד אדר תשנ"ד

האשה החשובה והצנועה, הסתפקה במועמ, ושמחה בחלקה
מרת אסתר ע"ה יאקאבאוויטש
ב"ר אהרן הכהן ז"ל הי"ד
אשת הרה"ח ר' חנני' יו"ט ליפא ז"ל
נפטרה כ"ב אדר תשע"ז

הר"ר נחמן ז"ל גלויבער ב"ר חנני' יו"ט הי"ו
וונתנו החשובה מרת רייזל ע"ה ב"ר יצחק הי"ו
נקטפו יחד באסון נורא - ביום כ"א אדר תשע"ג
לא הניחו ודע של קיימא - ונא לעשות חסד של אמת בעבורם

האשה החשובה מרת
מלכה ע"ה שטיין
ב"ר חיים אלי' ז"ל
אשת הרה"ח ר' חיים יחזקאל שליט"א
נפטרה י"ח אדר א' תשפ"ד

הרב החסיד רבי
שמואל שמעון ז"ל סאמעט
ב"ר מרדכי יצחק ז"ל
נפטר כ' אדר א' תשנ"ב

הרב החסיד רבי
אברהם ז"ל פריינד
ב"ר יקותיאל יהודא ז"ל
נפטר י"ח אדר ב' תשס"ח

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וונתנו מרת שפרה יענטא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

מרת חיה דבורה ע"ה ב"ר מאיר ז"ל וויזשניצא

KolSatmar.com

א

קנישיות ודקדוקים בתחלת הפרשה

וידבר ה' אל משה לאמר, כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם.

ב

קושיא א

בתנחומא מביא לכאן הפסוק ואתה ה' מגן בעדי, כבודי, שהשרית שכינתך בתוכנו, ומרים ראשי, תחת שהיינו חייבין לך תלוי ראש, נתת לנו הרמת ראש על ידי משה, שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל

דער מדרש תנחומא זאגט*, כי תשא את ראש בני ישראל, זה שאמר הכתוב רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה, לפי שאומות העולם אומרים, אומה ששמעה בסיני אנכי ולא יהיה לך אלהים אחרים, ולבסוף (מ' יום) עשו את העגל, אין ישועתה לו באלקים סלה.

ואתה ה' מגן בעדי, [בזכות אבות]. כבודי, שהשרית שכינתך בתוכינו. ומרים ראשי, שבמקום שהיינו חייבים תלוי ראש², אתה נותן לנו נשיאות ראש [על ידי משה], שנאמר כי תשא את ראש [בני ישראל], משה רבינו האט אויפגעוהיבן אידן.

- [ובמדרש רבה שלפנינו הגירסא] נתת לנו תלוי ראש, [אמנם גירסת הילקוט הוא] נתת לנו נשיאות ראש' על ידי משה, שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל.

ג

ויש להבין הכוונה באומרו 'תחת' שאנו חייבין לך תלוי ראש, נתת לנו הרמת ראש

א) דארף מען פארשטיין, וואס איז דער 'במקום' שאנו חייבים, אז אויף דעם פלאץ, אנשטאטס דעם, שאנו חייבים תלוי ראש, האט דער בורא כל עולמים געמאכט נשיאות ראש, שהשרה שכינתו בתוכינו. וואס איז דער 'במקום' שאנו חייבים³.

ד

קושיא ב-ג

עוד מביא בתנחומא, דברפרשת שקלים, אמר משה משאני מת אין אני נוכר. אמר לו הקב"ה, כשם שאתה עומד עכשו ונותן להם פרשת שקלים וזוקף את ראשך, כך בכל שנה כשקוראין אותה, כאילו אתה עומד שם וזוקף את ראשך נאך שטייט אין מדרש תנחומא⁴, כי תשא את ראש בני ישראל, זה שאמר הכתוב

* בתנחומא (סימן ד): כי תשא את ראש בני ישראל. זה שאמר הכתוב (תהלים ג, ד-ג) רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה [ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי]. רבנן פתרינן קרא באומות העולם, רבים אלו עובדי גילולים שכתוב בהן (ישעי' יז, יב) הוי תמון עמים רבים, ואומרינן לישראל אומה ששמעה בסיני אנכי ה' אלקיך לא יהיה לך אלהים אחרים (יתר כ, ב-ג), ולסוף מ' יום אמרו לעגל אלה אלקיך ישראל (לב, ד), יש להם תשובה, אין ישועתה לו באלקים סלה. ואתה ה' מגן בעדי, אמרו ישראל רבון העולם ואתה הספקת עמהם ואמרת זבח לאלהים יחרם (משפטים כב, יט), מגן בעדי, בזכות אבות. כבודי, שהשרית שכינתך בתוכנו, ואמרת (תרומה כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ומרים ראשי, תחת שהיינו חייבין לך הרמת ראש, נתת לנו תלוי ראש על ידי משה, שנאמר כי תשא את ראש. [ובילקוט שמעוני (תהלים, רמז תרכה) גרס איפכא, תחת שהיינו חייבים 'תלוי ראש' נתת לנו 'הרמת ראש', וגירסא שהוא מוכן יותר, וכך הם סגנון דברי רבינו כגירסת הילקוט].

² לשון תלוי ראש, הוא כענין ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ (וישב מ, יט). ולשון נשיאות ראש דלהלן, היינו הרמת ראש, וכענין ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנף (שם, יג). [וכל זה לפי גירסת הילקוט דלעיל]. ועיין עוד באור החיים הק' ריש פרשת, בבאור לשון הפסוק כי תשא את ראש.

³ דלשון זה משמע דהפעולה עצמה שהיתה מחייבת ח"ו תלוי ראש, נצמח לנו על ידו הרמת ראש, ואיך יתכן זה שהיה גמול העבירה הרמת ראש. והוה ליה למימר 'אף' שהיינו חייבין תלוי ראש נתת לנו הרמת ראש, ולשון 'תחת' צריך ביאור. (דברי יואל).

(קהלת ה, יא) וְהִשְׁבַּע לְעֹשִׁיר אֵינָנו מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן, כל שהרביץ תורה והלכות, ותלמידיו אומרים אחר כך שמועות מפיו, ווערט ער נתעורר, אֵין מְנִיחִין לוֹ לִישׁוֹן. און מִשָּׁה רַבִּינוּ הרביץ תורה ברבים, בכל הפרשיות נזכר משה, וְיִדְבֵּר מִשָּׁה, אַזְוִי כְּסֹדֶר אִיז ער נִזְכֵּר, אדם לומד איזה פרשה מזכיר שמו של משה.

וכשהגיע לפרשת שקלים, אמר שְׁמָא מִשְׁאֲנֵי מַת אֵין אֲנִי נִזְכֵּר, אמר לו הקדוש ברוך הוא חַיִּיךָ, כשם שאתה עומד עכשיו לִזְקֹף את ראשך, כך בכל שנה כשקורין פרשת שקלים כאילו אַתָּה עוֹמֵד וְזוֹקֵף אֶת רֹאשְׁךָ, שנאמר כִּי תִשָּׂא, 'שָׂא' לא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'תִּשָּׂא', אִיז משמע לעתיד, כְּסֹדֶר.

ה

ויש להבין למה דייקא בפרשת שקלים אמר שְׁמָא מִשְׁאֲנֵי מַת אֵין אֲנִי נִזְכֵּר

(ב) מילא רעכט [מה שאמר] וְהִשְׁבַּע לְעֹשִׁיר אֵינָנו מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן, [דבכל התורה אנו מזכירים שמו של משה. אמנם] פֶּאֶרְוּאָס גְּרָאָד ווען ער אִיז געקומען צו פרשת שקלים, הָאָט ער שוין געזאָגט מִשְׁאֲנֵי מַת אֵין אֲנִי נִזְכֵּר.

י

וכן להבין התשובה שהשיב לו הקב"ה, כי בפרשת שקלים אתה עומד וזוקף את ראשך

(ג) און [דעס וואָס] דער בורא כל עולמים הָאָט אים געענטפערט, אַז כִּי תִשָּׂא אִיז אויף לעתיד, אַז כְּסֹדֶר וועט ער זיין. [גם זה צריך ביאור, למה שייך זה בפרשת שקלים דוקא].

ז

קושיא ד

מבואר בפסוקי מלכים ודברי הימים, שהיה נגף בימי דוד כשמנה את

ישראל, והארכו כאן המפרשים לבאר מה היה הטעות והחטא בימי דוד

[וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם נֶגֶף בְּכָדָר אַתֶּם. פירש רש"י, שהמנין שולט בו עין הרע, וְהִדְבֵּר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד].

(ד) לְאָמִיר זען. אַלע מפרשים שמועסן דאָך דאָ אָט, וואָס אִיז דאָס אַזוינס געווען בִּימֵי דָוִד, אַז דוד המלך הָאָט זיך עפעס דאָ טוֹעָה געווען [זא] ער הָאָט געציילט [אידן], און דאָס הָאָט גוֹרֵם געוועזן אַ חֲרוֹן אָף עַל יִשְׂרָאֵל, ס'איז געוואָרן אַ מִגְפָּה לא עלינו [וכמבואר בגמרא]. אַבער] וואָס אִיז געווען זיין טָעוּת, שטייט נישט [בגמרא].

¹ בתנחומא (סימן ג): כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כך פתח רבי תנחומא בר אבא, מְתוּקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אִם מַעֲט וְאִם הֶרְבֵּה יֵאָכֵל, וְהִשְׁבַּע לְעֹשִׁיר אֵינָנו מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן (קהלת ה, יא) וכו'. כיצד, היה אדם גדול ועשיר בתורה, לְמַד תלמידים הרבה, וְרַבִּץ תורה ברבים, וְשָׁבַע מִן הַתּוֹרָה, אָף עַל כִּי שְׁהוּא מַת אֵין הַתְּלָמִידִים שֶׁהַעֲמִיד מְנִיחִין לוֹ לִישׁוֹן, אלא יושבין ועוסקין תלמידיו בתורה ובתלמוד ובהלכה ואגדות, ואומרים תלמידיו הלכות ושמורות משמו ומזכירין שמו בכל שעה, ואֵין מְנִיחִין אוֹתוֹ לִישׁוֹן בִּקְבֵּר וכו'. וכן משה לְמַד תורה לישראל והדריכן למצות, ונתן להם סדרי תורה ופרשיות שקוראים בהם בכל שבת ובכל חודש וחדש ובכל מועד, והם מזכירים אוֹתוֹ בְּכָל פְּרִשָּׁה וּפְרִשָּׁה. ובפרשת שקלים, אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם משאני מת אין אני נזכר. אמר לו הקב"ה, חַיִּיךָ, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשך, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לְפָנֶיךָ, כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשך. מנין, ממה שקראו בענין וְיִדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. שָׂא אֶת רֹאשׁ לֹא נֶאֱמַר, אלא כִּי תִשָּׂא.

² בגמרא ברכות (סב:): אִם ה' ה' הִסְתַּתְּךָ כִּי יִרְחַ מְנַחָה (שמואל א' כו, טז), אמר רבי אלעזר, אמר ליה הקב"ה לדוד מִסִּית קְרִית לִי, הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְתִתֵּן אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ וּגְו'. מִדּוּ וְעֹמֵד שָׁטָן עַל יִשְׂרָאֵל [יְיָסֵת] אֶת דָּוִיד לְמַנּוּת אֶת יִשְׂרָאֵל (דברי הימים א' כא, א), וכתוב (שמואל ב' כד, א) 'יְיָסֵת' אֶת דָּוִיד בָּהֶם לֵאמֹר לָךְ מִנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל. וכיון דמנינו, לא שָׁקֵל מינייהו כופר, דכתיב (שם, טז) וְיָתָן ה' דָּבָר בְּיִשְׂרָאֵל מִהִבָּקָר וְעַד עַת מוֹעֵד וְיָתָן מִן הָעֵם מִדָּן וְעַד בָּאָר שֶׁבַע שְׁבָעִים אֶלְף אִישׁ, מאי עת מועד אמר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו, רבי יוחנן אמר עד חצות מוש. ויאמר למלך המשיח בָּעֵם רַב (עֵתָה הָרַף יִדָּן) (שם, טז), אמר רבי

ח
תירוץ מפרשי רש"י - על קושיא ד

ובמזמור וגור אריה פירושו שטעה דוד במה שחשב שאין זה דבר הנוגד לדורות, מה שנצטוו ליתן כופר בשעת מנין. והלבוש דחה דבריהם ומפרש שגם דוד לקח כופר, אלא שטעה במה שחשב שיכולין ליקח כופר לאחר המנין, ובאמת צריך ליקח הכופר עוד קודם המנין

אסאך זאגן אז ער האָט זיך טוּעָה געווען (לסבור) אַז ס'איז נישט קיין מצָוה לדורות, (כי חשב) ס'איז נאָר לְשעָה.
(ווי) זיי זענען מפלפל די מפרשים, דער מזרחי' און דער גור אריה'.

אלעזר, אמר ליה הקב"ה למלאך, טול לי רב שבהם, שיש בו ליפרע מהם כמה חובות. באותה שעה מת אבישי בן צרויה, ששקול כרובה של סנהדרין. ○ ובהשחית רָאָה ה' וַיִּנָּחֵם וַעַל הָרָעָה וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמִּשְׁחִית רַב עִתָּה הָרָף יָדָךְ (דברי הימים שם, טו), מאי ראה, אמר רב ראה יעקב אבינו, דכתיב (ויצא לב, ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כְּאִשְׁרֵי רָאָם. ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה, שנאמר (וירא כב, ח) אֲלֵכִים יִרְאֶה לוֹ הָשָׁה. רבי יצחק נפחא אמר כסף כפורים ראה פירושו: שנתן במנין ראשון של ישראל למשכן, והוא כיפר על מנין זה, שהיה לזכרון נתן, דכתיב וַהֲיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לְכַפֵּר, ועכשיו הוצרכו כפרתו, שנאמר וְלִקְחֶתָּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'. רבי יוחנן אמר בית המקדש ראה, דכתיב (וירא שם, יד) בָּהָר ה' יִרְאֶה. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני, חד אמר כסף הכפורים ראה, וחד אמר בית המקדש ראה, ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה, שנאמר אֲשֶׁר יֹאמֶר הַיּוֹם בָּהָר ה' יִרְאֶה.

¹ בפירוש הרא"ם (ל, יב): כמו שמצינו בימי דוד (רש"י). מכאן משמע שְהִדְבָּר שנגזר בימי דוד, היה מפני שמנאם לגלגלותם ושלט בהם עין הרע. וקשה, וכי דוד לא קרא בימיו זאת הפרשה שגזרה שלא ימנעם לגלגלות אלא על ידי חצאי השקלים. ואם הוא לא קראה, איך לא נמצא שום אחד מאנשי דורו להודיע לו. ○ ושמא יש לומר, שמפני שראו שכתוב בה וְלִקְחֶתָּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אוֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֱהֱל מוֹעֵד, שהם האדונים, כמו שמבואר בפרשת אלה פקודי, חשבו שלא היתה הגזרה הזאת אלא לפי שעה, בעבור האדונים, ולא שהכתוב מקפיד על מניין הגלגלות. ופירוש וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף, הוא הנגף הבא לעולם, על דרך, וצדקה תציל מִמָּוֶת (משלי י, ב). ופירוש 'בפקד אתם' עם חצאי השקלים, מפני שהם יהיו להם למזכרת לפני ה' בכל עת שיבא נגף בעולם. ולא ידעו שזאת הגזרה היא אף לדורות, אלא שבמניין הזה יקחו חצאי השקלים ויעשו מהם האדונים להיות לבני ישראל לזכרון, ולדורות לקנות מהם קרבנות צבור ולשאר צרכי צבור. ○ או מפני שראו שכתוב בה וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּסֶף נֶפֶשׁוֹ, שכלת 'כופר' מורה שנמנים לגלגלותם ושוולטת בהם עין הרע, ולכן צוה הכתוב שיתנו כפרם תמורת נפשם. ○ וגם שלא הזכיר הכתוב (שיתנו) חצאי השקלים אחר נתינתם, וחשבו מזה, שפירוש הכתוב הוא שימנו אותם לגלגלותם, ושיתנו חצאי השקלים שיהיו כפרם, ולפיכך מנה אותם גם הוא לגלגלותם, ונתנו גם חצאי השקלים, והכתוב (בדוד) לא הזכיר נתינת חצאי השקלים, מפני שכיון שמנאם לגלגלותם אין תועלת בנתינתם. ○ אך קשה, אם כן כשפקד דוד את העם ושלח השליש ביד יואב והשליש ביד אבישי בן צרויה והשליש ביד אתי הגת, למה לא היה בהם המגפה, אבל אדרבה הצליח ונצחו במלחמה. ושמא יש לומר, שמה שהמנין שולט בהם, אינו אלא כשנמנים כל ישראל ביחד, דכתיב פי תשא את ראש' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָקְדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּסֶף נֶפֶשׁוֹ לֵה' בְּפֶקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף, אבל כשמונה מקצתן, אין בכך כלום, ולפיכך כשנמנה דוד את כל ישראל ואת כל יהודה, שלט בהם עין הרע ובא עליהם הדבר, וכשמנה את העם אשר אתו בלבד, לא שלט בהם עין הרע, והלכו ונצחו במלחמה.

וכן כתב גם הרמב"ן 'בפרשתן' (שם): ומפני שלא נתפרש כאן אם היא מצות דורות, או לשעה למשה במדבר, טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים, והיה הנגף בהם וכו'.

¹ בגור אריה (שם): ומה שאמר (כרש"י) 'אל תמנה אותם לגלגלותם', יש לדקדק, מנא ליה דבר זה, שמא מותר למנות לגלגלותם, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף, שכבר נתנו כופר נפשם, כדמשמע לישנא דקרא וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּסֶף נֶפֶשׁוֹ. ועוד, אם רוצה לומר שאל ימנעו לגלגלותם, אם כן כופר נפשם למה, הרי לא נמנו אלא חצי השקלים וכו'. ○ ויראה דרש"י פירש כן, דלשון פי תשא את ראש' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כן משמע, דלא הוי למכתב רק כי 'תפקוד' את בני ישראל, ולמה הוצרך לומר פי 'תשא את ראש', אלא פירושו כן, כאשר תרצו לדעת סכום מנין ישראל, והיינו כולם ביחד, אל תמנו אותם לגלגלות, רק יתן כל אחד חצי שקל. ובשביל כך נכתב בכל מנין ישראל שזו את ראש, שאין למנות אותם לגלגלותם, רק הסכום ביחד, וזה פי תשא 'את ראש', שהוא סכום שלהם, ולא לגלגלותם. ומה שהוצרכו לתת כופר נפשם, דהיינו אף על גב שלא נמנו לגלגלות, מכל מקום היה נודע סכום שלהם, והיו צריכים לתת כופר נפשם. ○ ודוד שחיו מונה את ישראל, נראה שהיה סובר כי לא היה מצוה זאת רק כשהיו יחד במדבר, והשטן יותר שולט, כיון שנמנו ביחד והם ביחד, אבל בימי דוד לא היו נמנים ביחד, ואינם ביחד, אין הנגף שולט. ולפיכך כתיב פי 'תשא את ראש', שהמצוה למשה דוקא, כך סבר דוד, וטעה, דאף על פי כן אין למנות רק על ידי חצאי שקלים, ולפיכך היה הנגף. ○ אך מדברי רז"ל לא משמע כן שצריך לתת חצי שקלים ולמנות השקלים, רק שיתנו כופר נפשם, וא לא יקרה להם נגף. והשתא אתי שפיר שמנה דוד את

און דער לבוש זאָגט^ה אַז ס'קען נישט זיין עפעס אַזאַ גרויסן טענות, זאָגט ער על דבריהם] ניין, און [ער] פאַרקלענערט דעם טענות, [אַז] ער האָט געמיינט אַז מ'זאָל ציילן און תיכף [נאָכדעם] נעמען די שְׁקָלִים פאַר אַ פֶּכֶר, [אַבער] דערווייל איז נישט אזוי, נאָר 'פאַרן' ציילן דאָרף מען נעמען די שְׁקָלִים, און [ציילן] דורך די שקלים. דאָס איז געווען דער טענות, אַ קלענערער טענות.

ט

מה שעדיין קשה לתירוץ מפרשי רש"י

אבל גם לדברי הלבוש אכתי צ"ב האך אפשר שיטעו בוה גם הסנהדרין וכל ישראל, וכעין שהקשה האור החיים הק' כך [נאָר] לכאורה, אַלץ איז עס אַ טענות, אַנדערש ווי ס'שטייט אין פֶּסוק. [ועדיין קשה] הַיִתְכֵּן, וואו קומט דאָס עפעס [לדוד המלך שיטעה בדבר זה]. ווי דער אור החיים הקדוש^ט איז מאַרְיָך אין דעם, [דהלא] ס'איז דאָך געווען די

ישראל, כי ישראל היו נותנים חצאי שקלים מידי שנה בשנה באדר כופר נפשם (שקלים פ"א, מ"א), ואין צריך לתת בשעת המנין, דסוף סוף נתנו כופר נפשם. ○ ובתנחומא בפרשת כי תשא (סוף סימן ט) אמר רבי אמי בר זימרא, כל זמן שנמנו ישראל לצורך, לא חסרו, שלא לצורך, חסרו, אימתי נמנו לצורך, בימי משה, ושלא לצורך, בימי דוד. ולא אמרו כי לכך חסרו מפני שמנה אותם לגלגלותם, והיה לו למנותם על ידי דבר אחר, שמע מינה דאם הוא לצורך כמו שהיה בימי משה, אין צריך למנות חצאי שקלים כלל. ולכך בימי דוד לא היו חסרים, שכבר נתנו כופר נפשם כשנתנו חצאי שקלים, אלא מפני שהיה המנין שלא לצורך, שלא נטעה, ובזה טעה דוד שהיה מונה את ישראל שלא לצורך. ואין לומר שדוד מנה אותם על ידי חצאי שקלים, זה אין משמע מדברי רש"י, שאמר 'כמו שהיה בימי משה', שמע מינה כי סבירא ליה כי דוד לא מנא על ידי חצאי שקלים. ולכך לא היה צריך לרש"י לומר כלל שלא ימנה אותם בעצמם לגלגלותם רק על ידי חצאי שקלים, אלא אפילו אם ימנה אותם בעצמם, כיון שנתנו חצאי שקלים לכפרה והמנין הוא לצורך, שפיר דמי.

^ה בלבוש האורה (שם): בא"ד רש"י כמו שמצינו בימי דוד, עד כאן. כתב הרא"ם מכאן משמע שהרבר הנגזר בימי דוד היה מפני שמנאם לגלגלותם ושלט בהם עין הרע, וקשה וכי דוד לא קרא בימיו בזאת הפרשה וכו', עכ"ל קושייתו. ותירץ שטעו דוד ובני דורו מפרש שראו שכתוב וכו' חשבו שלא היתה הגזירה הזאת אלא לפי שעה, עכ"ל. גם הרמב"ן ז"ל (בפרשת שם) כתב דו"ל, ומפני שלא נתפרש כאן אם הוא מצוה לדורות או לשעה למשה במדבר, טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים והנה הגוף בהם, והתורה עליו כו' עכ"ל. ○ ואינו תמה על האנשים השלמים האלה שלמים הם אתנו, איך יעלה על הדעת לחשוב על אדונינו דוד ע"ה ובני דורו טעות גדול כזה אם הוא מצוה לדורות או לשעה, והיאך יטעו בזה והכתוב עומד וצוח ואומר בפירוש ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם, הרי משמע בפירוש שחשש הגוף יש כאן משום עין הרע של הפקידה, והיאך יעלה על הדעת שיש בזה חילוק בין שעה לדורות, דבר שאינו תלוי אלא בפקידה, חלילה לתלות בוקי סריקי כאלה באדונינו דוד ובני דורו כו'. ○ על כן אני אומר, אע"ז דודאי צריכין אנו לומר שדוד טעה בכאן קצת טעות, אבל כל האומר דוד טעה טעות גדול כזה אינו אלא חוטא בכוונתו, שאני אומר שלא טעה בפשט של פרשה כלל, כי הוא הבין אותה בחכמתו בפשט הכתוב ממש, מפני שלא היה לו פירוש מקובל לאמיתתה, כי אמיתת פירושה צריכין אנו לקבלה מפי משה רבינו ע"ה, ובלי ספק שגם לחכמינו הראשונים בעלי התלמוד והמדרשים לא נודע להם פירושה אלא ע"י מעשה דוד ע"ה שנענש עליו, ולולי עונשו כל חכמי ישראל היו מפרשין אותו כמו שהבינוהו הוא, שהוא פשוטו של פסוק. וזה דודאי גם הוא ידע שעל ידי פקודת מנין לגלגלותם ישלוט בהם עין הרע ויהיה בהם נגף אם לא יתנו כופר נפש, וגם ידע שהמצוה הזאת היא לשעה ולדורות, אלא שהוא לא פירש פי תנא וגו' 'כשתחפון לקבל' סכום מנינם כו', כמו שפירש רש"י, רק 'כשתקבל' סכום מנינים ונתנו וגו' [נהיין אף אחר המנין], שכן הוא משמעות פשוטו, ונמשך על פי האמת, וכשנפרשהו כך על כרחינו צריכין אנו לומר שרצה לומר כשתקבל סכום מנינים כו' ונתנו וגו', כלומר כשתמנאם לגלגלותם 'אחר כך' יתנו איש כפר נפשו וגו'. וכן היה דעתו לעשות כן הוא ובני דורו, שאחר שיקבלו סכום מנינים לגלגלותם, אחר כך יצוה להם שיתנו כופר נפשם כל אחד חצי שקל כו', כי לא הבין מן הפסוק שיקפון עליהם העין הרע תיכף ומיד, ישלוט בהם להביא עליהם הגוף מיד, שאין משמעות של פי תנא כשתחפון לישא כו', אם לא שיקבלוהו מפי רב איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, ועל ידי מעשה דוד ועונשו נתגלה לנו פירוש זה. וזה נראה לי ברור ואמיתי ונכון להקטין בו טעות אדונינו דוד ע"ה, כי מי יפרשהו כן, אם לא בקבלה או על ידי מעשה. ותמה אני מאד איך לא הרגישו זה כל המפרשים הקדמונים ז"ל. ומה שכתב כאן הרב גור אריה, עיין שם כי אינו נכון, ואמינא כי ניים ושכיב אמרם.

^ט באור החיים הק' (שם): ונתתי לבי להשכיל במעשה דוד, כי לפי הנשמע מהכתובים כי מנה ישראל אחד בלא אמצעי, נוסף על שמנאם ללא דבר, והם דברים תמוהים, ומה שכתב דוד המלך ע"ה דבר זה כזה. ומצינו

סנהדרין ב'מיו, און דער גאנצער כָּלל יִשְׂרָאֵל, יעדער האָט זיך געדאַרפֿט אָנרופֿן. וקען דען זיין אז] יעדער האָט אַ טָעות געהאַט?

תירוץ האור החיים הק' והרמב"ן – על קושיא ד

ובאור החיים הק' מפרש שטעה במה שחשב שנתנית כופר מהני אף כשהמנין הוא שלא לצורך, אבל באמת הותר רק לצורך און דער אור החיים הקדוש קומט אויס (במסקנתו), אַז דער טעות איז געווען עפעס אנדערש, ווייל ס'איז געווען שלא לצורך, אפילו מ'ציילט טאקע דורך 'עפעס' – [ווי] ער זאגט דאָרט באריכות – [אבער] שלא לצורך טאָר מען נישט. דאָרט איז געלעגן דער טעות.

שרבותינו ז"ל אמרו (ברכות שם) כי מן השמים הכשילוהו בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן וכו', לטעם אומרו אם ה' הִסְתִּיף בִּי, יעוּיִין שם דבריהם. פירוש דבריהם, כי לצד שקרא לה' חס ושלום מסית, נברא מלאך רע, לפי מה שקדם מדבריהם (אבות ד, יא) העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד, והוא מין העון ממש כמעשהו, ולזה נברא מלאך רע מסית שמו, 'והסיתו' והטעוהו לעשות כן, בסוד אומרים (שם ב) עבירה גוררת עבירה. ותמצא כי העון עשה דוגמתו, שכשם שדברי דוד שאמר הִסְתִּיף כשגגה היתה ממנו, וח"ו שנתכוון לדבר מילין לצד עילאה חלילה, ומי עבד ירא מאלקיו כדוד, אלא שגגה היא, כמו כן לא הוסיף מהמסית לעשות דבר בלתי הגון כמזיד. ויעדיין קשה, תינה לגבי דוד אמרינן שטעה, מה נענה ביואב, ממה נפשך תקשה, אם דברי דוד באו אליו סתם פקד בני ישראל, מי אמר לו שאין כוונת דוד לומר לו שיעקדם על פי התורה, ומן הסתם לא יוצרך לומר אליו דבר שתינוקות יודעים אותו. ואם נאמר כי דוד צוה אליו בפירוש שימנה אותם אחד אחד ולא על ידי מחצית השקל, קשה איך קיבל דבריו כשאמר לו כן, שהיה לו למאן, כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין (קידושין מב:), ואפילו במצות מלך, וזה הלכה ורווחת. ולו יהיה שיואב נעלמה ממנו, ומקרה אחד קרה לדוד ויואב, מה נענה בסנהדרין, מה נענה בכל איש כשראו שבאו למנותם, היה להם לחרוד חרדה גדולה ואימת מות יפלו עליהם, ויצעקו על הדבר לפני יואב, ולפני המלך גם כן יכולין לבא בטענה הנשמעת וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם. ואם חסו על מחצית השקל יותר מגופן, היה להם לטעון שימנו בחרסית, כמעשה שאול המלך (שמואל א' יא, ח), ואיך לא חסו על נפשם כל בני קל חי.

'באור החיים הק' (שם בהמשך): והנכון בעיני, כי דוד אמר דבריו סתם ליואב, והדבר פשוט כי יואב יודע ספר היה, ולא מנאם אלא על ידי דבר אחר, בְּכֹן (שמואל שם) וכדומה לו. ותמצא שדייק התלמוד (ברכות שם) בלשונו, לא שקל מינייהו כופר, משמע כופר הוא דלא שקל, אבל המנין היה על ידי דבר אחר, והנה דייקנו (באור"ח לעיל שם) שלא לכל מספר יתחייב הנתינה [נמחצית השקל]. והטעות שטעה היתה, שהיה המספר ללא דבר. וכבר פירשנו מדקדוק הכתוב, כי לא יפקדו אותם אלא לסיבת דבר כמו שכתבנו למעלה, אבל ללא דבר לא. והיא טענה שתמצא [בפסוקים] שטען יואב לדוד שאין צורך בדבר למנות ישראל. ואולי שאם היה מונה אותם על ידי מחצית השקל, לו יהיה שיתחייבו ישראל בר מינן מיתה, הנה הוא כופר נפש של כל אחד, והוא אומרים ז"ל (ברכות שם), שאם היה דוד מונה אותם על ידי השקלים לא היה בהם גנף, ותמצא שאמר הכתוב (שמואל ב' כד, א) ויִסֹף אֹף ה' לַחֲרוֹת צוּרֵי יִשְׂרָאֵל ויָסַת אֶת דָּוִד בָּהֶם, הראת לדעת כי ישראל היו חייבין על הקודם, ולזה כשבא המספר בהם ללא צורך באין שיוון מאדון הכל, שלט בהם הדין ונפרע מהם עונם. עוד אפשר לומר, כי כיון שהוזכר בתנאי המנין שצריך לסיבת דבר, כל שחסר תנאי אחד הרי הם נכללים בגדר הנגף בר מינן, וזו היתה טעותו של דוד שטעה. ולזה תמצא בתשובת יואב אליו (שם, א) ואֵינִי הַמִּלֵּךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה, פירוש מנין ללא צורך, אבל אם היה צורך בדבר, יסכים גם הוא. ואם המנין היה אחד אחד, הגם שיהיה צורך המנין לא יפקדם בדרך זה, והיה צריך לומר לו איך יכול לעשות דבר זה, ולפי שאין ענין זה מפורש בכתוב אלא מדיוק הכתוב, לא מצא יואב חילוק עם דוד. א ו אפשר, שחשב כשראה דבר מלך חזק עליו, אמר אולי שיש לו טעם נכמס, וחש על עצמו ממרוד במלכות. ולעולם לא מנאם אחד אחד נק בדבר אחר. ובזה אין קושיא גם כן על כל איש ישראל שלא פקחו על נפשם, כי הם לא נמנו אחד אחד, ודבר זה שצריך למנותם על ידי סיבה, אין עליהם מוטל לדעת אם יש סיבה למלך, ולא בדקו אחריו, לחזקת כשרותו. נמצינו אומרים, כללו של דבר, מספר בני ישראל נחלק לג' דינים. האחד הוא מספר שהיה אחר העגל, זה היה לצורך, גם הוצרך לתת מחצית השקל לצד שהיה חייבים כנזכר. ב' כל שיש צורך במספרם, אין צריך למנותם על ידי שקלים, אלא אפילו בחרסית אדמה, וזה מעשה שאול. ג' כל שאין צורך למנותם, אין למנותם אפילו על ידי חרסית, וזו היתה טעותו של דוד שהטעהו על שגינתו, ועל ידי נתינת מחצית השקל מותר, כי זה מונע הנגף הבאה מהמספר. א ו תאמר למה הוצרך דוד למספר, ולא הספיק לו מנין שקלי בני ישראל המביאים מדי שנה בשנה. יש לומר שאין הוכחה מהשקלים, כי יואב לא הביא אלא מספר האנשים שולפי חרב, והשקלים מביאים הכל ואפילו הקטנים, כאומרים (שקלים פ"א מ"ג, וירושלמי שם) אדם שוקל על ידי בנו ובתו הקטנים ועל ידי אשתו וכו', ולזה רצה לדעת מספר אנשי המלחמה, ודבר זה לא ידענו ממחצית השקל המובא בית ה'.

יא

וכן נראה באמת בדברי חז"ל, שאמרו כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, ושלא לצורך חסרו. ואימתי נמנו לצורך, בימי משה. ושלא לצורך, בימי דוד.

און ס'זעט אזוי אויס טאקע דאָ אין דברי חכמינו ז"ל.

[ווי] דער מדרש זאגט דאָ אַט"ו, כָּל שֶׁהוּא לְצוּרָה דָּאָס שאַדט נישט, נאָר שְׁלֹא לְצוּרָה שאַדט. לְצוּרָה איז געווען בימי משה, און שְׁלֹא לְצוּרָה בימי דוד.

יב

וכן מבואר גם בדברי הרמב"ן בפרשת במדבר

די זעלבע שטייט אין רמב"ן אויכעט, אין פרשת במדבר"ב. ס'קומט אים אויך אויס אזוי דער חשבון, אַז דער טעות איז געוועזן ווייל ס'איז געווען שְׁלֹא לְצוּרָה, [בזמן וואָס] ס'איז נישט געווען קיין מִלְחָמָה, ס'איז נישט געווען גאָרנישט, [און] ער האָט נישט געברויכט וויסן [מספרם של ישראל]. ער האָט נאָר געברויכט ווייל ער האָט געוואָלט וויסן סָתם דעם כָּח [פון אידן. ונמצא] ס'איז געווען שְׁלֹא לְצוּרָה.

יג

מה שעדיין קשה לתירוץ הרמב"ן ואור החיים חק'

אמנם עיקר הקושיא לכאורה עדיין קשה גם לפי תירוץ זה, דסוף סוף כמה נתלה טעותו בזה, והרי אמרו בנגמרא וכי אפשר שדוד חמא, והלא כתיב וְה' עִמּוֹ. וביותר ופלא לפי תירוץ זה, האך אפשר לומר שעשה כן דוד שְׁלֹא לְצוּרָה, וכי ציויר בקדושי עליונים שיעשו שום דבר שְׁלֹא לְצוּרָה, ואפילו בענין אחר

[נאָר] דער אַמַּת, דעס איז נאָך מער בַּעֲיֵנִי יִפְלֹא, לְדַעְתִּי איז עס נאָך מער חידוש, [דהוא תמוה לפרש שרצה למנותם] שְׁלֹא לְצוּרָה? אפילו ווען נישט דער פֿסוק אַז מ'טאַר נישט, [והסכנה של] וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם גִּנְף בִּפְקֹד אֹתָם, איז אויך אַ קְשִׁיָּא, [ווי] טוט מען

א" בתנחומא (סימן ט) ובפסיקתא דר"כ (ב, ט): רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר, כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, ושלא לצורך חסרו. ואימתי נמנו לצורך, בימי משה. ושלא לצורך, בימי דוד. ונתנו איש כפר נפשו לה', בימי משה, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם גִּנְף, בימי דוד. [ותחלת הענין הוא גם במדבר רבה (ב, יז), וכדרכא בהרמב"ן דלהלן].

ב" ברמב"ן במדבר (א, ג): תִּפְקְדוּ אֹתָם. ענין 'פְּקִידָה', זכרון והשגחה על דבר, גם 'פְּקִידוֹן' מפני ששמירתו והשגחתו עליו. וכאשר צוה למנות את ישראל יאמר 'תִּפְקְדוּ' אֹתָם, לרמוז שלא יספרם, רק שיתנו כופר נפשם מחצית השקל, ובהם ישיגיד וידע מספר העם. ואמר בדוד (שמואל ב' כד, ט) מִסְפָּר מִפְּקֵד הָעָם, כי ידע מספרם בפקידת הכופר. כי רחוק הוא אצלי שלא יזהר דוד במה שאמר הכתוב וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם גִּנְף בִּפְקֹד אֹתָם, ואם אולי טעה דוד, למה לא עשה יואב שקלים, והיה דבר המלך נתעב אצלו והוא אמר לו (דברי הימים א' כא, ג) לָמָּה יִבְקֹשׁ אֲדֹנִי לָמָּה יִהְיֶה לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל, ולמה לא ימנע בשקלים שלא יחטא. אבל כפי דעתי היה הקצף עליו בעבור שמנאם 'שְׁלֹא לְצוּרָה', כי לא היה יוצא למלחמה ולא עושה בהם דבר בעת ההיא, רק לשמח לבו שמלך על עם רב, והוא מאמר יואב (שמואל ב' כד, ג) [ויאמר יואב אֶל הַמֶּלֶךְ] וַיֹּסֶף ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָעָם כְּהֶם וְכָהֶם מֵאֵה פַעֲמִים [וַעֲבִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת], ואֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בְּדָכָר הַזֶּה. וראיתי במדבר סיני רבה (ב, יז), ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר, כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, שלא לצורך חסרו, איזה זמן נמנו לצורך בימי משה ובדגלים ובחלוק הארץ, שלא לצורך בימי דוד. ויתכן עוד שנפרש וַיֹּסֶף ה' דוד צוה למנות כל איש ישראל, רצוני לומר מבין י"ג שנה ומעלה שהוא איש, כי לא נזכר במנינו מִבֵּין עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעַל, אבל אמר (דברי הימים שם, ב) לָכֵן סָפְרוּ גִּוְרֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִסְפָּרָם, וזה היה ענין, כי הכתוב לא הרשה למנות רק מבין עשרים שנה ומעלה בשקלים. ומפני שזה איננו מפורש בכתוב טעה בו, כי חשב במה שאמר וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם גִּנְף, שהוא בשקלים שהם כופר להם, אבל יואב נתן לבו וחשב לדבר. והכתוב מעורר לבי בזה, במה שאמר (שם כז, ג) וְלֹא נִשָּׂא דָוִד מִסְפָּרָם לִמְבַּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַטָּה כִּי אָמַר ה' לַהֲרֹבוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, יואב בן צרויה החל למנות וְלֹא כָּלָה וַיִּהְיֶה בִּזְמַן קֶצֶף עַל יִשְׂרָאֵל, היה נראה שמנין יואב היה למטה מבין עשרים, והוא היה הקצף, שאין ה' חפץ שיהיו כל ישראל גִּוְרֵי מִנֵּין, שהוא ירכס כוכבי השמים כאשר אמר (לך טו, ה) אֲנִי וְכָל הַקֶּצֶף אֹתָם. והכתוב שאמר במנין ההוא (דברי הימים שם, ה) וַיִּהְיֶה כָל יִשְׂרָאֵל אֶלְף אֶלְפִים וּמֵאָה אֶלְף אִישׁ גִּוְרֵי, אין ענינו שהיו כולם יוצא צבא בישראל, אבל פתורנו שהיו בריאים וחזקים למלחמה, הגיד כי לא מנה החולים והחלשים והזקנים, מפני שהיה דבר המלך נתעב אצלו. וזה ענין הגון מאד. ועל דעת מדרש אגדה (ברכות שם) שהיה שם מנין ממש, טעו כולם, ולכן אמר (שמואל א' כד, א) לֵךְ מִנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל, וכתיב (שם, י) אַחֲרֵי כֵן סָפַר אֶת הָעָם, כי תורה לא נזכרה בהם ספירה כלה, כי טעם 'במספר' שמונתם בפקוד אותם בכופר.

עפעס א זאך שלא לצורך? איז דען פארהאנדן ביי אזעלעכע קדושי עליונים ווי דוד המלך, אז ער זאל טון עפעס א זאך שלא לצורך, אפילו [ביי] אן אנדערע זאך, וואס ס'איז נישט קיין סכנה.

יד

ווי דער ווילנער גאון טייטשט^{יז} [לשון המשנה באבות (ג, א) ולפני מי אתה עתיד ליתן] דין וחשבון. דין [איז] אויף דער עבירה, און עקסטער נאך [איז] חשבון, [אויף דעם וואס] אין 'דער צייט' האסטו גיווען געקאנט טון א מצוה.

טו

[און אז] איך זאל זאגן [בוה כעין שאמרו]^{יח} במלחמת הרשות הכתוב מדבר^{טו}, [גם זה צריך ביאור, דהלא באמת] ס'איז גארנישט פארהאנדן קיין 'רשות'^{טז}, [ובפרט שיטעה לחשוב כי] ער האט געמעגט [צ״ל] 'שלא לצורך, היתכן עפעס ער זאל טון עפעס א זאך, אזא פעולה - אזא עבודה, אזא ארבעט - [צו] גיין ציילן דעם כלל ישראל, און ס'איז שלא לצורך.

טז

אויף אלענפאלס על כל פנים איז דאס אויך א 'טעות'. און הא גופא קשיא, איז דאך ווייטער קשה, [דהלא אמרו בגמרא]^{יז} אפשר דוד חטא, [והלא כתיב] 'וה' עמו, הלכה כמותו בכל מקום'. [והאיד יובן בכאן] ער זאל טון עפעס א זאך וואס מ'ברויך עס נישט האבן, אפילו אזא מין טעות האבן.

יז

ואף שמבואר בגמרא ובפסוקים ובמפרשים שכל זה היה מן השמים על דרך עונש על מה שחטאו ישראל, וגם על שאמר דוד על הקדוש ברוך הוא הלשון 'הסית', אבל סוף סוף צריך הסבר במה נתלה טעותו, והאיד בא לידו הטעות בזה הגם ס'איז געווען מן השמים, זאגט דער אור החיים הקדוש, ווארן ס'שטייט (שמואל א' כד, א) [ויסף אף ה' לחרות ב'ישראל, אז] א חרון אף על ישראל איז געוועזן, דאס איז אויך געווען פאר א חטא פון כלל ישראל, [און] איבערדעם ויסת את דוד [לאמר לך מנה את ישראל] (שם).

און [אויך] ווייל ער האט געזאגט [אם ה' הסיתך בי], ער האט גערופן הקדוש ברוך הוא' [בלשון] מסית, איז באשאפן געווארן [מלאך שהסיתו לדוד, יעיי"ש באור החיים הק'].

יח

על כל פנים [אפילו] ס'האט זיך צוזאם גענומען [חטאם של כלל ישראל ושל דוד שאמר 'הסית' ועבור זה היה כן] מן השמים [שבא לידי טעות, אבער] על כל פנים אלץ מוז מען דאך וויסן [אין] 'וואס' האט ער זיך טועה געווען דאך, [דאס] מוז דאך עפעס האבן פלאץ.

^{יז} בליקוטים מהגר"א הנדפס בספרו שנות אליהו על משניות (בסוף סדר זרעים ח"א): דין וחשבון. דין, שדנין אותו על שעבר עבירה. וחשבון הוא, בשעה שעשה העבירה באותו שעה היה יכול לעשות מצוה או ללמוד, וזה חשבון, שמחשבים העתים ורגעים שהיו לריק, ומענישין אותו על זה מלבד שעונשין אותו על העבירה גופה שעשה.

^{יח} בספרי, וברש"י ריש כי תצא.

^{טו} ועיין ברמב"ם (מלכים ה, א) דמלחמת הרשות היא המלחמה שנלחם המלך עם שאר העמים [שאינם מז' אומות], כדי להרחיב גבול ישראל, ולהרבות בגדולתו ושמעו.

^{טז} וכמבואר בחובת הלבבות (שער עבודת האלקים, פ"ד) דבאמת לא שייך ענין 'רשות', כי אף דבר שהוא 'מותר', אם הוא די הסיפוק הצריך לו הוא בכלל מצוה, ואם הוא שלא לצורך הוא בכלל עבירה, עיי"ש באורך.

^{יז} בגמרא שבת (נו): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, שנאמר (שמואל ב' יב, ט) ויהי דוד לכל דרכו משפיל וה' עמו, אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו. אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע, שביקש לעשות ולא עשה.

ובגמרא סנהדרין (צג): דוד וכו', וה' עמו, שהלכה כמותו בכל מקום.

קושיית ודקדוקים בפסוק וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם

נָאָר לֹאמִיר זַען, דאָ ברויך מען 'נאָך' פאַרשטיין.
משה רבינו האָט געזאָגט (לב, לב) וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם, וְאִם אֵין מַחְנִי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ.
[ברויך מען פאַרשטיין] וואָס איז דער פֿשט.

נ

הקדמה לקושיא יד-טו

רש"י פירש בפסוק וְאִם אֵין מַחְנִי נָא 'מִסְפָּרָךְ', מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים
רש"י זאָגט¹ [דמה שבקש משה וְאִם אֵין מַחְנִי נָא מִסְפָּרָךְ, היינו מ'זאָל] אויסמעקן פון די
תורה, מ'זאָל אים מער נישט אַרײַנשטעלן [בתורה], ער וויל נישט מער שטיין אין די
תורה הקדושה.

[ומוסיף רש"י הטעם, ווייל] שלא יאמרו, אַז מ'זאָל נישט זאָגן [שלא הייתי כדאי לבקש
עליהם רחמים. שהרי] וויאזוי איז ער געווען אַ מְנַהִיג [אויף אידן] אַז ער האָט נישט
געקענט דורכפירן ביים חטא הַעֲגֵל [אז] מ'זאָל מוֹחֵל זיין [פאר אידן].
[און איבערדעם] וויל ער נישט מער שטיין אין די תורה הקדושה, [איבערדעם] האָט ער
זיך געבעטן מַחְנִי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ.

נא

קושיא יד

ויש להבין למה ביקש משה כן, והלא כוונתו היתה רק לטובתם של ישראל,
ומה טובה יהיה להם לישראל באם ימחה שמו של משה בכל התורה

(יד) לכאורה ברויך מען צו פאַרשטיין [עצם בקשת משה].

ער האָט דאָך נישט געמיינט 'זיך' גאַרנישט, אַלעס נאָר פאַרן כָּלל יִשְׂרָאֵל.
נו חלילה וחלילה אַז ער פּוֹעֵלִיט נישט [פאר כָּלל יִשְׂרָאֵל, אָבער] וואָס פאַר אַ נוצן
האָט ער געברענגט פאַרן כָּלל יִשְׂרָאֵל אַז מ'וועט אים אויסמעקן פון די תורה, וואָס אַ
נוצן וועט פון דעם האָבן דער כָּלל יִשְׂרָאֵל.

נב

קושיא טו

וגם צריך ביאור הטעם שכתב רש"י 'שלא יאמרו' שלא היה כדאי
לבקש עליהם רחמים. וכי מה איכפת ליה במה שיאמרו אחרים כן

(טו) [וגם צריך ביאור הטעם שכתב רש"י 'שלא יאמרו'] מ'זאָל נישט זאָגן, נו דאָס איז דאָס
גאַנצע? וואָס איז אַ נִפְקָא מִינָה וואָס 'יענער' וועט זאָגן, ער האָט דאָך מער געקוקט
אויפן 'תּוֹכְךָ', אויפן 'עַנְיָךְ'. נישט וואָס מ'וועט זאָגן, 'שלא יאמרו'.

נג

סיום קושיא יד

(יד) [און] ער האָט נישט געבעטן פון 'זיינעט וועגן', נאָר פאַרן כָּלל יִשְׂרָאֵל, נו
וואָס איז דאָס [דער טעם], וואָס אַ שייכות האָט דאָס [לענין בקשתו].

¹ ברש"י (לב, לב): וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם. הרי טוב, איני אומר לך מחני, ואם אין מחני. וזה מקרא קצר, וכן
הרבה: מִסְפָּרָךְ. מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים.

נד

קושיא זו

גם יש להבין עיקר פירושו של רש"י על 'מספֿרֿך' דקאי על התורה, דהלא בגמרא פירושו באופן אחר, דקאי על הספרים שלמעלה ביום הדין, וכמו שדרשו מן יתור הלשונות כאן, דג' ספרים נפתחים ב"ה, של צדיקים, ושל רשעים, ושל בינונים. ולמה נטה כאן רש"י מדרך הגמרא

(טז) לֵאמֹר זַעַן לְכַאֲרֹה [איז שווער] נֶאָךְ.

[דהנה] רש"י זאָגט דאָ אַ נייַעם פֿשֿט^ט, זעט אויס [אז] אַזוי איז דער רמב"ן אויך [מפרש²], זעט אויס די מפרשי התורה גייען מיט דעם דרך, אַז מַחְנֵי נָא 'מִסְפָּרֶךְ' מיינט מען פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

נה

[אבער] אין די גמרא שטייט נישט אַזוי, זיי ברענגען נישט קיינער [אז] די גמרא זאָגט נישט אַזוי, [און] מ'זאָגט אַנדערש ווי ס'שטייט אין דער גמרא.

נו

[דהנה] די גמרא זאָגט אין ראש השנה^{כא}, ג' ספרים נפתחים בראש השנה, איינס לְרִשְׁעִים גְּמוּרִים, איינס פֿאַר צַדִּיקִים, און איינס פֿאַר בִּינוּנִים.

און פון וואָנעט איז דאָס געדרינגען, איז דאָ איין מאן דאמר [דהוא מהא דכתיב] יִמְחוּ מִסְפָּר חַיִּים וְעַם צַדִּיקִים אֶל יִתְבּוּ (תהלים סט, כט), יִמְחוּ מִסְפָּר שֶׁל רִשְׁעִים, מִסְפָּר חַיִּים איז של בינונים, וְעַם צַדִּיקִים מִסְפָּר שֶׁל צַדִּיקִים.

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא, מַחְנֵי נָא מִסְפָּרֶךְ אֲשֶׁר כְּתִיב, מַחְנֵי נָא זֶה סִפְרָן שֶׁל רִשְׁעִים, 'מִסְפָּרֶךְ' זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, אֲשֶׁר כְּתִיב זֶה סִפְרָן שֶׁל בִּינוּנִים.

איז עס געדרינגען פון דאָנעט, אַז ג' ספרים נפתחים בראש השנה. [פון] דעם אריכות הלשון, - [שהרין] ער האָט געקאָנט זאָגן פשוט [מַחְנֵי מִסְפָּרֶךְ [ותו לא], - איז געדרינגען דאָס אַלעס.

נז

נו קומט דאָן אויס, [אז] לויט די גמרא גייט אַרױף דער גאַנצער פֿסוק אויף די ג' ספרים וואָס זענען נפתחים בראש השנה, פון דאָרט האָט ער זיך געהייסן אויסמעקן, פון די סִפְרִים וואָס מ'וועט שרייבן ראש השנה. איז דאָן דאָס גאַרנישט 'דעס' [מה שמבואר ברש"י, שהרין] דאָס איז דאָן נישט די סִפְרֵי הַתּוֹרָה, [נאָך] דעס וואָס מ'שרייבט פֿאַרן בית דין של מעלה אַ סִפְרָן, [וכהלשון שאמרו עוד בגמרא]^{כב} סִפְרֵי חַיִּים וְסִפְרֵי מֵתִים

^ט שלא כדרך הגמרא דלהלן.

^כ צ"ע דלכאורה דרך הרמב"ן ושאר מפרשי התורה הוא קרוב יותר לדרך הגמרא, וזולת הרבינו בחיי שמפרש כעין פירושו של רש"י, עיי"ש.

^{כא} בגמרא ראש השנה (טז): אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן, שלשה ספרים [פירש"י: ספרי וזכרון של מעשה הכרית] נפתחים בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים, צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורים [רובן עונות] נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים [מחצה על מחצה] תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה. ◦ אמר רבי אבין מאי קרא, יִמְחוּ מִסְפָּר חַיִּים וְעַם צַדִּיקִים אֶל יִתְבּוּ (תהלים סט, כט) יִמְחוּ מִסְפָּר זֶה סִפְרָן שֶׁל רִשְׁעִים גְּמוּרִים, חַיִּים זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, וְעַם צַדִּיקִים אֶל יִתְבּוּ זֶה סִפְרָן שֶׁל בִּינוּנִים. ◦ רב נחמן בר יצחק אמר מהכא, וְאֵם אֵין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרֶךְ אֲשֶׁר כְּתִיב מַחְנֵי נָא זֶה סִפְרָן שֶׁל רִשְׁעִים, מִסְפָּרֶךְ זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, אֲשֶׁר כְּתִיב זֶה סִפְרָן שֶׁל בִּינוּנִים. [והמשך הגמרא כאן, מובא להלן בהערה סו]. ועיין עוד בגמרא ברכות (לב): ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם, שנאמר וְאֵם אֵין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרֶךְ.

^{כב} בגמרא ראש השנה (לב): מכלל דבראש השנה ליכא חֵלֶל, מאי טעמא. אמר רבי אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מפני מה אישראל אומרים שיהיה ראש השנה וביום הכפורים, אמר להם

פְּתוּחִין לַפָּנִי, דָּאָס איז דאָךְ נישט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, ס'איז גאַרנישט 'דער' פֿשֶׁט, ס'איז נישט אַזוי ווי ס'שטייט אין די גמרא. [ובמפרשי רש"י]^כ קיינער מאַכט זיך גאַרנישט וויסנדיג, מ'ברענגט נישט אַז אין די גמרא שטייט נישט אַזוי.

נח

קושיא יז

ולדרך הגמרא צריך גם כן ביאור, למה הוצרך משה לבקש שימחה שמו מספרים אלו. והלא ספרים אלו הוא רק בהבית דין שלמעלה, וכמבואר בוזהר הק' דרך בראש השנה ישנם אלו הג' ספרים כשנודנין בבי"ד שלמעלה, אבל לא ביוה"כ כשנודנין לפני הקב"ה בעצמו. ומודריגת משה רבינו הוא למעלה יותר ממלאכי מעלה הדנים בבית דין שלמעלה, ודינו הוא לפני הקב"ה בעצמו, ואצלו יתברך לא נאמרו ספרים אלו.

(יז) נאָר דער אָמֶת, די גמרא'ס פֿשֶׁט איז נאָך מער פֿלאַ.

איך האָב דאָך פריער געפרעגט (בקושיא יד-טו) אויף דעם אויך [על פירוש רש"י], אויף דעם וואָס ער האָט געבעטן מִסְפָּרָךְ פון די תּוֹרָה.

[אבל פירוש הגמרא] דעם איז נאָך עפעס מער פֿלאַ, [ביי] מִשֶּׁה רַבִּינוּ, וואָס עפעס אַ חֲשׁוֹבֵן האָט ער געהאַט אַז מ'וועט אים אַרײַנשרײַבן אין ספָּרָן שֶׁל רְשָׁעִים מיט ספָּרָן שֶׁל בִּינוּנִים און צִדִּיקִים, וואָס איז דאָס עפעס, וואו קומט ער עפעס אַהין, מִשֶּׁה רַבִּינוּ !

[והלא] ער איז געווען העכער נאָך פונעם בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה, ער איז געגאַנגען העכער דעם בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה נאָך^{כז}. ער איז צו 'די' מַלְאָכִים צוגעקומענ^{כח}, [די] וואָס זיי זענען העכער ווי די מַלְאָכִים וואָס זיי זיצן ביים בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה. 'וואָס ווער ווען' [דמה שייך משה רבינו שם באלו הספרים].

[והרי] ס'שטייט דאָך, מ'ברענגט דאָך^{כז} פון זוהר^{כז} אַז [די ג' ספרים הנפתחים] דאָס איז נאָר ראש השנה [כשדנין לפני המלאכים], און יום כיפור [כשדנין] פֿאַרן בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים [אליין], דאָרף מען נישט די אַלע ספָּרִים.

אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה. [וכן הוא בגמרא ערכין (י)].

^{כב} היינו במזרחי ולבושו ושפתי חכמים [כי בגור אריה שפיר העיר על זה].

^{כד} ודינו הוא לפני השי"ת בעצמו, וכעין המבואר בוזהר דלהלן, לענין יום הכיפורים.

^{כה} עיין בגמרא שבת (פח): בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך וכו' אתה מבקש ליתנה לבשר ודם וכו', אמר לו הקב"ה למשה הִחֲזֹר להן תשובה, אמר לפניו רבונו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה, שנאמר (איוב כו, ט) מֵאֲחוֹז פָּנֵי כִסֵּה פָּרְשׁוּ עָלָיו עֲנָנוּ, ואמר רבי נחום מלמד שפירש ש-די מזיו שכנינו ועננו עליו. [ועיין בגמרא חגיגה (יב), דכסא הכבוד הוא למעלה מכל ה' ריקיעים].

^{כז} בעיני יעקב על הע"י (ראש השנה טז: סוף ד"ה ג' ספרים): ועיין בזרע ברך פרשת נצבים, שמביא בשם הזוהר, דבראש השנה ידיון האדם על ידי בית דין של מעלה, להכי צריכין ספרים, להציע לפניהם לראות מי שהוא צדיק או רשע, ונכתבין לפנייהם מיד צדיקים לחיים ורשעים למיתה, ובינונים תלויים ועומדים בעשרת ימי תשובה. וביום הכיפורים נידונין על ידי הקב"ה, ורב חסד מטה כלפי חסד, עיין שם.

^{כד} בוזהר הק' (אחרי דף טו): תֵּאֲנָא, מִכָּל חֲטָאֵתִיכֶם לִפְנֵי ה' (אחרי טז, ל), כִּינן דְּכָתִיב מִכָּל חֲטָאֵתִיכֶם, אֲמַאי לִפְנֵי ה'. אֲלָא אֲמַר רַבִּי יִצְחָק, לִפְנֵי ה' מִמֶּשׁ. ○ דִּתְנִינָא, מִרִּישָׁא דִּירְחָא סִפְרִין פְּתִיחִין, וְדִינֵין דִּינִין. בְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא בְּתִי דִינִין אֲתִמְסִרְן, לְאַתְפִּתְחָא בְּדִינָא, עַד הֵוא יוֹמָא דְאַקְרִי תִשְׁעָה לְיָדְחָא. בְּהֵוא יוֹמָא, סִלְקִין דִּינִין בְּלֵהוּ לְמֵאֲרִי דְדִינָא, וּמִתְקַנֵּי כּוּרְסִיָּא עֲלָאָה דִּרְחֻמִּי לְמִלְכָּא קְדִישָׁא. בְּהֵוא יוֹמָא בְּעָאן יִשְׂרָאֵל לְתַתָּא לְמַחְדִּי בְּחִדְוִתָּא לְקִדְמוֹת מְאֲרִיחוֹ, דְּמִין לְיוֹמָא אֲחָרָא, לְמִיתָב עֲלֵיהוּ בְּכוּרְסִיָּא קְדִישָׁא דִּרְחֻמִּי, בְּכוּרְסִיָּא דְּוִתְרִנְתָּא. וְכָל אִינוֹן סִפְרִין דְּפִתְחִין קָמִיָּה, וְכִתְבִּין קָמִיָּה כָּל אִינוֹן חוֹבִין, הוּא מְזַכֵּי לוֹן, וּמְזַכֵּי לוֹן מְבַלְהוּ, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב מִכָּל חֲטָאֵתִיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהַר, לִפְנֵי ה' מִמֶּשׁ.

נט

קושיא יח

ובפרט קשה למה פרט גם ספרן של רשעים, דמשמע שחשש שמא יהא נכתב שם. ומה לו למה רבינו שם, והלא ידע חשיבותו, וכמו שבעצמו אמר כאן להקב"ה ואתה אמת ידעתיה בשם וגם מצאת חן בעיני

יח) און דערנאך, וואָס האָט ער עפעס מורא געהאט אז מ'וועט אים שטעלן גערעכנט אין ספרן של רשעים, [און אפילו של 'בינונים'^{כז}, עד שביקש למחותו גם משם. והלא] ער האָט געזאָגט אליין - [דהקב"ה אמר לו] וגם מצאת חן בעיני, [ומשה בעצמו אמר] - דו האָסט מיר געזאָגט, ואתה אמת ידעתיה בשם, זאָגט רש"י^{כט} [פשוט, שאמר משה] דו האָב געזאָגט אויף מיר וגם בך יאמינו לעולם, האָט ער זיך 'פאררופן' אויף דעם, אז דער בורא כל עולמים האָט אים אזוי צוגעזאָגט בך יאמינו לעולם. און פלוצים האָט ער זיך גאָר אריינגעשטעלט [נכאילו עלול ליכתב בספרן של רשעים].

ס

קושיא יט

גם עיקר הוכחת הספרים שלמעלה, צריך ביאור לאיזה טעם הוזכר משה זה, דהלא כוונתו היתה רק למסור נפשו עבור הכלל ישראל, והיה סגי שיאמר בקצרה ואם אין ה'רגני נא הרג', וכדרך שאמר בפרשת בהעלותך, ומה לו להזכיר ענין הספרים יט) און [בכלל] פאָרוואָס האָט ער [משה רבינו] געדארפט 'אויסצורעכענען' [בפרטיות, כל אלו הספרים. והלא העיקר כן] ער האָט זיך 'בכלל' זיך מוסר נפש געווען פאר אידן, [והיה לו לומר] בקיצור, אזוי ווי ער זאָגט ווייטער [בפרשת בהעלותך] [יא, טו] אם פכה את עשה לי ה'רגני נא הרג', [שמסר עצמו] למיתה. אָבער וואָס עפעס האָט ער גערעכנט ער וועט שטיין אין די אַלע ספּרִים וועט ער שטיין, צי אין 'דעם' ספר, צי אין 'יענעם' ספר, אויף דעם האָט ער אויך עפעס געהאט אַ חשבון?

סא

קושיא כ

והנה בגמרא דרשו עוד ענין הג' ספרים שלמעלה, מהפסוק שאמר 'דוד המלך' ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו דאָס גאַנצע [לימוד, מה שלמדו זה עוד בגמרא^{כא} גם מהפסוק שאמר 'דוד'] איז שווער, - דאָס וועל איך שוין שפעטער שמועסן [באות קמז-קמח], - די גאַנצע [ענין שלומד זה בגמרא ממה שאמר 'דוד'] ימחו מספר חיים, די אַלע דריי ספּרִים, דעם גאַנצע איז אַ חידוש לא. [נאָר] איך וועל שוין באלד זאָגן [באות קנח-קסא] עפעס אַ שטיקל הַסֵּבֶר [בזה, שהרי לכאורה] ס'איז אויכעט אַ חידוש.

סב

ושם גם כן קשה, דהלא דוד ביקש כן על הרשעים שימחו מן העולם, ואם כן מה היתה ההוה אמונא ששהם יכתבו בספרן של צדיקים, עד שהוצרך לבקש ועם צדיקים אל יכתבו. [ואם באמת היו ראויים לכך, למה ביקש שימחו משם]^{כב} כ) [אָבער עכ"פ, סיי] וויאָזוי איך וועל שוין טייטשן דעם ימחו מספר חיים, [אויף] די ג' ספרים, [הרי הכוונה כן] דוד המלך האָט געשאַלטן 'די' [שהם ימחו מכל הג' ספרים, דמשמע] און ס'קאָן [ווען] זיין אז זיי וועלן זיין אין ספרן של רשעים [און] אין ספרן של צדיקים,

^{כז} וכדלהלן בסוף אות סו.

^{כט} ברש"י בפרשת [לג, יב]: ואתה אמת ידעתיה בשם. הכרתיה משאר בני אדם בשם חשיבות, שהרי אמרת לי [יתרו יט, טו] הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם.

^ל פירש: בדרך כלל, ובאופן כללי.

^{לא} וכמבואר בקושיא כא-כב דלהלן.

^{לב} וכדלהלן בסוף אות קנא.

[עד שהוצרך לבקש] מ'זָאָל זיי פון איבערזאָל אויסמעקן. [ומה היתה ההנה אמינא של דוד המלך שרשעים יכתבו 'בספרן של צדיקים'].

סג

קושיא כא - מתוך הדרוש

גם צריך ביאור דאס ימחו מכל הג' ספרים, אם כן להיכן הם שייכים, והיכן יכתוב גור דינם (כא) [ועוד הקשו בזה על התפילה שאמר דוד המלך בזה. דאס ימחו מכל הג' ספרים, אם כן באיזה סוג יעמידו אותם, והלא באחד מן הספרים הם צריכין להיות לכאורה].

סד

קושיא כב - מתוך הדרוש

ובפרט מה שביקש שימחו מספר 'רשעים', והלא רצה שימחו מן העולם, ובספר רשעים שם הוא שנידונין למיתה ומחייה (כב) [ועוד קשה למה ביקש דוד שימחו גם מספר 'רשעים', והלא אם ביקש שימחו מן העולם, הרי יהיו נכתבים למיתה על ידי שיכתבו אותם בספרן של רשעים]. (קושיא כא-כב בדברי רבינו, באות קמז-קמח)

סה

המשך ישוב קושיא יז-יט

ועל כל פנים נחזור לענין פרשתו, דעל 'משה רבינו' קשה למה הוצרך לפרט כאן הספרים, ובפרט מה שהזכיר גם ספרן של 'רשעים'. וכן מספרן של 'בינונים' קשה, האך שייך משה רבינו לשם, [ואף מספר 'צדיקים' בודאי משה רבינו הוא במדרגה יותר למעלה מכל הספרים], וכדרך שהקשינו למעלה

(יט) אָבער [על כל פנים קשה מה שביקש כן] מִשֶּׁה רַבִּינוּ אויף זיך? אַז דאָס גייט אַרויף אויף אים, אויף זיך אַליין, [צריך ביאור] וואו קומט דאָס עפעס [שניצטרך לפרוט כל הג' ספרים, וכן] ער האָט נישט געוואוסט 'וואו' ער וועט שטיין, צי דאָ צי דאָרט.

סו

[ובכלל] וואָס איז אים אַ נַפְקָא מִינֵה [למשה רבינו עתה בענין זה] וואו מ'וועט [אים] שרייבן אין די סְפָרִים. [והרי] ער קומט דאָךְ דאָ נישט מוֹדִיעַ זיין דעם מאמר [הגמרא] אַז ג' ספרים נפתחים, ער שמועסט דאָךְ נאָר פון זיך, נאָר אַגב איז געדרינגען אַז ס'איז דאָ דריי ספרים.

נו אַז ער שמועסט נאָר פון זיך, וואָס עפעס האָט ער געהאט אַ חֲשָׁבוֹן אַז מ'וועט אים אַריינשטעלן אין סְפָרָן שֶׁל רְשָׁעִים אָדער אין סְפָרָן שֶׁל בִּינוּנִים, [דמשמע שהסתפק] וואו וועט מען אים שטעלן דאָרטן [וקשה כדלעיל בקושיא יח].

סז

און וואָס איז אים אַ נַפְקָא מִינֵה [לפרוט צי] אין דעם סֵפֶר [צי] אין יענעם סֵפֶר. [והיה לו להזכיר רק בדרך כלל, אַז] ער האָט זיך מוֹסֵר נֶפֶשׁ געווען, און פֶּאָרטיג [וכדלעיל בקושיא יט].

סח

דאָס גאַנצע [דרך הגמרא], דאָס איז נאָךְ מער פֿלאַ, מ'זאָל דאָס ענִין פֿאַרשטיין, אַ קֶצֶת הִבְנָה על כל פנים, עפעס מ'זאָל האַבן אַ שטיקל הִבְנָה אין דעם ענִין.

קט

ישוב הקושיות בפסוק וְעָתָה אִם תִּשָּׂא תִשָּׂא חַטָּאתָם

חקדמה לישוב קושיא יד-ב

וועל מיר צוקומען [לביאור הפסוק] וְעָתָה אִם תִּשָּׂא תִשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מַחֲנִי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ.

קודם וועל איך זאגן פֿשט לויט רש"יין (לייבש קושיא יד-טו), נאָכדעם וועל מיר צוקומען צום דרך חכמינו ז"ל [בגמרא] (שבקושיא טז-כ).

קב

רש"י זאגט [פֿשט] מַחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ, מ'זאל אים אויסמעקן פון די תורה, אזוי ווי די מפרשי התורה זאגן. אזוי זעט אויס [דער פֿשט]. דאָכט זיך מיר דאָ אַ בְּחִינָה.

קכא

מבואר במדרש, משה רבינו היה לו עשרה שמות, ומכל השמות לא נכתב בכל התורה רק השם 'משה', שבוה קראתו בתיה בת פרעה שהיה עשהו עמו חסד להוציאו מן המים, כדי ללמד מעלתו ושכרן של גומלי חסדים [דהנה] דער מדרש זאגט אויבן אין פרשת שמות^ל [על הפסוק] (ב, כ) וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה כִּי מִן הַמַּיִם מָשִׁיתָהוּ, זאגט דער מדרש, בוא וראה כוחן של גומלי חסדים, משה רבינו האט געהאט אסאך נעמען, [און] אין די גאנצע תורה איז נישטאָ נאָר דער איינער נאָמען משה, פארוואָס, ווייל ס'ווייזט - מן המים מִשִּׁיתָהוּ - אויפן פֿח פון גמילות חסדים וואָס בְּתִיָּה בַת פְּרָעָה האָט געטון מיט משה רבינו, אויף דעם ארויף איז געבליבן דער נאָמען משה, מ'האָט אַלע נעמען אוועקגעלייגט פֿאַר דעם נאָמען פון גמילות חסד.

קכב

[און] אין פרשת ויקרא [על הפסוק] וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה (א, א), זאגט דער מדרש רבה אויכעט^ל, רעכנט ער אויס די נעמען, צען נעמען, [אויף] גרויסע ענינים, איין נאָמען איז [נִתְנָאֵל] עַל שֵׁם וואָס ער האָט די תורה געברענגט פֿאַר אידן מִיד לִיד, וכדומה אַלץ אַזעלעכע [שמות המרמזים] אויף זיינע הויכע ענינים, פון משה רבינו, אַלע אויף זיינע

^ל בשמות רבה (א, כו): וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, מכאן אתה למד שְׁכָרְךָ שֶׁל גּוֹמְלֵי חֲסִידִים, אף על פי שהרבה שְׁמוֹת היו לו למשה, לא נקבע לו שֵׁם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר.

^ל בויקרא רבה (א, ג): ר' סימון בשם ריב"ל, ור' חמא אבובי דר' הושעיה בשם רב, אמרי, לא ניתן דברי הימים אלא לידרש. ואֲשֶׁתוּ הַיְּהוּדִיָּה יִלְדָה אֶת יִרְדָּה אֲבִי גִדְּוֹר וְנָאֵת חֶבֶר אֲבִי שׁוּכִי וְנָאֵת יְקִיתָאֵל אֲבִי זְנוּחַ וְנָאֵת אֶלְהָה בְּנֵי בְתִיָּה בַת פְּרָעָה אֲשֶׁר לָקַח מִיִּרְדָּה וְגו' (דברי הימים א' ד, יח), וְנָאֵתוּ הַיְּהוּדִיָּה זֶה יוֹכָבֵד, וְכִי מִשְׁבָּטוֹ שֶׁל יְהוּדָה הִיחָת, וְהָלֹא מִשְׁבָּטוֹ שֶׁל לֵוִי הִיחָת, וְלֹמָה קָרָא שְׁמָהּ יְהוּדִיָּה, עַל שֶׁם שֶׁהָעֲמִידָה יְהוּדִים בְּעוֹלָם. וְיִלְדָה אֶת יִרְדָּה זֶה מֹשֶׁה, ר"ח בר פפא ור' סימון, ר"ח בר פפא אמר ירד, שהוריד את התורה מלמעלה למטה. דבר אחר ירד, שהוריד את השכינה מלמעלה למטה. א"ר סימון אין לשון ירד אלא לשון מלוכה, כמה דתימר (תהלים עב, ח) וַיִּרְדֵּךְ מִיָּם עַד יָם, וְכָתִיב (מלכים א' ה, ד) כִּי הוּא רָדָה בְּכָל עֶבֶר הַנָּהָר. וְאִבְיָגְדוֹר, ר' הונא בר אחא אמר הרבה גודרין עמדו לישראל, וזה היה אביהן של כולן. חֶבֶר, שחיבר את הכנים לאביהן שבשמים. דבר אחר חֶבֶר, שהעביר הפורעניות מלכא בעולם. אֲבִי סוֹכֹ, שהיה אביהן של נביאים שסוּכִים ברוח הקודש, רבי לוי אמר לשון ערבי הוא, בערבי קורין לנביא קִרְיָא. יְקִיתָאֵל, רבי לוי ורבי סימא אמר שעשה את הכנים מִקּוֹיִן לֵאבִיָּהם שבשמים. אֲבִי זְנוּחַ, זה משה שהיה אב למוזניחים, שהזניחים מעבודת זרה, הדא הוא דכתיב (בפרשת לב, כ) וַיָּרֶךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְגו'. וְאֶלְהָה בְּנֵי בְתִיָּה בַת פְּרָעָה, ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר לה הקב"ה לבתיה בת פרעה, משה לא היה בנך, וקראתו בנך, אף אֶת לֹא אֶת בְּתִי וְאֵנִי קוֹרָא אוֹתָךְ בְּתִי, שנאמר אלה בני בְּתִיָּה, בְּתִיָּה. וְאֶשֶׁר לָקַח מִיִּרְדָּה, זה פֶּלֶב. ר' אבא בר כהנא ור' יהודה בר סימון, חד אמר זה מרד בעצת מרגלים וזו מרדה בעצת אביה, יבא מורד ויקח את המורדת. וחד אמר זה הציל את הצאן וזו הצילה את הרועה. וְיִקְרָא שְׁמוֹת נִקְרָאוּ לוֹ לְמֹשֶׁה, יִרְדָּה, חֶבֶר, יְקִיתָאֵל, אֲבִיגְדוֹר, אֲבִי סוֹכֹ, אֲבִי זְנוּחַ, רבי יהודה ברבי אלעאי אמר אף טוֹבִיָּה שמו, הדא הוא דכתיב (שמות ב, ב) וַתִּקְרָא אֶתֹכִי טוֹבִיָּה הוּא, כִּי טוֹבִיָּה הוּא. רבי ישמעאל בר אמי אמר אף שְׁמַעְיָה שמו, אתא ר' יהושע בר נחמיה ופירש הדין קריא (דברי הימים א, כד, ו) וַיִּכְתְּבֵם שְׁמַעְיָה בֶן נְתַנְאֵל הַסּוֹפֵר מִן הַלֵּוִי לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִיס וְגו', שְׁמַעְיָה ששמע קה תפלתו, בן נְתַנְאֵל וְגו', בן שנתנה לו תורה מִיד לִיד, הַסּוֹפֵר שהיה סופרן של ישראל, הַלֵּוִי שהיה משבטו של לוי, לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִיס, לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבֵית דִּינוֹ וכו'. וּמֹשֶׁה, הָרִי י'. וְאֶמֶר לוֹ הַקְב"ה לְמֹשֶׁה, חִידֵךְ מִכָּל שְׁמוֹת שֶׁנִּקְרָא לָךְ, אֵינִי קוֹרָא אוֹתָךְ אֵלָּא כְּמוֹ שֶׁקְרָאתָךְ בְּתִיָּה בַת פְּרָעָה, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה.

מִדְרָגוֹת און אויף זיינע גרויסע זאכן הייסן די נעמען. און פלוצים האָט מען דאָס אלעס אַוועקגעלייגט, נאָר דעם איינעם נאָמען פון גמילות חסדים וואָס בַּתִּיהָ בַּת פֶּרְעָה האָט געטון.

קבן

ויש לבאר הענין, דלכאורה אף שבאמת גמילות חסדים גדול מאוד, אבל מה שהוריד משה את כל התורה כולה לישראל זה ודאי גדול יותר. ועוד שבהתורה עצמה נכללה כל המדות טובות

לכאורה וואָס איז דאָס עפעס, [ס'איז] טאַקע זייער גרויס [מדת גמילות חסדים], אָבער [מה שהוריד משה] פֿל התורה כולה איז דאָךְ נאָךְ גרעסער. [ומדוע לא נזכר שם משה על שם התורה, וכגון בשם 'ירד' שנקרא כן על שהוריד התורה לישראל (דברי יואל)].

[ועוד, שהרי] אין פֿל התורה כולה איז דאָךְ דאָ אַלעס, אַלע מִדּוֹת [וטובות, ולא רק מדת החסד, וכדכתיב בתורה] וְהִלַּכְתָּ בְּדִרְכָּיו (תבוא כח, ט), [וודרש"ה מה הוא רחום וחנן אף אתה תהא רחום וחנן, וכן בשאר כל המדות טובות].

קבר

אמנם יש לומר לפי שבמדת החסד תלוי קיום כל העולם, כי על ידי זה מתהפך מדת הדין למדת הרחמים, ויכול העולם להתקיים אף במדת הדין עצמה, שאף זה לא נתבטלה, וכמבאר באורך בפרשת ררכים בביאור הגמרא אימתי יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, בזמן שִׁחְסֵד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ

[נאָר] קען זיין, [דהנה] ס'שטייט אין פרשת דרכים¹⁰ [בביאור הפסוק] יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים חֶסֶד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ (תהלים סא, ח). [וודרשו בגמרא עירובין (פז).] אימתי יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, בזמן שִׁחְסֵד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ.

זאָגט ער, ווייל בַּתְּחִלָּה עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה לְבָרָא הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין¹¹, הַפֶּלֶל ס'איז 'דאָךְ' געבליבן [גם מדת הדין], ס'איז נאָר שִׁיתָף מִדַּת הָרַחֲמִים, אָבער אַלץ איז דאָךְ געבליבן א מִדַּת הַדִּין אויך. [ואם כן לכאורה] וויאזוי קען די וועלט א קיום האָבן.

¹⁰ בספרי פרשת עקב (פסא יג): לִלְכַּת בְּכָל דִּרְכָּיו (עקב יא, כב), אלו דרכי הקב"ה, שנאמר (תשא לד, ו-ז) ה' ה' קל רחום וחנן אֶרֶץ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְאָמַת נִצֵּר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נִשָּׂא עֵינֵי וָגוֹר, ואומר (יזאג ג, ה) פֶּל אֲשֶׁר יִקְרָא בִשְׁם ה' יִמְלֹט. וכי היאך אפשר לו לאדם לקרא בשמו של הקב"ה, אלא מה המקום נקרא רחום וחנן, אף אתה הוי רחום וחנן וְעֵשָׂה מַתָּנָה חֲנֹם לְכָל. מה הקב"ה נקרא צדיק, שנאמר (תהלים קמה, יז) צָדִיק ה' בְּכָל דִּרְכָּיו וְחֲסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו, אף אתה הוי צדיק. הקב"ה נקרא חסיד, שנאמר (שם) וְחֲסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו, אף אתה הוי חסיד. לכך נאמר כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בִשְׁם ה' יִמְלֹט, ואומר (ישעי' מג) כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלֹכְבּוֹדִי בְּרָאִיתִי וְצִרְתִּי אֶף עֲשִׂיתִי, ואומר (משלי טז) כֹּל פֶּעַל ה' לְמַעֲנֵהוּ. [וכן הוא בילקוט שמעוני (רמז תתעג) עם קצת שינויי לשון. וביאור הענין האין להדבק במדותיו ית"ש, עיין באורך בספר תומר דבורה להרמ"ק, שכל הספר מיוסד על זה, לבאר כל הי"ג מדות של רחמים על דרך זה]. וברש"י עקב (יא, כב): לִלְכַּת בְּכָל דִּרְכָּיו. הוא רחום ואתה תהא רחום, הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים.

¹¹ בפרשת דרכים (דרוש יח): הלא מראש מודעת זאת גודל מעלת הצדקה כי רבה היא, ואמרין במדרש (תנחומא תשא, סימן יז. ועוד) וז"ל, הַשִּׁקְפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ (תבוא כז, טו), כן וראה כמה גדול כחה של צדקה, שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, שהרי כל השקפה שבתורה היא לרעה, שנאמר (יזאג שם) וַיִּשְׁקָפוּ עַל פְּנֵי סָדֵם וכו', חוץ מזה שהיא לטובה, שנאמר הַשִּׁקְפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ, ללמדך שגדול כח של מתנות עניים שמהפכת מדת הרוגז למדת הרחמים, עד כאן. ○ וזוהו יובן מאי דאמרין בפרק ח' דעירובין (דף פז), דרש רבא בר מרי, יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים חֶסֶד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ, אימתי יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, בזמן שִׁחְסֵד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ [פירש"י: בזמן שיש בו עשירים שגומלין ומזמנין מזונות לעניים, והם ינצרהו]. ויש לדקדק דמה חידוש רבא בפשטיה דקרא, דהרי מקרא מלא כתיב יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים חֶסֶד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ. ○ ויראה ליישב עם מאי דאמרין במדרש בבראשית רבה (יב, טו, וכמובא הלשון ברש"י בראשית א, א) וז"ל, בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם בדין, כיון שראה שאין העולם מתקיים בדין, שיתף עמו מדת הרחמים, הוי ביום עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. ולפי זה הוקשה לו לרבא, היכי קאמר קרא יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, דהיכי משכחת לה שיתקיים וייתיישב העולם 'לפני אלקים' שהוא מדת הדין, והא אמרין שראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בדין. לזה אמר רבא, אימתי יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, בזמן שִׁחְסֵד וְאָמַת מִן יִנְצְרָהוּ, שהיא הצדקה שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, ואם כן אפילו בלא שיתוף במדת הרחמים יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, לפי שעל ידי הצדקה אין כח דין

נאָר די גמרא זאָגט^ל גדולה מתנת עניים, שמהפכת מדת הדין לרחמים. זעט מען דאָך [אז] מתנות עניים האָט 'דעם' כַּח [להפוך גם מדת הדין עצמו שיתהווה לרחמים], פאַרוואָס, ווייל מתנות עניים איז דאָך אין שוַרש פון מַדת הַחֶסֶד, [און] דער כָּלֵל איז [אז] 'די' מִדָּה וואָס מ'טוט [למטה] דעס איז מַעוֹרָר לְמַעְלָה.

קבה

ער ברענגט נישט אזוי דעם מדרש^{לט} [שעל הפסוק] ה' צִלָּךְ [תהלים קכא, ה], [אָבער] דער מדרש זאָגט [דאָך אזוי, אז] ה' צִלָּךְ, אזוי ווי דער צֵל טוט וואָס דער מענטש טוט, אזוי דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים טוט וואָס דער מענטש טוט.

ער זאָגט עס אזוי סתם, מיט 'דעם' מדרש, אַז דאָס איז מהפך פון מדת הדין למדת הרחמים, מיט מתנות עניים. [דכל לשון] 'הַשְׁקָפָה' איז לְרַעָה, און ס'ווערט נְתִיבָה לְטוֹבָה דורך מתנות עניים, [ולכן בפסוק הַשְׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ, הגמרא אצל מתנות עניים, שם נאמר לשון השקפה עצמו לטובה].

קבו

איבערדעם זאָגט ער [דזהו ביאור הפסוק] יֵשֶׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, וויאזוי קאָן 'די' וועלט' אַ קִיּוֹם האָבן פאַרן מַדַּת הַדִּין, חֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ, אַז מ'טוט חֶסֶד, [און] חֶסֶד איז דאָך מִהַפֵּךְ מַדַּת הַדִּין אויף רַחֲמִים, אזוי קאָן די וועלט אַ קִיּוֹם האָבן [אפילו] מִיטֵן מַדַּת הַדִּין, וואָרן דער חֶסֶד איז עס מִהַפֵּךְ [והדין עצמו נעשה לרחמים ולטובה].

^{לו} וכמובא הלשון ברש"י בראשית (א, א): [בְּרֵאשִׁית] בָּרָא אֱלֹקִים. ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים 'ושיתפה' למדת הדין. והיינו דכתיב ביום עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם.

^{לז} בתנחומא כי תשא (סימן יד). והובא ברש"י וירא (יח, טז) וז"ל: וַיִּשְׁקִיפוּ [על פני סדם]. כל 'השקפה' שבמקרא לרעה, חוץ מִהַשְׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ, שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים.

^{לט} כן הובא בשל"ה הקדוש (שער הגדול, אות שו) בשם מדרש (והוא נמצא בספר וזהוהיר, משפטים דף מג.) וז"ל: וכמו שאמר במדרש, מהו ה' צִלָּךְ, כצֵלךְ, מה צֵלךְ אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוכרות אף הוא נותן לך כך, אף הקדוש ברוך הוא ה' צִלָּךְ, כשם שאתה הווה עמו הוא הווה עמך. ובהתעוררות התחתון מתעורר העליון, וזה מצד מעלה ורוממות גדול שיש לתחתון, שהוא יהיה סבה לעורר העליון. ונכלשון הזה בשם המדרש הובא גם בספח"ק עבודת הקודש לר"מ בן גבאי (ח"ב, פט"ז), וכן הוא בכמה ספרים בשם המדרש או בשם חזו"ל, ומהם בישמו משה (פ' דברים ופ' נצבים), יסוד העבודה (ח"ב פ"ג), אור המאיר (בכמה מקומות), אור לשמים (בפתיחה), בת עין (פ' יתרו), מאור ושמש (פ' ברכה), ערבי נחל (פ' מקץ ופ' נשא).

וכן הובא פירוש זה בשם הבעל שם טוב הק'. עיין בקדושת לוי בדרושי חנוכה (ד"ה בגמרא כל הנביאים) וז"ל: וכמו ששמעתי מהבעל שם טוב על פסוק ה' צִלָּךְ, כמו שהבעל חי עומד אצל הצל, הנה כפי תנועותיו כן מתנועע הצל, כן כביכול ברוך הוא וברוך שמו כפי מעשים של אדם התחתון כמו כן עושה עמו מלעילא כביכול, דהיינו אם יתנהג אדם עם חבירו במדת החסד כן מתנהג עמו השם יתברך כביכול. לכן מה מאוד היה ראוי להתנהג במדת החסד תמיד, כדי שימשיך עליו גם כן מדת החסד ואז ייטב לו.

ובקדושת לוי פרשת בשלח (ד"ה או יבואר אז ישיר) כתב זאת בשם הבעל שם טוב, ולהלן שם (ד"ה במדרש אז ישיר) כתב זאת הוא עצמו בשם המדרש. וכן בפרשת פקודי (ד"ה או יבואר ובצלאל) כתב כן בשם המדרש. ובדרושי פורים כתב בזה"ל, דהנה ידוע מדברי הבעל שם טוב ומן המדרש על פסוק ה' צִלָּךְ כו'. וכן בספר יסוד העבודה (ח"ב, סוף מכתב נו) הביא בשם מאמר הבעש"ט, ובשאר מקומות הביא הוא עצמו בשם המדרש. וע"ע בספר בעל שם טוב עה"ת (קדושים אות כג) שכן מובא בשמו באוצר החיים (קדושים) מבשר צדק (פינחס) ויחל משה (תהלים קכ"א). [ועיקר פירושו זה בהפסוק ה' צִלָּךְ, מובא בעוד הרבה ספרים, ומהם בישמו משה וקדושת יו"ט].

וזה"ל רבינו [בב' שבוועות לאחר זה] חס"ג פקודי שקלים תשכ"ז [לש"י קונטרס דף ח"א, אות חלפ (צ-): 'שטייט ה' צִלָּךְ, זאָגט דער מדרש, אזוי ווי דער 'צֵל' טוט וואָס דער מענטש טוט, אזוי די 'השפעה' פון בורא כל עולמים קומט לויט די 'עבודה' פונעם מענטש, [ועל זה נאמר] ה' צִלָּךְ, אזוי ווי דער 'צֵל', אזוי שטייט אין מדרש. [און] אין די ספרי תלמידי בעל שם טוב ברענגען זיי אַז דער בעל שם טוב איז געווען מִרְגָּלָא בְּפִימִיָּה דאָס, [און] זיי ברענגען עס גאָר אַסאָך [תלמידים בשם] פונעם בעל שם טוב אליין. [נאָר] זעט אויס, ווייל ס'איז געווען מִרְגָּלָא בְּפִימִיָּה [לכן הביאו זאת בשמו]. אָבער דאָס איז אַ מדרש.

קבו

- און איך זאג עס [צי, מיט] דעם הַסֵּבֶר. ווייל ה' צִלָּף, ווייל מיט דעם [חסד שלמטה] טוט מען [מעורר זיין גם למעלה את מדת החסד]. -

קכח

ישוב קנישיא יר

ונמצא שבכל התורה נזכר שם 'משה' דייקא, בכדי לעורר ולהגדיל מדת החסד, שבוה מתקיים העולם

היצט איז אַזוי. דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים האָט געגעבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה פֿאַר אידן, [און] כִּסְדָּר^מ באַדינט מען זיך מיט די תּוֹרָה, [וכל קיום העולם תלוי בהתורה הק' (דברי יואל). און לויט] ווי ער זאָגט [במדרש תנחומא^ל דלעיל (באות ד)] אַין לך פרשה ופרשה שלא נזכר מִשֶּׁה רַבִּינוּ, געדענקט מען אַלץ [שמו של משה], און דאָס איז מְעוֹרֵר אויף אידן [דעם מִדַּת הַחֶסֶד, הרמוז בשם 'משה'. וכמבואר במדרש^ל שלכן מכל השמות נזכר בתורה רק שם 'משה', כי בזה] האָט מען דאָ געוואָלט - דער בורא כל עולמים - אַז ס'זאָל גיין אַלעס מיט רַחֲמִים, יעדער דין וואָס ס'איז, .. צו מאַכן פון אַלעמען [רק חֶסֶד וְרַחֲמִים, וכעין מה שפירשו^מ במה שנאמר לאברהם]^כ 'בְּךָ' חוֹתֵמִין^מ [דזה רומז שהחתימה והסוף הוא במדת החסד, שהוא מדתו של אברהם אבינו, כי גם שארי המדות מתהפכין לחסד ורחמים].

איבערדעם אין די גאַנצע תּוֹרָה, האָט מען אַלע 'נעמען' [פון משה רבינו] אַוועקגעלייגט, [בכדי לעורר ולהחזיק שם 'משה' שהוא] אויף שׁוֹרֵשׁ הַחֶסֶד, [שבוה מתקיים העולם, על ידי שבני ישראל מתדבקים במדת החסד, ונתעורר מדת החסד למעלה (דברי יואל)].

קכט

ובזה יבואר טענת משה רבינו ואם אכן מחני נא מִסִּפְרָךְ, לדרך רש"י שמפרש 'מִסִּפְרָךְ' מכל התורה. והכוונה שאמר משה דבאם אינו יכול לפעול מחילת עונות לישראל, במדת הרחמים והחסד, אם כן מה הריחו במה שמוכרין דייקא שם 'משה' בכל התורה, כדי לעורר מדת החסד והרחמים

[וממילא] האָט מִשֶּׁה רַבִּינוּ גע'טענ'ט, דאָס איז רעכט אַז איך זען דו ביסט מוֹחֵל עוֹנוֹת, [וואָס] דאָס שטאַמט פון חֶסֶד, דעמאָלט פאַרשטיי איך פאַרוואָס 'איך' ברויך צו שטיין אין די תּוֹרָה [אַלץ מיטן נאָמען] 'מִשֶּׁה', [שהרי] מ'האָט דאָך מיר נישט אַריינגעשטעלט [מיט] קיין שום [אנדערן] נאָמען, נאָר [מיט] דעם איינעם נאָמען, [און] פאַרוואָס איז פיל די גאַנצע תּוֹרָה מיט 'מִשֶּׁה', [בכדי] ס'זאָל ברענגען 'חֶסֶד' אויף דער וועלט. [וכל כוונת משה בטענה זו היתה רק כדי לעורר מדת החסד (דברי יואל)].

[דזה שאמר וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חֲטָאתָם], רעכט [התיניח] אַז דאָס ברענגט חֶסֶד, [אַבער] חלילה אַם אַין, חס ושלום אַז מ'איז נישט מוֹחֵל [פאַר אידן], איז דאָך נישטאָ קיין חֶסֶד, נו מַחְנֵי נאָ מִסִּפְרָךְ אֲשֶׁר כְּתִבָּתָהּ, וואָס האָסטו מיך אַריינגעשטעלט [אין די תּוֹרָה, וכפירוש

^מ פירוש: תמיד.

^{מא} בבאר מים חיים (פרשת לך), וכן במאור עינים (שם) וקדושת לוי (שם), עיי"ש באורך.

^{כב} כמבואר בגמרא פסחים (ק"ז): אמר רבי שמעון בן לקיש, וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל (לך יב, ב), זהו שאומרים אֱלֹקֵי אֲבֹרְכָהּ (שם), זהו שאומרים אֱלֹקֵי יִצְחָק. וְאַגְדִּלָּה שְׁמֶךָ (שם), זהו שאומרים אֱלֹקֵי יַעֲקֹב. יכול יהוה חותמין בכולן, תלמוד לומר וְהָיָה בְּרַכָּהּ (שם), בך חותמין, ואין חותמין בכולן. [וכן הובא זה ברש"י לך לך (שם)].

^{כג} ועיין עוד בדברי יואל פרשת נשא (עמוד קצג) [והוא מס"ג נשא תשכ"ג עם קצת הוספה שהוסיף רבינו אח"כ], ובמסיבה א' תבוא תשכ"ג [לשון קדשו קונטרס לד, אות טו-טז] מה שהוסיף רבינו עוד ביאור בהלשון בך 'חותמין', דזה רומז על מה שאמרו (יזמא ס"ט): כי חותמו של הקב"ה 'אמת', והכוונה דבזמן שנמתק הדין על ידי מדת החסד, אז גם מדת 'האמת' שהוא על פי דין, מסכים להחסד. וכן בזה בזה גם בלשון הפסוק המובא בפרשת דרכים, חֶסֶד יְאֻמָּת מן יִנְצְרָהּ, עיי"ש.

רש"י מספרך מכל התורה], פאָרוואָס איז פיל די תורה מיט 'משה', פאָרוואָס פאָרווען, [והלא] דאָס גאַנצע איז דאָך נאָר וועגן דעם, אויף חסד. דאָס איז געווען זיין טענה. אַזוי [בדרך] פשוט קאָן מען פארשטיין [טענתו בזה, לפי דרך רש"י דקאי על כל התורה].
(וישוב קושיא טו לדרך רש"י, ראה להלן באות קסח)

קמה

המשך ישוב הקושיות בפסוק ועתה אם תשא חטאתם

חקרמה לישוב קושיא יז ב - ביאור הפסוק 'דרוד' לדרך הגמרא

היצט לאַמיר'זשע זען. וועל מיר צוקומען צום מאמר חכמינו ז"ל [בהפסוק] מַחְנֵי נָא מִסִּפְרָךְ, [דהיינו פון] די ספרים פון ראש השנה.

קמו

לימוד הראשון בגמרא על הג' ספרים, הוא מהפסוק שאמר 'דוד המלך' וַיְחַו מִסְפָּר חַיִּים וְעַם צְדִיקִים אֶל יִתְבּוֹן קוֹדֵם וּוְעַל אֵיךְ זָאָגן בְּקִיצוֹר אַ שְׁטִיקל בִּיאור (בדברי הגמרא).
דער ערשטער לימוד (שבגמרא)^{כא} איז [פון דעם פסוק] וַיְחַו מִסְפָּר חַיִּים [וְעַם צְדִיקִים אֶל יִתְבּוֹן, אַז] דוד המלך האָט זיי געשאַלטן, אַז מ'זאָל זיי אויסמעקן פון אַלע [דריי] ספרים.

קמו

[קושיא כא]

צריך ביאור דאס וַיְחַו הרשעים מכל הג' ספרים, אס כן לויכח הם שייכים, והיכן יכתוב גור דינם לכאורה אין פשוטות פרעגן זיי דאָך [עוד בזה], ס'איז די קשיא זייער האַרב, אַז [אויב] מ'זאָל זיי אויסמעקן פון איבעראַל, [סיי] פון ספרן שֶׁל רְשָׁעִים, [און סיי] פון ספרן שֶׁל צְדִיקִים און פון בִּינּוֹנִים, וואו דען זאָלן זיי זיין?

קמה

[קושיא כב]

ובפרט מה שביקש שימחו מספר 'רשעים', והלא רצה שימחו מן העולם, ובספר רשעים שם הוא שנידונין למיתה ומחיה [וועד הקשו] ממה נפשך, אַז ער האָט זיי געשאַלטן [אַז] זיי זאָלן נמָחָה ווערן, נו פאָרוואָס זאָלן זיי נישט זיין אין ספרן שֶׁל רְשָׁעִים [דשם הוא שנידוניים שלא לחיים].

קמט

תירון הרי"ף על קושיא כא-כב - ומה שקשה על זה

והרי"ף בעין יעקב מפרש דעצם הכתיבה למיתה, הוא שנקרא 'מַחְנֵי' מוהספר של שנות שהיה נקצב להם טייטשן זיי אויף דעם^{מז}, זיי נייטן זיך, אַז די וואָס זענען פאָרשריבן לא עלינו

^{מז} בפי' הרי"ף בעין יעקב (ראש השנה שם): ועוד צריך לבאר מה שאמר וַיְחַו מִסְפָּר זה ספרן של רשעים, וכי היה רוצה דוד שימחו אויביו מספר הרשעים, והלא טוב לו שיכתבו שם, כי נחתמים למיתה הם. ובירושלמי (ראש השנה דף ז.) אומר, וַיְחַו מִסְפָּר אלו הרשעים, ולפי גירסא זו נחא, אבל לגירסת הגמרא קשה טובא. ○ וכן קשה בפסוק וְאֵם אֵין מַחְנֵי נָא מִסִּפְרָךְ, זה ספרן של רשעים, כי אין לו הבנה, שהרי ספרן של רשעים הוא למיתה, והוא היה שואל מַחְנֵי נָא. ועוד נראה מה שאמרו בגמרא ספרי חיים ומתים נפתחים ביום הזה, דמשמע שיש ספרים הרבה [ויעי"ש לעיל מינה עוד קושיות. ○ ומתוך] ונלע"ד עס מה שאמרו בגמרא (יבמות מט.), תניא אַתְּ מִסְפָּר מְקִי אֶמְלָא (משפטים כג, כו) אלו שני דורות, זכה משלימין לו, לא זכה פוחתין לו, דברי רבי עקיבא, וחכמים אומרים זכה מוסיפין לו, לא זכה פוחתין לו. ויש לבאר מאמרינו של רבי כרוספדאי [דג' ספרים נפתחים ברה"ה] לכולהו תנאי, לסברת רבי עקיבא דסבר משלימין לו, נמצא כי משעת ספר תולדות אדם קצב הקב"ה שנותיו של כל אדם ואדם, ובכל יום ראש השנה יעמיד במשפט כל יצורי עולמים שנתקצבו שנותיהם, ואם הם צדיקים גמורים, מניחם הקב"ה עד כדי קצבת ימיהם שקצב להם וכו', וכל כחם של צדיקים הוא להשלים מספר ימיהם. ואם הם רשעים גמורים הם נחתמים למיתה, כי לא זכו פוחתין להם וכו'. והבינונים ששקול מחצה על מחצה הם תלויים עד יוה"כ, אם זכו נחתמים לחיים ומשלימים להם מדת ימיהם, ואם לא זכו פוחתין להם וכו' [ויעי"ש]

לְמִיתָה, דָּאָס אַליין איז שוין אַ מְחִיקָה, דָּאָס הייסט יִמְחוּ. [לפי שנמחה מקצבת שנות חיים שהיה כתוב בספר הקצבה של שנות חייהם].

קנ

אבל אחתי קשה לפרש כן בהגמרא, שהרי אם כן סוף סוף הם 'נכתבים' בספרן של רשעים, שהוא א' מהג' ספרים אָבער ס'שטעלט זיך דאָך שווער אַריין אין לְשון, [שהרי] ער איז דאָך יאָ 'פאַרשריבן' לְמִיתָה, פאַרוואָס הייסט דאָס 'מְחִיקָה'.

'ער' איז אויסגעמעקט, אָבער נישט 'פונעם סֵפֶר', [שהרי] ער איז 'איינגעשריבן' [בספרן של רשעים] דורך די מְחִיקָה מַה.

קנא

[קושיא ב]

וגם יש ליישב מה שהקשינו עוד לעיל, למה הוזכר דוד גם שימחו מספר 'צדיקים', והלא אם הם רשעים בלאו הכי הם לא שייכים לשם. ואם יש סברא דבאמת היו ראויים לכך, למה יבקש שימחו משם

נאָר איך מײן נאָך אפשר, וואָס מ'קאָן זאָגן.

קודם פאַרוואָס האָט ער [דוד] געהייסן [יִמְחוּ] מספרן של צדיקים, [קשה גם כן] ממה נפשך, [וכי] בְּחֶנֶם שטעלט מען עפעס אַריין אין ספרן של צדיקים, [ואם כן בלאו הכי אין מקומם שם, ולמה הוצרך לבקש עליהם שימחו משם].

[ואם הם באופן] אַז זיי קענען זיין אין ספרן של צדיקים, [אם כן] וואָס ווילסטו האָבן פון זיי, [ולמה ביקש שימחו משם].

קנב

הקדמה ליישוב קושיא ב

כבר כתבתי בוויאל משה דרך היא הַמָּדָה לשלם שכר על כל מצוה, ולרשעים משלמים להם בעוה"ז, ולפעמים על ידי איזה זכות הם מצליחים בעולם הזה ומוציא להם גדולה, ועי"ז הם עושין רעות יותר גדולות לישראל, וזה מביא גם להם עצמם אח"כ אֲבִדוֹן יותר גדול. וכעין שמצינו בנמרא בענין נבוכדנצר, ועוד. וכן מבואר בתנא דבי אליהו

נאָר וואָס דען, דָּאָס איז דאָך פֿשוט. אין ויואל משה"י שמועס איך דאָך אַסאך

[עוד]. ○ ולזה דקדק ברשעים לומר נכתבים ונחתמים לאתער למיתה, שאין אחר חיתום גזר דין כלום, אבל בבינונים אמר נכתבין למיתה ולא אמר נחתמים, וכיון שכן אע"פ שנכתבו למיתה מ"מ לא נמחקו מספר תולדות אדם שקצובים שם מדת ימייהם, ואם באותה שנה הם זוכים כמעט וחוזרים בתשובה, אז קורעין גזר דינם וכו'. משא"כ צדיקים שנכתבו ונחתמו לחיים, כי אע"פ שיחטאו אח"כ אינם נידונים עד ר"ה שני הבא. וכן הרשעים הגמורים שנחתמו למיתה ונמחקו מספר תולדות אדם, אע"פ שזכו עוד, גזר דינם אינו נקרע. ולכן הבינונים שזכו ונכתבו לחיים אינם נכתבים בספר צדיקים גמורים הנכתבים לחיים, כי לא ראי זה כראי זה כמו שכתבנו. וכן אותם שלא זכו ונכתבו למיתה אינם נכתבים בספר הרשעים, שלאילו אין להם תקנה ולאילו יש תקנה כמו שכתבתי למעלה. ומצאתי סעד לדברי בספר הוזהר פרשת ויחי דף ר"ב וז"ל וכו' [עיי"ש עוד]. ○ והביא ראיה מפסוק יִמְחוּ מִסְפֵּר חַיִּים, הכוונה שבספר של אדם ששם קצובים מדת ימיו של אדם של כל אחד ואחד, כשהרשע נכתב למיתה מוחק מספרו של אדם מדת ימיו הקצובות שם לאותו פלוני, וכיון שנימח מאותו ספר מיד הוא נכתב בספר רשעים למיתה. וזה שאמר יִמְחוּ מִסְפֵּר זה ספרן של רשעים, כלומר מיד שנמחו, באותה שעה נכתבים בספר רשעים. ונמצא כי ספרן של רשעים הוא מחיית שמו ומדת ימיו מספרו של אדם, ודוק לישנא דלא אמר ימחו מספר 'מספרן' של רשעים, כי המחיקה עצמה היא מה שהרשעים נכתבו מיד למיתה, ועם החיים שהם הצדיקים וגם עם הבינונים אֵל יכתבו, אע"פ שכתובת הבינונים היא תלויה עדיין בשאר ימות השנה, עכ"ז אֵל יכתבו אפילו לפי שעה. ○ וכן פירוש מְחִינָא נָא שאמר משה, מחני מספר תולדות אדם שיש לי קצבה ומדת ימי ק"כ שנה, מחני מאותו ספר, וזה הוא ספר של רשעים שנכתבים למיתה, שמכיון שנמחק מספר תולדות אדם הרי הוא נכתב בספר הרשעים המתים. ומספֵּרָא אֲשֶׁר כְּתָבָהּ, הם הצדיקים והבינונים, שגם לבינונים הנכתובים אינם נמחקים מספר תולדות אדם שקצובים שם ימיו. ○ ועל דרך זה יש לנו לבאר מה שאמר ג' ספרים נפתחים, ושם אמר ספרי חיים וספרי מתים דמשמע ספרים הרבה, לפי שהבינונים שנכתבו למיתה ובתוך השנה הטיבו מעשיהם וחזרו בתשובה, חיו. גם הבינונים שנכתבו לחיים וחסאו עוד, ופחתו ימייהם, כל אלו הספרים הם השלשה ספרים העומדים לפני יוצר בראשית ב"ה.

מַה ולדרך הרי"ף הוה ליה למימר ימחו 'בספר', ולא ימחו 'מספר', דמשמע שלא יהיו כתובים כלל בהספרים, ואף בספרן של רשעים (דברי יואל).

דערפון, [אז] אסאך מאָל זעט מען רשעים שמיגייען אליהם כמעשה הצדיקים^מ.
[ווייל] די מדה איז, ווי די גמרא^מ רעכנט אויס ביי נבוכדנצר, [אז] ווייל ער האָט
געטון עפעס אַ זכות, [שהלך] ג' פסיעות [לכבוד הקב"ה], איבערדעם איז ער געוואָרן אַ
מלך. און נאָך אזעלעכע^מ.

^מ בויואל משה (ב, נב). וז"ל רבינו שם (בסיון ו): מכל מקום כך היא המדה לשלם שכר על כל מצוה, וכמו
שאמרו חכמי"ל במסכת בבא בתרא דף י' (ע"ב), תוס' ל'אמין תפארת (משלי יד, לד), כל צדקה וחסד שהעכו"ם
עושים חטא היא להם, לפי שאין עושים אלא לחרף אותנו, מ"מ מבואר שם בגמרא אחר כך, שאין לקבל צדקה
מן העכו"ם, משום דכתיב (ישעי' כד, יא) ביבש קצירה תשבִּרְנָה, ופירש רש"י ז"ל, משתכלה זכות שבידם, וייבש
לחלוחית מעשה צדקה שלהם, אָז ישכרו. וביאר שם השבות יעקב בספרו עיון יעקב, דאף שאמר תוס' ל'אמין
תפארת, מכל מקום אמר ביבש קצירה תשבִּרְנָה, שיש להם זכות במעשיהם, דהיינו בעולם הזה, להאכילם בעולם
הבא, יעיי"ש, ומובא זה להלכה בטור ושלחן ערוך יו"ד סימן רנ"ד (סעיף א). ומבואר בזה, דאף שמצותיהם הם
חטאת, מכל מקום יש להם כח עי"ז בעולם הזה, וח"ו יכולין בכח זה להרע ח"ו לישראל. אלא שמביא להם
אח"כ אברון יותר בעולם הבא, ולפעמים גם בעולם הזה. וכמו שאמרו חז"ל בסנהדרין צ"ו (הובא להלן) על
נבוכדנצר, שהקשה מדוע דרך רשעים צלָהָ (ירמ' יב, א), ופירש רש"י ז"ל מפני מה הצליח נבוכדנצר וכבש
ירושלים, ואמרו אחר כך בשכר ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע שָׁרָן אחר כבודי. ואמרו אחר כך, אמר רבי
יוחנן, אלמלא לא בא גבריאֵל והעמידו, לא ה' תקנה לשונאיהם של ישראל, ופירש רש"י ז"ל, שהיה שכרו
מרובה, והיה לו רשות ח"ו לאבד שאריתו. ובדאי שאותו השכר שקיבל שהיה ביכולתו לכבוש ירושלים ולאבד
הרבה מישראל, היא לו רעה ומרה גדולה, כי הקב"ה ינקום נקמת עמו מכל המצירין לישראל, ובפרט מן
המחריבין כארץ, שהיו עי"ז לחרפה ולדראון עולם, ולאבדון נורא. מכל מקום אָז בעולם הזה לפי שעה היה לו
זה לתשלום גמול, והיה לו מהמצוה של הד' פסיעות חיזוק גדול לעשות רעות גדולות רח"ל, וכך היא המדה. ◦
וכן הוא כמה שאמרו בגמרא סנהדרין דף ק"ב בעמרי [אבי אחאב], שבשביל שהוסיף עיר שומרון בארץ ישראל,
היה לו השכר שזכה למלוכה. ואף שָׁהָר במלכותו והחטיא את ישראל, וא"כ היה לו מלכותו לרעה גדולה,
מ"מ לפי שעה היה לו בזה קיבול שכר על המצוה שעשה, כמו שהיה נבוכדנצר.

^מ לשון הפסוק בקהלת (ח, יד): יֵשׁ הֵבֶל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה
הָרָשָׁעִים, ויֵשׁ רָשָׁעִים שְׂמִיגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים, אֲמַרְתִּי שָׁגָם זֶה הֵבֶל.

^מ בגמרא סנהדרין (צו): צדיק אָתָּה ה' כִּי אָרִיב אֲלֵיךְ אֶף מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אֹתָךְ מְדוּעַ דֶּרֶךְ רָשָׁעִים צִלָּהָ (פירש"י:
מפני מה הצליח נבוכדנצר וקבש ירושלים) שָׁלוּ כָל בְּגָדֵי בָדָּ, וְנָטַעְתָּם גִּם שָׁרְשֵׁי יֵלְכוּ גִם עֲשׂוּ פֶרִי (ירמ' יב, א-ב). מאי
אזהרו ליה [לירמיה], כִּי אֶת רִגְלִים רָצְתָה ויִלְאֹךְ אֵיךְ תַּתְּחִילָה אֶת הַסּוּסִים וּבְאָרֶץ שְׁלוֹם אָמַת בּוֹטַח וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה
בְּגָאוֹן תִּירָדָן (סו, ה). מִשָּׁל לְאָדָם אֶחָד שֶׁאִמְרָ יָכוֹל אֲנִי לַרּוּץ שֶׁל פֶּרְסָאוֹת לִפְנֵי הַסּוּסִים בֵּין בְּצַעֵי הַמַּיִם, נִזְדַּמְּן
לוֹ רִגְלָא אֶחָד, דִּרְ לִפְנֵי שְׁלֹשָׁה מִלִּין בִּיבְשָׁה וְנִלְאָה, אִמְרוּ לוֹ וְמָה לִּפְנֵי רִגְלֵי כָךְ, לִפְנֵי הַסּוּסִים עַל אַחַת כְּמָה
וְכְמָה, וְמָה שְׁלֹשֶׁת מִלִּין כָךְ, שֶׁלֶשׁ פֶּרְסָאוֹת עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה, וְמָה בִּיבְשָׁה כָךְ, בֵּין בְּצַעֵי הַמַּיִם עַל אַחַת כְּמָה
וְכְמָה. אָף אַתָּה, וְמָה בְּשֹׁכֵר אֲרַבֶּע פְּסִיעוֹת [מפורש לקמן] שְׁשִׁלְמַתִּי לְאוֹתוֹ רִשְׁעֵי שָׁרָן אֶחָד כְּבוֹדִי, אַתָּה תִּמְיָה,
כְּשֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם שֹׁכֵר לְאֹבְרָהֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רִצְצוּ לִפְנֵי כְּסוּסִים, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה [נשיהו כל אדם יכולין לתמוה על
מתן שכר גדול שישתלם עליהם]. הִינֵנו דְּכַתִּיב (שם כג, ט) לְנִבְיָאִים [אברהם יצחק ויעקב] נִשְׁבֵּר לִפְנֵי בְּקָרְבִי [כלומר
תמהתי על מתן שכן] רָחַפּוּ כָל עֲצָמוֹתַי, הִיִּיתִי כְּאִישׁ שֶׁכּוֹר וּבְגָדָי עֲבָרוּ לִי, מִפְּנֵי ה' וּמִפְּנֵי דְבַר קִדְשׁוֹ.

הֵנִי אֲרַבֶּע פְּסִיעוֹת מֵאֵי הָיָא, דְּכַתִּיב (ישעי' לט, א) בַּעַת הָהוּא שָׁלַח מִרְדָּךְ בְּלֹאדָן בֵּין בְּלֹאדָן מִלָּךְ בְּכָל סְפָרִים
[וּמִנְהָה אֶל חֻזְקָהּ, וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיַּחְזֹק גּוֹר, מִשּׁוּם כִּי חָלָה חֻזְקָהּ וַיַּחְזֹק שִׁיר לִיה סְפָרִים וּמִנְהָה, אֵין, לְדַרְשׁ
הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בְּאָרֶץ (דברי הימים ב, לב, לא), אִמְרוּ רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁמַת בּוֹ אֶזְזוּ, שְׁתֵּי שְׁעוֹת הָיָה נְכִיד
שְׁלֵא הָיָה פְּנֵי אֶסְדּוֹ וּלְקִרְבָּן, וְכִי חָלָה חֻזְקָהּ וַאֲתִפְתָּה [נחפא], אֲהִרְיִנְהוּ קוֹדֶרֶשׁ בְּרִיךְ הוּא לְהֵנָּה עֲשֵׂר שְׁנֵי
נִיחִלִּיה [אֲהִרְיִנְהוּ הַקְּבִ"ה לְהֵנָּה שְׁעוֹת לְחֻזְקָהּ, דְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּתְפַּרַּשׁ חֻזְקָהּ הָיָה שֶׁל עֲשָׂרִים וּשְׁתֵּים שְׁעוֹת], דְּכַתִּיב (ישעי'
לח, ח) הִנְנִי מְשִׁיב אֶת צֶל הַמַּעֲפֹלֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה בְּמַעֲפֹלֹת אֶזְזוּ בְּשִׁמְשׁ אֲחֻרִּית עֲשׂוֹר מַעֲלֹת, וְתִשָּׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֲשׂוֹר
מַעֲלֹת בְּמַעֲפֹלֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה. אִמְרוּ לְהוֹ מֵאֵי הָיָא, אִמְרוּ לִיה חֻזְקָהּ חִלַּשׁ וַאֲתִפְתָּה. אִמְרוּ אֵיכָא גְבֵרָא כִּי הָיָא וְלֹא
בְּעִינָא לְשִׁדְּרוֹ לִיה שְׁלָמָא, כְּתָבוּ לִיה שְׁלָמָא לְמַלְכָּא חֻזְקָהּ, שְׁלָם לְקִרְתָּא דִּירוּשָׁלַם, שְׁלָם לְאַלְקָא רַבָּא. ◦
נְבוֹכַדְנֶאצַּר סְפָרִיה דְּבִלְאָדָן הוּהוּ, הָיָא שְׁעָתָא לֹא הוּהוּ תָחַס, כִּי אַתָּא אִמְרוּ לְהוֹ הִכִּי כְּתִבְתּוּ, אִמְרוּ לִיה הִכִּי
כְּתִבְתּוּ, אִמְרוּ לְהוֹ קִרְתּוֹ לִיה אֲלָקָא רַבָּא וְכְתִבְתּוּ לִיה לְבָסוּס, אִמְרוּ אֵלָּא הִכִּי כְּתִבְתּוּ, שְׁלָם לְאַלְקָא רַבָּא, שְׁלָם
לְקִרְתָּא דִּירוּשָׁלַם, שְׁלָם לְמַלְכָּא חֻזְקָהּ. אִמְרוּ לִיה קִרְיִנָא דְּאִיגְרָתָא אִיהוּ לִיהוֹ פְּרוּוֹנָא. רַהֲט בְּתִרְיָה [דְּשִׁלְחַן],
כְּדִרְהִיט אֲרַבֶּע פְּסִיעוֹת אַתָּא גְבֵרִיאֵל וְאוֹקְמִיה. אִמְרוּ רַבִּי יוֹחָנָן, אֵילְמִלִּי לֹא בָא גְבֵרִיאֵל וְהָעִמִּידוּ, לֹא הָיָה תְּקֵנָה
לְשׁוֹנָאיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל [וְשִׁהִי שְׁכָרוּ מְרֻבָּה, וְהָיָה לוֹ רְשׁוּת לְאֹבֵד שְׁאִרֵּיתוֹ].

^מ וכגון מה שמצינו בגמרא סנהדרין (קב): לענין עֲמָרִי אבי אחאב, ועוד ענינים. וכמובא באורך בויואל משה
(שם). ועי' ביאור ענין זה גם בס"ג קרח תשט"ז, וס"ג לך לך תשכ"ח (לשון קדשו קונטרס קכב, אות לב-לז). ובדברי יואל
פרשת קרח (עמוד מח), ויחי (עמוד תפנד), בהעלותך (עמוד צו-צח), ולראש השנה (אות נו), ובעה"ג ועה"ת (סימן סח).

קנג

דער תנא דבי אליהו זאגט¹ דערויף אַ מָשֶׁל, אַז דורך אַ זָכוּת [שעושה הרשע] גיט מען אים אַפּ פֿעוֹלָם הֵזֶה, [כדי] ער זאָל אויסגעמעקט ווערן פֿעוֹלָם הַבָּא. און ווייל ער האָט דעם זָכוּת, ווערט ער שטאַרק, און טוט [מעד] רְעוּת שְׁבַעְעוֹלָם, און ס'איז פֿאַר אים אַ גרויסע רָעָה דערנאָך שפּעטער. אָבער אַזוי גייט עס, אַזוי איז די מִדָּה. [ווי] איך בין דערין מֵאָרִיךְ [ביוואל משה]. [און] אַזוי זעט מען דאָך פֿחוּשׁ.

קנד

וזהו ענין שהתפלל משה על דתן ואבירם אל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם, שלא יאה נחשב להם זכות, כדי שלא יוכלו להרע עוד יותר

[איבערדעם] מִשֶּׁה רִבִּינוּ הָאֵט מִתְפַּלֵּל גְּעוּוּעַן [על דתן ואבירם] אֶל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם² [קרח טז, טז], [כדי] מ'זאָל נישט האָבן קיין 'זָכוּת' אויף זיי, [און] זיי זאָלן קאַנען דורכפֿירן זייער רְשָׁעוּת. וואָרן אַמאָל דורך אַ זָכוּת אַז מ'האָט עפּעס, דאָס גיט זיי פֿחִי.

¹ בתנא דבי אליהו (פרק כד): אֶל תִּפֶּן ה' מֵאֲוִי רָשָׁע זָמְמוּ אֶל תִּפֶּק וגו' (תהלים קמ, ט) בא וראה מה בין יוצאי מצרים שהן מזרע של יעקב, ובין העכו"ם שהן מזרעו של עשו. יוצאי מצרים מצוה אחת היתה בידן, והיתה לפני הקב"ה נוח הרבה יותר מן מאה מצות, ומהו המצוה אחת שהיתה בידם, שעשו כולם אגודה אחת וכתרו ברית לגמול חסד זה עם זה, ולשמור ברית המילה, ושלא להניח לשון בית יעקב, ושלא ילכו וילמדו לשון מצרים, מפני דרכי עבודת אלילים. אבל זרעו של עשו לא היו כן, אלא כל זמן שיצחק היה קיים היו מקיימים ברית המילה, וכיון שמת יצחק מיד היו מבטלין ברית המילה וכו'. • משלו מָשֶׁל למה הדבר דומה, למלך שהוא נותן כתרו לאוהבו ואמר לו יהא הכתר הזה מונח בראשו ובראש בן לעולם, הניחו אוהבו בראשו, עד שעה שהוא נכנס לבית עולמו. לימים אחרי שנכנס לבית עולמו, אמר המלך בלבו אלך ואראה את בן אוהבי, מה אם יהא כתר אוהבי מונח בראשו. הלך המלך אצל בן אוהבו, ומצא הכתר מונח באשפה לאחרי בקצה גבול הבית, מיד הלך המלך בסוף הגבול. • שנאמר (שופטים ה, ד) ה' בְּצִאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצַעֲדְךָ מִשְׁדֶּה אָדָם וגו'. למה נדמה עשו ואליפז התימני עם בנו עמלק, וירבעם בן נבט, ומרודך עם נבוכדנצר, ואגג עם המן האגגי. לאחד שמצא כסות בדרך סמוכה לעיר, תפסה בידו והכניסה לתוך העיר, והיה מכירו [נעז"ל מכיריו] ואומר של מי אבידה זו, נתקבצו כל בני העיר ויצאו לקראתו, ואומרים זה לזה ראיתם פלוני זה כמה הוא צדיק כמה הוא חסיד כמה הוא כשר, מיד עמדו בני העיר ועשאוהו ראש וקצין של העיר ושלש שנה עמד והחריב כל המדינות וכל הארץ. • וכן לכך נדמה עשו ואליפז עם בנו עמלק, ומרודך עם נבוכדנצר, וירבעם בן נבט, ואגג עם המן. עשו, בשכר שלש דמעות שהוריד ונפלו מעיניו, נתנו לו הר שער שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. אליפז, בשכר שנהג כבוד באביו, יצא ממנו עמלק לעולם. ירבעם, בשכר שהשיב דבר לפני המלך שלמה, נתנו בידו עשרת השבטים. שכרו של מרודך, שנהג כבוד באביו שבשמים, יצא ממנו נבוכדנצר לעולם. שכרו של אגג, כשהיה חושב בבית האסורין היה בוכה ומתאנה ואומר אי לי שמא יאבד זרעי מן העולם, יצא ממנו המן לעולם. • ומה יהא סופו של עמלק, גונבים יבאו עליו ויפשטו עליו גודרים מן החורן, כמו שניבא עליו עובדיה הנביא (א, ה), שנאמר אם גִּנְבִים פָּאוּ לָךְ אִם שׁוֹדֵדִי לִילָה, אֵיךְ נִדְמִיתָה וגו'. [נע"ש עוד באורן].

² ופרש"י שם: אֶל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם. לפי פשוטו, הקטרת שהם מקריבים לפניך וכו'. והמדרש אומר (תנחומא קרח סימן ט), יודע אני שיש להם חלק בתמידי ציבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו. ובאור החיים הק' שם: והכוונה בזה לצד שאין לך אדם שאין בידו מצות ומעשים טובים, וכבר קדם לנו (בבא קמא לח:): שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ובריה, ואפילו של רשעים, דכתיב (האינו לב, ד) קָל אַמוּנָה וְאִין עוֹל, וצא ולמד משכר פסיעותיו של אותו רשע [נבוכדנצר] (סנהדרין צא), אשר על כל חֵשׁ משה שתעמוד להם איזה מצוה שבדים, שהזכות תולה, לזה ביקש מה' ואמר אֶל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם, פירוש אפילו זכות שכבר הגיעה מנחה לה', לא יפן לה ולא יבט אליה. • ואם תאמר איך יבטל מדתו יתברך לאנשים ההם, לעוות משפטם. דע כי הצדיקים יש כח בהם להפקיע זכות הנמצאת לרשעים, כשיראו שהם מוחלטים ברע, והוא סוד צִדִּיק מוֹשֵׁל בְּרָאֵת אֱלֹהִים (שמואל ב' כג, א), פירוש מושל בראת ה' שיעשה האדם, אם יראה בעיניהם להפקיע זכותו ממנו, יש כח בידם, מה שאין הקב"ה כביכול עושה. ותמצא בדין שלמטה כיצא בדבר, שיכולין בית דין להפקיר נכסי אדם רשע, כאומרים (יבמות פט:) הפקר בית דין הפקר. [נע"ש עוד].

³ וכדלעיל באות קנב, ועיין בהערות שם.

קנה
ישוב קושיא ב

זה שביקש דוד שימחו מספר 'צדיקים', דאף אם יש להם זכות,
לא יהא נחשב להם לחיים, כדי שלא יזיקו עוד יותר להעולם

האָט ער געבעטן [דוד המלך], טאַמער אַז זיי וועלן 'עפעס' זוכה זיין [על ידי איזה דבר
טוב' שעשו, אַז] מ'זאָל זיי אַריינשטעלן בספרן של 'צדיקים', [על זה ביקש] אַז דאָס זאָל
נישט פאַרקומען, ווייל ער האָט זיי געזען פאַר שעדליך פאַר די וועלט²².

קנו
הקדמה לישוב קושיא בא-בב

ולבאר גם מה שביקש שימחו מספר 'רשעים', נראה בהקדם דברי הוורד דלעיל, דענין הג' ספרים אלו הם רק
לאותן שנדונים לפני בית דין שלמעלה, שזהו בראש השנה, אבל לא ביום הכיפורים כשנדרש לפני הקב"ה

נאָר [מה שביקש שלא יכתבו] אין ספר של 'רשעים', מיר דאַכט זיך [באופן] פשוט.
[דהנה] לעולם די ג' ספרים דאָס איז [נאָר] ביים 'בית דין' של מעלה [ולא בדין שדן
הקב"ה בעצמו], אַזוי ווי דער זוהר הקדוש²³ [אָגט, אַז] פאַרן בורא פֿל עולָמים [אליין]
ברוך מען נישט דאָס אַלעס. אַזוי ווי דער זרע בַּרְךָ²⁴ איז דאָך מאַרְיָה דערינען.

קנו
והנה גם כשנדרש לפני הבית דין שלמעלה, הנה מבואר באותיות דרבי עקיבא דבעולם העליון, המקום שרק
מכריזין בו איזה חמא למעלה, טובלין אותו אחר כך כמה פעמים. והוצע קודש ביאר עוד זה, דלפני הקב"ה בעצמו
אי אפשר להוכיח שום חמא, רק מוכיזין את 'התשובה' שעל החמא, שפלוני עשה דבר שתשובתו הוא כך וכך
[והנה] דער זרע קודש זאָגט²⁵, [בענין וואָס] ס'שטייט אין אותיות דרבי עקיבא²⁶, [אָז]
דעם 'עולָם' [העליון, אין] וואָס מ'רופט אויס אַן עוֹן, טובְלִיט מען כמה פעמים, [ווייל] ער

²² והיינו שביקש שלא יכתבו לזכות, ואפילו יש להם זכות. לפי שבאותו הכח והשפעה יוסיפו להרע ולחטוא,
ורע להם רע לעולם. (דברי יואל).

²³ בספר זרע ברך [להג"ר ברכיה ברך שפירא ב"ר יצחק אייזיק, שהיה דרשן בק"ק בקראקא, ותלמיד המגלה עמוקות, וספרו
הדפיס בשנת ת"צ] בפרשת נצבים [דיוש שני, מ"ה ובמדרש רבה], ופרשת וילך [דיוש ראשון, מ"ה אמנם במאמר דר'
כוספדאי], ביאר דברי הוורד הק' אלו, וענין החילוק שבין ר"ה ליוה"כ בענין הדין, עיי"ש בפנים, והדברים
ארוכים ואכמ"ל כ"כ.

²⁴ מובא בספר קב הישר (פרק א) וז"ל: וכל לב יודע מרת נפשו, מה שמרד בהקב"ה, הכעיס לפניו בילדותו
ובזקנותו, במקום גלוי ובמקום נסתר, כי לפני הקב"ה הכל גלוי וידוע. ובשעת הדין כולם עומדים ומעידים
בפניו, באיזה יום ובאיזה שעה נעשית הרעה, ובאיזה מקום. ובא וראה מה שמצאתי כתוב בספר אותיות דרבי
עקיבא, כי יש מלאך אחד עומד סמוך לרקיע ראשון, ורואה מעשים של בני אדם, ומכריז למלאך אחר, ואותו
המלאך השני מכריז הכרוז לפני פרגודא קדישא [פי' פרוכת הקודש], ומחמת קול כרוז זה מה שבני אדם עושין
עבירות, מתרחקים משם כל המלאכים שרוצים לומר שירה, עד שמטהרין את המקום בטבילות. ויש לנו קל
וחומר, אם מהמקום ששומעין כרוז קול העבירה, המלאכי השרת מתרחקים, ומטהרים המקומות, מכל שכן
שיש טומאה באותו מקום עצמו שנעשה בה העבירה, וקל וחומר בה אדם שעושה עבירה בעצמו.

ובסידור השל"ה (סידור שער השמים, בברכת יוצר אור): וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה וכו'. ועל
ענין 'בטהרה' כתב מהר"ר הירץ בסידור שלו (סידור קדמון להמקובל הר"ר נפתלי הירץ מטרייטש ב"ר אליעזר, הנקרא סידור
ר' הירץ ש"ץ) וז"ל, מצאתי מה שייר טהרה [במלאכים], פשיטא טהורות הם. [אלא כן] יש באלפא ביתא דר' עקיבא,
מלאך אחד עומד סמוך לבירות ברקיע ראשון, ורואה מעשה בני אדם, ומכריז למלאך [אחר את] המעשה שנעשה,
ואותו מלאך מכריז ונשמע לפני הפרגוד, ומאותם מקומות העומדים המלאכים האומרים העבירות, מתרחקים
המלאכים לומר שירה, עד שמטהרים אותו מקום בטבילה, עכ"ל.

ובישמח משה (פרשת בראשית, עה"פ והארץ היתה תהוה): בוא וראה מה דאיתא בספר אותיות דר"ע כי יש מלאך
אחד עומד סמוך לרקיע הראשון וכו' [וכלשון המובא לעיל בסידור השל"ה], עד כאן דבריו. ואוי לנו מיום הדין אוי
לנו מיום התוכחה, דאם כך טומאה שמיעת קול החטא, על אחת כמה וכמה החוטא הזה עצמו.

ועוד שם (פרשת עקב, עה"פ ארץ אשר לא במסכנות): על פי המבואר באותיות דר' עקיבא, ממקום שנשמע קול
הכרוז של העבירה, בורחין מלאכים כמה רכבות פרסאות.

קען נישט סובל זיין די זוהמא פון אן עון. [ולפי זה] פרעגט ער די קשיא, וויאזוי קאן מען פארן בורא פל עולמים מזכיר זיין, ווי קאן קומען א תפלת עון. זאגט דער זרע קודש, - דער דברי חיים¹¹ ברענגט עס אויך פון אים, [זא] ער האט עס געהערט פונעם הייליגן ראפשיצער רב, און ס'שטייט אין זרע קודש¹². - [זא] מ'איז מזכיר פארן בורא פל עולמים די תשובה [שעל אותו עון, זא] דער האט געטון אזא זאך וואס ס'קומט דערויף 'די תשובה, [און] דורך די תשובה ווערט נזכר דער עון. [אבער] דעם עון אליין קען מען נישט זאגן [לפניו ית"ש]¹³.

קנח

ישוב קושיא כא-כב

ולפי זה נראה לומר דכיון שכל הנידונים ב"ה באלו הספרים, בא דינם אחר כך ביום הכיפורים לפני הקב"ה בעצמו, על כן מתחילה אין נכתבים באלו הספרים רק אותן שעדיין מהני להם תשובה, ואפילו הנכתבים בספרין של הרשעים לפי זה [נראה לומר, כי] די ספרים האט מען דאך געברענגט פארן בורא פל עולמים נאך, [אין] יום כיפור, אזוי ווי ס'שטייט, און ווי ס'זעט אויס דארט אין זוהר הקדוש, און איבעראל. [ונמצא] האט מען דאך [עס] מזכיר געווען פאר השם תפלה, נו ווי קען [דאס] זיין, [אלא מאי] האט מען [דאס מזכיר געווען] נאך דורך די תשובה. קומט אויס [זא] אין די ספרין של רשעים האט מען אויך נאך געקאנט אריינשטעלן אזעלעכע וואס זיי קענען נאך תשובה טון. ס'איז נאך א שווערערע תשובה [הנצרך לנכתבין בספר רשעים, מבאותן שבספר בינונים].

¹¹ בדברי חיים ריש פרשת נח (בתוך הדברים): דהנה שמעתי מאדמו"ר החכם [מראפשיץ] זצלה"ה, שאין שום קטרוג חטא יכול לבוא לפני כסא הכבוד מחמת קדושתו, ואמר בשם הספרי מוסר, שבעולם שמכריזין החטא טובלין אותו העולם כמה וכמה טבילות וכו', ולכן אינו נכנס מהקטרוג רק שורש הקדושה אשר נמצא בעבירה, דבכל דבר בעולם יש בו איזה ניצוץ קדושה, ובעבירות החיות שבהם הוא שעל ידי זה יכול לעשות תשובה וכו'. ובדברי חיים לראש השנה (ד"ה בספוק תקעו [החשיך]): הנה ידוע [וזה"ח תצוה קפו]. שבראש השנה אין להזכיר שום חטא ח"ו, כי המלך יושב על כסא דין אין לעורר החטא ח"ו, אך אף על פי כן הלא צריך לשוב מחטאיו. אך העיקר הוא כפי ששמעתי ממורי הקדוש מהר"ג [מראפשיץ] זצלה"ה, שאמר כי באמת הקב"ה טהור עינים מראות ברע (חבקות א, יג), ואינו מסתכל על הרע ח"ו, דמבואר בספרי הקדושים, דאפילו העולמות העליונים שמכריזים בו החטא טובלים כמה פעמים, לטהר מהבל שנוצר בס החטא וכו'. ולכן הקטרוג למעלה, זה החוטא יתקן כמה ניצוצות קדושות, על דרך משל שתשובתו הוא להתענות פ"ד תעניות וכו'. ואמר מורי הג"ל, שזה נכון שהחוטא שיודע מה שצריך לתקן, יאמר רבונו של עולם עלי לתקן כמה תעניות אשר מרמזים לשמות הקדושים שיתקנו על ידי, הנני מקבל עלי לתקנם, כן הוא דבריו ז"ל, ודפח"ח.

¹² בזרע קודש לראש השנה (ד"ה הסובל ומעלים): כי היצר הרע המשטין איך יכול לבוא לפני הקב"ה לומר זה האדם עשה עבירה, כי זה הדבר אינו יכול להשמיע כלל לפניו ית"ש בעולמות העליונים הקדושים, שכבודו ית"ש עוצם עיניו מראות ברע (ישעי' לג, טו), ואין יכנס היצר הרע דבר מאוס כזה. ○ רק יש לומר, שהיצר הרע מקטרג על דרך זה, כי באמת איך יכול לעשות עבירה, הלא הכל נברא רק מחיותו ית"ש, ולכבודו ית"ש, וכל מה שברא לכבודו ברא (אבות ו, יב), וכל פועל ה' למענהו (משלי טז, ד), לקילוסו (מדרש תהלים, מזמור יט). ואיזה חיות יש לפעולת העבירה. רק כי בכל עבירה יש ניצוץ קדוש המחיה אותה, והוא כח התשובה על העבירה, ועל ידי העבירה נברא כח התשובה, והוא המחיה פעולת העבירה. ולכן רשעים מלאים חרטה (ראשית חממה שער היראה פרק ג, ועי' נדרים ט:), כי הניצוץ הקדוש דופק לב האדם שיגמור התשובה, כיון שכבר התחיל לברור הכח, ולכן עבר ושנה נעשית לו כהיתר (יומא פו:), כי כבר אין דופק בו כל כך, כיון שבלא זה נברא כבר הכח הזה בפעם הראשון, ואינו זה דבר חדש ובריה חדשה, ולכן בעל תשובה גדול יותר מצדיק גמור, שלא ברא כח כזה, כח התשובה. ○ והנה על דרך זה בא המקטרג ואומר אדם זה ברא ביום זה כח התשובה זו, למשל שעבר עבירה שחייב בה לעשות תשובה ולהתענות עליה כמה תעניות, בא המקטרג ואמר אדם זה ברא מאה תעניות, ועל דרך זה שאר עניני תשובה, ומזה ממילא מובן שעשה העבירה.

¹³ ועיין בזה בדברי רבינו בס"א נח תשט"ז (לשון קא, אות כ), וס"א יתרו תשט"ז (לשון קדשו קפ, אות ג), ועוד.

קנט

וכמו שכבר ביאר בערבי נחל, דאף שבספר 'רשעים' נכתבים למיתה לאחר, מכל מקום עדיין מועיל להם תשובה, אלא שתשובתן קשה יותר מלאותן שנכתבו בספר 'בינונים'.

ווי דער ערבי נחל^ט איז מאַרץ דערניצן, [לבאר] פאַרוואָס האָט מען געדאַרפט האָבן עקסטער [א ספר] בִּינוֹנִים, [והלא] דִּי רְשָׁעִים קענען דאָך אױך תְּשׁוּבָה טון נאָך, ביז יום פִּיפּור. נאָר [ווייל] ס'איז אַ שׁווערערע תְּשׁוּבָה [להרשעים מלהבינונים], האָבן זיי אַן עקסטער סָפֶר.

קס

אבל אותן שאין מועיל להם תשובה, וכדוגמת המינים וכופרים שמבואר בנמרא שאין מועיל להם תשובה 'בחייהם', הם אינם נכתבים באלו הספרים, אלא הם נמחין מאלהם.

על כל פנים [בכל אלו הספרים הם] נאָר אַזעלעכע וואָס זיי קענען תְּשׁוּבָה טון. אָבער אַזעלעכע מִינִים וְכּוֹפְרִים לאַ עֲלִינוּ, רַחֲמָנָא לִיעָלָן, וואָס ס'איז נִיטאַמאַל גוט פאַר זיי אַז זיי זענען אויף דער וועלט, און די גמרא זאָגט אַז ס'נוצט נישט קיין תְּשׁוּבָה, בְּחִיָּהֶם^{סו}, ס'נוצט גאָר נישט. 'דִּי האָט מען נישט [וואָס] מִזְכִּיר צו זיין, די זענען גאַרנישט אין 'דִּי סָפֶרִים [כיון שאין מועיל להם 'תשובה' באופן שישארו בחיים], די שטייען גאַרנישט אין קיין סָפֶרִים, די זענען פון זיך אַלײַן 'מַחֲוִיין' [ועומדים] מַעֲיָקָא.

קסא

ובזה יובן מה שביקש דוד שימחו גם מספר 'רשעים', דהבונה שלא יועיל להם תשובה בחייהם, וכדוגמת המינים וכופרים די וואָס זענען אין די סָפֶרִי רְשָׁעִים, זענען שוין אויך עפעס, די קענען שוין תְּשׁוּבָה טון. אַז נישט, זענען זיי גאַרנישט אין קיין שום סָפֶר. איבערדעם האָט ער [דוד] געזאָגט, [אַז] מ'זאל זיי אויסמעקן פון אַלעם^{סב}.

^ט בערבי נחל (כדורש הראשון לר"ה, הנדפס לאחר פרשת וילך): במסכת ראש השנה (טז:) וכו' ג' ספרים נפתחים וכו'. וקשיא טובא, וכמדומה שהעירו בה המפרשים ז"ל, דמשמע הכא דדוקא בינוני תלוי בתשובה עד יום הכיפורים, כיון שעדיין תלוי ועומד, אבל ברשע גמור לא מהני תשובה אפילו שב עד יום הכיפורים, דהא מלתא לא מסתבר כלל. ותו דהא הש"ס רמי (ראש השנה יח.), כתיב דרשו ה' בהמצאו (ישעי' נה, א), דמשמע פעמים מצוי ופעמים אינו מצוי ח"ו, וכתיב (ותחתן ד, כט) ובקשתם משם וגו' ומצאת, משמע תמיד. ומשני הא בציבור הא ביחיד. ואמרין ביחיד אימתי, ואמרין בעשרה ימים מראש השנה עד יום הכיפורים. משמע דימים אלו זמן קהלה לכל הוא, אפילו לרשע גמור, ואפילו ביחיד, ואם כן מאי חילוק בין הרשע גמור לבינוני, דתרווייהו אם שבו עד יום הכיפורים נכתבים לחיים, ואם לאו למיתה. ו וכי תימא דהנפקא מינה הוא דהרשע צריך להרבות בתשובה יותר מהבינוני, הנה זהו באמת סברא מבחין, זה שהרשע יותר ודאי צריך להרבות יותר בתשובה. אבל עכ"פ כיון שחיי שניהם אינו תלוי אלא בתשובה, אם כן מאי מחלק שהרשע נכתב למיתה מיד, וזה תלוי, הא שניהם שוים כל אחד לפי ערך תשובתו. ו נראה לתרץ, דבאמת אין חילוק ביניהם, רק שהרשע צריך לעשות תשובה יותר גדולה לערך חטאותיו. ומה שהקשיתי שעכ"פ מאי חילוק יש ביניהם, מה שזה נכתב לאלתר למיתה וזה תלוי, הלא עכ"פ חיי שניהם תלוי בתשובה, ומה שזה צריך תשובה יותר הוא בלא הכי לפי שהרשע יותר. ואומר אני דלא קשה מידי, דהא בהא תלוי, שהרשע לפי שנכתב מיד למיתה, לכן אי אפשר לו לחיות עוד אם לא בתשובה גדולה, והבינוני מחמת שהוא תלוי ועומד, תשובתו קלה. [ועיי' עוד באורך].

^ס בגמרא עבודה זרה (יז.): קל באיך לא ישובון ולא ישיגו אַרְחֻת חַיִּים (משלי ב, יט), וכי מאחר שלא שָׁבוּ, היכן ישיגו. הכי קאמר, ואם ישובו, לא ישיגו אַרְחֻת חַיִּים [פירש"י: ממחרת למות, מתוך צרה וכפיית יצום, וזו גזירת מלך עליהם למות]. למימרא דכל הפורש ממינות מיית, והא ההיא וכו' ולא מתה וכו', ההוא דלא הדרא בה שפיר, ומשום הכי לא מתה. ועיין במהרש"א שם: וענין ואם ישובון לא ישיגו וגו', פירש רש"י וזו גזירת מלך עליהם כו' עכ"ל. ויש לפרש דרחמי שמיא הוא, אחר שחזר שפיר בלב שלם כדמסיק, ופן יחזור לסורו ח"ו אם לא ימות, כי קרוב לאדם למשוך אחר המינות ולחזור לסורו ח"ו.

^{סא} ועיין בזה באורך בדברי רבינו בס"ג ויחי תשי"ז (לשון קדשו קנטרס רכ ח"א, אות נא-נה), ובעל הגאולה ועה"ת (סימן סח), ועוד.

^{סב} ושלא יועיל להם תשובה והגם דלענין דין שלמעלה מהני תשובה לכל אדם, ואף למינים ואפיקורסים, אבל מ"מ אין הקב"ה חפץ בתשובתם [כמו שרוצה בתשובת שאר רשעים, כי הם משנאי ה']. ועל כן התפלל דוד המלך ע"ה

קסב

ישוב קושיא יז-יט - ביאור הפסוק 'דמשה' לדרך הנמרא

ועל דרך זה יבואר גם שייכות ענין הספרים בבקשת משה רבינו ואם אין מִחְנֵי נָא 'מספרך' אֲשֶׁר כְּתָבְתָּ

אָבְעַר [להבין ענין הזכרת הספרים אצל] מִשֶּׁה רַבִּינוּ, וּרְאִיוֹ עַר הָאֵט דָּאָס גַּעקאַנט זאָגן אויף זיך, מִחְנֵי נָא מִסְפָּרְךָ [אֲשֶׁר כְּתָבְתָּ] (עיין קושיא יז-יט).

קסג

והנה באותן הספרים שלמעלה, שבהם נכתבים כל אותן שעדיין מועיל להם תשובה, שם מצטרף ועומד כחו של 'משה' ששמו מיוחד לעורך מרת החסד, כדי שעל ידי מרת החסד והרחמים עדיין יועיל להם תשובה. והוא כדרך שנזכר שם 'משה' בתורה, כדי לעורך מרת החסד, וכמבואר במדרש

איבערדעם דאָכט זיך מיר, אוילי קען מען זאָגן גאָר אזא פֿונָה אין דעם.

[דהנה] דאָ האָב מיר דאָך פריער געשמועסט³⁰, אין יעדן זכות, אין די גאַנצע תּוֹרָה - זאָגט דער מדרש^{לג} - ווערט מוֹזָכָר אַלץ דער כַּח פֿון מִשֶּׁה רַבִּינוּ. [און] פֿאַרוואָס מִשֶּׁה, ווייל דאָס איז גוֹרָם און מַעוֹרֵר חֲסִידִים, ס'איז מַעוֹרֵר חֲסֵד.

קסד

קומט אויס, אין די אַלע סְפָרִים ווערט דאָך נִזְכָּר די זְכוּת, מיט די מַעֲשִׂים. רְשָׁעִים הייסט רובֿן עוֹנֹת, און צְדִיקִים הייסט רובֿן זְכוּת³⁰. [וממילא] דאָרטן ווערט נִזְכָּר, קומט מיט [דער] כַּחוּ שֶׁל מִשֶּׁה [לעורך חסד ורחמים].

[שהרי] די אַלע סְפָרִים זענען דאָך אַלץ אַזעלעכע וואָס זיי קענען תְּשׁוּבָה טון, און דאָס איז דער כַּח פֿון מִשֶּׁה רַבִּינוּ, [וואָס] ער האָט דורכגעזעצט [לפעול בשמים שיועיל] די תְּשׁוּבָה³⁰.

און די גאַנצע תּוֹרָה, און דעם גאַנצן כַּח פֿון גְּמִילוּת חֲסֵד, אַלעס שטאַמט פֿון מִשֶּׁה רַבִּינוּ.

[וממילא] איז ער 'מיט' מיט די אַלע, זיין כַּח 'גייט מיט' מיט די אַלע.

קסה

ולזה כשביקש כאן משה בטענתו לעורך מרת החסד, המליץ שאם לא יוכל לפועל זה, אם כן מה צורך להזכיר שמו וכחו של משה בכל אלו הספרים

איבערדעם האָט ער געזאָגט מ'זאָל אים אויסמעקן פֿון די אַלע סְפָרִים, [און] ס'איז נישט דער מַכְנֵן [שהיה הוה אמינא] אַז מ'וועט 'אים' אַרײַנשטעלן, נאָר [דער מכוון איז

שלא יזכרו בשום אחד מהספרים, אלא יהיו נמחים מאליהם. (דברי יואל). ועיין כל זה בדברי יואל לר"ה (אות נו) ונכנראה שנדפס שם מדברי רבינו כאן].

ועיקר ענין זה מבואר גם בדרשות חתם סופר (ח"ב דף שסד. בדפוס) וז"ל: והנה אמרו חז"ל ג' ספרים נכתבים וכו', ומייתי קרא יִפְחוּ מִסְפָּר זה ספרן של רשעים וכו'. וקשה טובא, מאי טעמא ימחו מספרן של רשעים הנכתבים למיתה. ובגוף קרא נמי קשה, כיון שימחו, מכל שכן שעם צדיקים לא יכתבו. ○ אבל האמת, אע"פ שרשעים נכתבים לאלתר למיתה, מכל מקום אין זה בהחלט, אלא לפי שעה כמו שהם עתה בר"ה חייבים מיתה, ואין בהם תלוי וספק כלל כמו הבינונים, אבל מכל מקום הרשות נתונה אם ישוּבוּ ביום הכיפורים יתקבלו, ועדיפ' מצדיקים גמורים ומכל שכן מבינונים, ותשובת המוחלטים מעכבת הפורעניות, ואנו מתיירים להתפלל עם העבריינים. אך יש רשעים כופרים אפקורסים שאין תשובה מועלת להם, וכל הפורש ממינות מיית. ○ והנה אותן רשעים שיש להם תשובה, הם הנכתבים, לתועלת שאם ישוּבוּ ידעו שהם המוחלטים שנגמר דינם למיתה והם הזוכים לחיי עד וחוזרים ונכתבים עם הצדיקים, ועוד טוב מהם. אבל אותן שאין להם [תשובה], די להם בזכירה למיתה, ומה תועלת לכתבן בספר כלל. ○ והנה שונאי דוד המלך ע"ה, הם שונאי מלכות בית דוד, וכופרים בהקב"ה כידוע. על כן אמר ימחו מספרן של רשעים, שהרי עם צדיקים לא יכתבו אפילו ביום הכיפורים.

³⁰ באות קא-קכב. ועוד מזה מתבאר בחלק הדרוש השייך לחלק ג' של הקונטרס.³⁰ וכדלהלן עוד באות קע.³⁰ וכמבואר לעיל בהדרוש, בהשיך לחלק ג' של הקונטרס.

איבער) די אַלע וואָס זיי שטייען אין די ספָּרים (שהם אותן שעדיין מועיל להם תשובה, ווייל) דער בורא כל עולמים [איז] רַב חֶסֶד מְטָה כְּלָפִי חֶסֶד¹⁰, צו די אַלע גיט מען צי פֿחוּ שֶׁל מִשָּׁה. [און אויף דעם] הָאָט ער געזאָגט, אַז איך קען גאַרנישט טון, אַז איך הָאָב נישט קיין כח (לבטל הגזירה מעל ישראל), אַז איך וועל נישט דורכפירן דעם, איז דאָך אַ סימן אַז איך הָאָב קיין שום כֹּחַ נישט, [אם כן] זאָל מען מיך אַרויסנעמען פון די אַלע.

קסו

והוא כדרך שביקש במליצתו כך שאם כן לא יהא נזכר שמו בתורה, וכמו שבארנו לעיל לדרך רש"י די זעלבע זאך [דעם] וואָס ס'איז דער פֿשֶׁט אין רש"י, אַז מ'זאָל אים אַרויסנעמען פון די תּוֹרָה, הָאָט ער געמיינט מ'זאָל אים אַרויסנעמען פון די אַלע ספָּרים אויך. [דעכונג אויף] דעם וואָס ער גייט דאָרט 'מיט' לְטוֹבָתָם.

קסז

וכל זה לא ביקש עבור עצמו, רק עבור מוֹבָתָם של ישראל, כדי לעורר עליהם מרת החסד והרחמים. ולא היה המדובר עבור משה רבינו עצמו, שהוא במדרגתו הוא למעלה מבחינת הג' ספרים ומלחוכר שם בעצמו, רק הכוונה על מה שנזכר שם שמו וכוחו עבור האחרים, כדי לעורר מרת החסד לכולם נישט פון זיינעטוועגן, נישט חלילה וואָס מ'וועט 'אים' אַריינשטעלן, וואָס מ'הָאָט אים דין געוועזן. [וואָרן] אים איז מען [דען] דין, מ'הָאָט אים נישט דין געווען מיט קיין ספָּרים, דאָס איז אַ זאך וואָס ס'קען דאָך נישט זיין, ער איז נישט געקומען אין דעם 'סוג', [ער איז] אין דעם 'ראנג' נישט געווען פון די אַלע זאכן. נאָר ער מיינט [צו זאָגן], אַז ער ווערט דאָרט נִזְכָּר [בדרך] אַגב, פֿאַרדעם, כדי [פֿאַר] יענע אַ טוֹבָה צו טון, און אַז איך קען ממילא גאַרנישט טון [אם כן מה תועלת וכח להזכיר שם שמי. והיה זה ענין תחבולה ואמתלא, שיסכים הקב"ה לבטל הגזירה מעל ישראל].

קסח

ישוב קושיא טו - לדרך רש"י בביאור הפסוק

ונחזור לביאור דרך רש"י, שהוסיף הטעם כדי שלא יאמרו שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים. שהרי מה שנזכר משה בתורה הוא כדי לעורר מרת החסד, הן לכני ישראל למשה, והן בבית דין שלמעלה. ואם לא יוכל לעורר עתה מרת החסד כדי למחול העון לישראל, אם כן יחלש כח מרת החסד בעולם, למטה ומעלה, במה שיאמרו שלא היה 'משה' כדאי לעורר החסד

און דעם וואָס איך הָאָב פֿריער אויסגערעכנט [בין הקושיות], דעם וואָס רש"י זאָגט 'שלא יאמרו' (קושיא טו). [לדרכינו] זאָגט ער, דער כֹּחַ פון מִדַּת הַחֶסֶד וועט שוואַך ווערן,

¹⁰ כמבואר בגמרא ראש השנה (טו: יז): תניא בית שמאי אומרים שלש כתות הן ליום הדין [פירש"י: כשיחיו המתים:] וכו', צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורין נרובין עונות נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם וכו', בינוניים (מחצה על מחצה) יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין, שנאמר (זכר' יג, ט) וְהִבְאֵיתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בְּאֵשׁ וְצִרְפְּתִים כְּצָרֶךָ אֶת הַכֹּסֶף וּבִתְנָתִים כְּכֶחָךְ אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בְּשֵׁמִי וְאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ, ועליהם אמרה חנה (שמואל א' ב, ו) ה' מִמִּית וּמַחֲיָה מוֹרִיד שָׁאוֹל וְיַעֲלֶה. בית הלל אומרים וְרַב חֶסֶד (בפרשתן לו, ו), מִטָּה כְּלָפִי חֶסֶד, ועליהם אמר דוד (תהלים קטז, א) אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי, ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה, דַּלְתִּי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ (שם, ו). פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן, יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדש, לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים, שנאמר וכו'. אבל המינין, והמסורות, והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור, ושנתנו חיתיתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו, יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות, שנאמר וכו'. אמר רבי יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי קדירה, ואמר רבא ואינהו משפירי שפירי בני מחווא, ומקריין בני גיהנם. אמר רב בית הלל אומרים וְרַב חֶסֶד מְטָה כְּלָפִי חֶסֶד, והכתוב וְהִבְאֵיתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בְּאֵשׁ, התם בפרשעי ישראל בגופן. פושעי ישראל בגופן, והא אמרת לית להו תקנתא, כי לית להו תקנה ברוב עונות, הכא מחצה עונות ומחצה זכויות ואית בהו נמי עון דפושעי ישראל בגופן, לא סגי ליה דלאו וְהִבְאֵיתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בְּאֵשׁ, ואם לאו וְרַב חֶסֶד מְטָה כְּלָפִי חֶסֶד.

אז איך וועל זיין דערינען. [שהרי] אינגאנצן האָט מען דאָך אים נאָר אַריינגעשטעלט [בכל התורה], מִזְכִּיר צו זיין דעם נאָמען מִשָּׁה, וועגן מִדַּת הַחֶסֶד. און אז מ'קען אַזויפיל נישט טון, וועט 'געשוואַכט' ווערן דער כַּחַּ פֿון מִדַּת הַחֶסֶד אויף דער וועלט, הֵן ביי דער וועלט [בעיני אנשי העולם], ביי די גוֹמְלֵי חֲסִדִּים. און הֵן [למעלה] ביי די מִקְטָרִיגִים, [ווייל] 'אַזוי' האָבן זיי עפּעס דאָך מוֹרָא פֿאַרן מִדַּת הַחֶסֶד, [וכמו שמפרש בפרשת דרכים שבזמן שהוא] חֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ, [אזוי] יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי 'אַלְקִים'.
אז דאָס וועט געבן אַ 'שוועכע' [לכח מדת החסד], האָט מִשָּׁה רִבִּינו גע'טענה'ט. [דמילא] איז בעסער [אז] ער זאָל נישט זיין דערינען, אז מ'זאל אים נישט מִזְכִּיר זיין, [שרי] דאָס גאַנצע איז נאָר פֿון מִדַּת הַחֶסֶד.

קסט

דאָס איז דער פֿשט שלא יאמרו, די אָמִירָה וואָס מ'וועט דאָס זאָגן, אז דאָס איז חלילה אַזוי גאָרנישט, אז ער האָט אַזויפיל נישט געקענט אויפטון מִשָּׁה רִבִּינו, שאָדט דאָס פֿאַרן גאַנצן ענין.

קע

המשך ישוב קושיא מזו

ונמצא לפי זה שעיקר טענתו היתה מליצה ישרה לעורך כח החסד, ועשה סמוכין לזה ממה שעבור זה הוא שנוכר שמו בכל התורה, וכן בכל אלו הספרים, כדי לעורך מדת החסד והרחמים. ונמצא שגם דרך של רש"י הוא ענין אחד עם דרך הגמרא, ולא נמה כאן רש"י מהגמרא, אלא נקט את הפשוט יותר שבהם, שהוא הזכרת שמו 'בתורה' איבערדעם איז דאָס די זעלבע זאך, די זעלבע זאך וואָס ער האָט זיך געהייסן אויסמעקן פֿון די תּוֹרָה, און פֿון די אַלע [ספרים, שבכללם הוא] סִפְרָן שֶׁל צִדִּיקִים.
[ווייל] דאָרט איז דאָך אויך געמישט מיטן כַּחַּ הַתּוֹרָה, מ'איז מִזְכִּיר יעדנס זְכוּת, און וויפיל חֵלֶק תּוֹרָה ער האָט, צי רוב זְכוּת צי רוב עֲוֹנוֹת, אַזוי זאָגן זיי דאָך אַלע פֿשֶׁט דאָרט¹⁰, אז דאָס מיינט מען [בתואר] רִשְׁעִים [די] וואָס זענען רוב עֲוֹנוֹת, און [צדיקים מיינט] רוב זְכוּת, און בִּינוּנִים זענען מִחֻצָּה עַל מִחֻצָּה.

קעא

על כל פנים דאָס גייט אַרויף אויף דעם, [דהג' ספרים הנפתחים בר"ה] דאָס איז דאָך נישט דעם וואָס ס'וועט זיין שפּעטער לְעוֹלָם הַתְּחִיָּה¹¹, דאָס איז אַן אַנדערע בחינה, די ג' כיתות.

[און] דאָס איז אַלעס געמישט לויטן כַּחַּ הַתּוֹרָה, און דאָס גייט מיט זיי 'מיט', אין די אַלע סִפְרִים ווערט נִזְכָּר זייערע מַעֲשִׂים מיט זייערע כּוֹחוֹת [לפי מה ששמרו את התורה]. און מִשָּׁה רִבִּינו העלפט יעדן איד, ער איז דאָך אַ חֵלֶק [הכולל] פונעם כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, ער איז דאָך מִקְוֶשׁר מיט אַלע נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל.
אַזוי שטייט דאָך¹² אז מִשָּׁה רִבִּינו איז דער שוֹרֵשׁ, און זיי זענען עֲנָפִים פֿון מִשָּׁה רִבִּינו.

¹⁰ וכמבואר גם ברש"י שם על הגמרא ראש השנה. [ועיין עוד בזה בליקוטי אמרים תניא (פרק א)]. ועיין בגמרא קידושין (מ): לפי שהעולם נידון אחר רובו, והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת או לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה.

¹¹ וכמו שנוכר זה כענין בפני עצמו שם בגמרא ראש השנה (המבואר לעיל בהערה טו), במחלוקת שמאי והלל בענין ג' כיתות 'ליום הדין', דפירש"י כשיחיו המתים.

¹² בתיקוני זוהר (תיקון טו), ועוד.

קעב

[וויי] מ'זעט דאָך, דער אור החיים הקדוש זאָגט דאָך דאָס אויכעט אין פרשת פינחס, [על הפסוק] איש אֲשֶׁר רִוּחַ בּוֹ (כו, יח), [ופירש שם רש"י]^ט שיוכל להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד. זאָגט דער אור החיים הקדוש^ט, ווייל [משה רבינו] ער איז געווען דער שוֹרֵשׁ, ס'קאָן נישט זיין נאָך איינער [כמותו ממש], ווייל ער איז געווען דער שוֹרֵשׁ פון 'נַשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, און זיי זענען געווען מְקוּשָׁר אין אים אַלע שְׂשִׁים רְבּוּא אידן. און אזוי כסדר, די אַלע דורות שטאַמען דאָך פון 'דִּי שְׂשִׁים רְבּוּא אידן [של דור המדבר, וואָס] די זענען אַלע מְקוּשָׁר מיט מִשֶּׁה רַבֵּינוּ, איבערדעם איז ער 'מִיט' מִיט די אַלע [דורות] לְהַצִּילָם, ער זאָל זיי עפעס געבן אַ כַּח, ער זאָל זיי מְחַזֵּק זיין אַז ווער ס'וויל זאָל קאַנען צוקומען צום כַּח הַתְּשׁוּבָה.

קעג

איז ער דאָרט 'מִיט' אין די אַלע סְפָרִים, זיין כַּח איז 'מִיט' מִיט די אַלע, אַז ס'זאָל זיי אַרויסהעלפן, [על דרך שאמרתי]^ט בביאור הפסוק וְכִיֹּם פִּקְדִי וּפִקְדֹתַי עֲלֵהֶם, [כדי] ס'זאָל זיי פאַרגרינגערן דעם פֿרעגונות, און בעסער מאַכן די זְכוּת, און זיי צוהעלפן [אז] ס'זאָל

^ט ברש"י פינחס (כו, טו): [פִּקְדֵּה ה'] אֱלֹקֵי הָרוּחַ. למה נאמר, אמר לפניו, רבש"ע גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה, מִנֵּה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו. ולהלן ברש"י שם (כו, יח): [קח לך אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נּוּן אִישׁ אֲשֶׁר רִוּחַ בּוֹ. כאשר שאלת, שיוכל להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד.

^ט באור החיים הק' פינחס (כו, טו): [פִּקְדֵּה ה'] אֱלֹקֵי הָרוּחַ וגו'. צריך לדעת, א' למה בחר כינוי זה, מכל כינויי המעלה והשבח הידועים לה'. ב' למה האריך לשון אֲשֶׁר יֵצֵא וגו' ואֲשֶׁר יָבֵא וגו' ויציאם ואֲשֶׁר יָבִיאוּם. ג' אומרו וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת וגו', מנין יעלה על הדעת שה' יעלים עינו מבניו, שיהיו פִּצְּצֵן אֲשֶׁר וגו'. ד' אכן יתבאר הענין על זה הדרך, דע כי תכונת השכל ובחירתו ושלילתו, רחוקה בגדר הנשתנות בריבוי הנושאים, וכשם שישתנו הנבראים בצורתם ובקומתם ואין ההשתנות בהם, כמו כן ויותר מהמה בענין השתנות הנבחר והנשלל בבחינת ההשפֵּל והרצון, נוסף על שינוי פרטי הטבע בתכונת ההרכבה שביסודות, וכוחות היוליים אשר מהם יוֹלֵד הבחירה במדומים, וימצא לפעמים ההשתנות בתכונה והוא נעלם וכו'. ומזה תשער שיושלל בגדר הנמצא שישתנו רבים כמהם ס' ריבוא שהיו בדורו של משה לאחד, והמלך אשר ישים ה' עליהם לא ישתנו ברצונם אליו, זולת האיש משה שאמרו ז"ל שהיה שורש כל הנשמות של דור המדבר, בסוד אומרו (ישעי' סג, יא) מִשָּׁה עֲמוֹ, ועיין מה שכתבתי (כפ' בהעלותך יא, יב) בפסוק הַאֲנֹכִי הִרִיתִי וגו', וזו היתה סיבה שהפקיד והנפקדים נמזגו לגדר ההשתנות, וכל אחד היה לו כלבו וכו'. וזה ידע וכן משה ע"ה, ואמר תשובה למאמר המיתה, [פִּקְדֵּה ה', פירוש ימנה, קל אֱלֹקֵי הָרוּחַ, פירוש שיוודע רוח של כל בשר וגדר תכונתם, תִּמְנָה אחד שיהיה טבעו שוה בתכונה לכל העדה, שייכים הוא למה שיאמרו הם, ויסיכמו הם למה שיאמר הוא להם, והוא אומרו אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם, פירוש שיהיה לו הרצון בהם, ואֲשֶׁר יֵצִיאם וגו', שיהיה להם הרצון כמוהו לצאת ולבא עמו, ותלה הדבר בו, כי הוא המלך. ובחירה כזאת היא מושללת השגה מזולתו יתברך, כי הוא לבדו יודע תוכן הרוחות שיוודע רוח שתתמוזג עם כולם, ואיש כזה אינו בנמצא, זולת אם יהיה אדם כמשה, שכל ישראל הם ענפיו והוא שורש לכלם, וזולת זה תִּהְיֶה עֲדַת ה' פִּצְּצֵן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֵעַה. וזולת כוונת דברי משה לה' הוא על זה הדרך, אני אעשה כאשר אדוני דובר, אבל יתקן דבר זה קודם, אם יוכל להכנס בגדר התיקון, ואם לא, תִּהְיֶה עֲדַת ה' פִּצְּצֵן וגו', והיוצא מזה הוא ולא ימות, כרמוז בתיבת לאמר שאמרנו, ומתוך הדברים אתה למד שאם ימצא איש כזה, הנה הוא מסכים גם הוא ליאסף אל עמי כמאמרו יתברך.

ולהלן שם (כו, יח): וַיֹּאמֶר ה' וגו' קח לך וגו' אֲשֶׁר רִוּחַ בּוֹ. צריך לדעת אומרו קח לך. עוד אומרו אֲשֶׁר רִוּחַ בּוֹ, וכי יש אדם שאין בו רוח. עוד צריך לדעת מה זו סמיכה. אכן לפי מה שפירשתי בדברי משה, באה התשובה. שפירוש אומרו קח לך, פירוש כחששתך ולדברייך קח אֶת יְהוֹשֻׁעַ, ודע שהוא איש אֲשֶׁר רִוּחַ בּוֹ, פירוש אתה ישנן שורש כל 'הנשמות', והוא ישנו בבחינת 'הרוח', והוא אומרו אֲשֶׁר רִוּחַ בּוֹ, פירוש שורש כל רוחות הדור ההוא, וצוה ה' לסמוך ידו, להעיר לרוח מהות 'הנשמה' שבמשה. וזהו אומרו לבסוף לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, סמוכה למאמר וְנִתְּנָה מִהוּדָף עֲלֵיו, לומר שבזה יהיה גם כן כלול משורש הנשמות, ובוה יִשְׁמְעוּ פירוש יקבלו מאמרי, כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, פירוש תהיה גם כן תכונת האנשים השלמים בעלי הנשמה מרוצית ממנו.

^ט לעיל בהדרוש (בהשייך לחלק ג' של הקונטרס).

קאָנען זיין דער כַּח הַתְּשׁוּבָה, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט^{עב}, ווייל מ'האַט עס אויסגעאַרבעט דעמאָלטס [דעם כח התשובה לדורות. ומילא] איז ער דאָך 'מיט' מיט די אַלע.

קער

[אַבער] דאָס אַלעס איז רעכט [נאָר טאַמער] אַז ער וועט עפעס "אויפטון". אַז ער וועט 'אויפטון' [בתפילתו לעורר מדת החסד למחול עונם של ישראל בהעגל] וועט ער צוויי קומען [כמו כן] פאַר די אַלע [סוגי אנשים] פון די אַלע ספָּרִים 'וואו' זיי זענען, אפילו פאַר די רשעים, די וואָס זיי קענען נאָך תְּשׁוּבָה טון. און אפילו פאַר די צדיקים, ברויכן אויך האָבן דעם כַּח פון מִשָּׁה רַבִּינוֹן, [ווייל] קיינער האָט נישט דעם כַּח וואָס ער האָט געהאַט. און די פִּינוּנִים שמועסט מען נישט [דבדאי צרייכין הם לכוחו של משה]. אַזוי יעדערער עקסטער, איז ער 'מיט' מיט זיי.

[אַבער טאַמער קען ער נישט אויפטון להצילם], האָט ער געזאָגט לאַז מען אים נישט מיטנעמען, זאָל מען אים אויסמעקן אינגאַנצן, פון די גאַנצע תּוֹרָה [וכמו שכתב רש"י], ממילא וועט ער נישט זיין דאָרט [בהג' ספרים] אויך נישט [וכמו שאמרו בגמרא]. איבערדעם איז עס הָא בְּהָא תְּלִיא [דרך רש"י עם דרך הגמרא, ווייל דורכדעם] אַז די גאַנצע תּוֹרָה איז מיט מִשָּׁה רַבִּינוֹן, ממילא 'גייט מיט' דער כַּח דאָרט אויך [בהספרים שלמעלה]. איז דאָס איין זאך.

קעה

איבערדעם זאָגט רש"י [מְחַנֵּי נָא מִסְפָּרָךְ, מכל התורה כולה], דאָס איז די זעלבע וואָס ס'שטייט אין די גמרא. נאָר די גמרא ברענגט דֶּרֶךְ אַגב אַז דאָס לְשׁוֹן מְחַנֵּי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כְּתִבְתָּ, [פון] דאָס איבעריגע לְשׁוֹן זעט אויס אַז ס'איז דאָ ג' ספרים אויך, דאָס איז אויך געדריינגען.

אַבער דער אָמֶת, [אין] דער מְקוֹר [הדברים] איז דאָס איין זאך. [איבערדעם] כאַפּט רש"י אָן דאָס וואָס ס'איז גרינגער, וואָס ס'איז איינפאַכער, אַז אין די גאַנצע תּוֹרָה איז דאָס.

אַבער דאָס איז הָא בְּהָא תְּלִיא, דער מְקוֹר איז פון דעם, פון די אַלע ספָּרִים, [ממה שזכר שם 'משה' בתורה]. איבערדעם איז דאָס טאַקע הָא בְּהָא תְּלִיא, איז דאָס איין זאך, דעם וואָס רש"י זאָגט און וואָס די גמרא זאָגט איז הָא בְּהָא תְּלִיא, דאָס איז אַלעס איין זאך און איין שוֹרֶשׁ, איז דאָס אַלעס געדריינגען פון דאַנעט. ממילא איז דאָס נישט קיין סְתִירָה [ומישוב קושיא טז].

ריח

המשך ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

חקדמה לישוב קושיא ד

לאָמיר צוריקגיין [לבאר הדקדוקים שבתחילת הפרשה].

לאָמיר זען נאָך, יאָ [בענין 'המספר' שהיה] בִּימֵי דָוִד, לכאורה דאָס איז אַן עקסטער ענין [מה שהיה] בִּימֵי דָוִד, [ולהבין] וואָס איז געווען דער חֲטָא פון דָוִד הַמֶּלֶךְ.

ריט

בענין 'המנין' שבימי דוד, הנה אף שהיה זה מן השמים לצד העונש על שחטאו ישראל, ונתלה במה שקרא דוד לשון הסתה כלפי מעלה. אבל סוף סוף נגמר שם הענין בחסד ורחמים, שפסק אחר כך המניפה, וכמבואר בפסוקים ובגמרא

מילא דאס איז אַמאַל זיכער - זאָגט דאָך דער אור החיים הקדוש אויך - [אז] דעם האָט אַזוי געברויכט צו זיין, ווייל אידן האָבן געזינדיגט, ס'איז זיי געקומען דער עוֹנֶשׁ, האָט עס געמוזט גיין דורך דוֹדֵין.

אַבער אַלץ איז דאָך עס געווען מיט חֶסֶד וְרַחֲמִים, ס'האָט זיך איינגעשטילט די מַגִּיפָה דערנאָכדעם^{צב}. [און] אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט^{צב}, [אז] ס'איז דאָך אַלעס געבליבן [לדורות, דמשה ודוד] זיי האָבן דאָך אַלעס אויסגעאַרבעט [לדורות עולם].

רכ

אמנם להבין במה נתלה מעותו, נראה לפרש דבעצם הענין לא היה שם מעות [אלא הפגם היה מה שכן היה נדמה לעיני העם שהיה בזה מעות, וכדלהלן]

נאָר [להבין במה נתלה] דעם טענות פון דוֹדֵין, דאָכט זיך מיר דאָ אַ הֶעֱרָה, [אז דאָס] נישט אַזוי ווי מ'מיינט אַז חס ושלום דוֹד האָט זיך עפעס פשוט טוֹעָה געווען, ער האָט זיך נישט טוֹעָה געווען אין גאָרנישט.

רכא

דהנה במה שכתב גם הרמב"ן שהיה המנין בימי דוד 'שלא לצורך', באמת הנה הרמב"ן בעצמו ביאר בטעם המנין 'שבימי משה', שהיה בזה וטובה גדולה לישראל לחיים ולברכה, במה שהוכיחו שמותם ומנינם לפני משה ואהרן. והוא בפשטות כעין ענין הוכרת 'קוויטל' שמצינו בצדיקים אמתיים, שהיו טובה וכוות לאדם להוכיח שמו לפני הצדיק

ס'איז מיר אַ שטיקל וואונדער אין פֿלוג^{צב}, [דהנה] דער רמב"ן זאָגט אויך די זעלבע [ווי דער אור החיים הק'] אין פרשת במדבר^{צב}, אַז דער פעלער איז געווען פון דוֹדֵין [ווייל] ס'איז געווען שְׁלֹא לְצוּרָה. ביי מֶשֶׁה רַבִּינוּן איז געווען לְצוּרָה [משא"כ בימי דוד, שהרי] ס'איז נישט געווען קיין מִלְחָמָה [באותה שעה], ממילא האָט ער נישט געברויכט האָבן.

רכב

[איז מיר] אַ חִידוּשׁ, [שהרי] דער רמב"ן אליין, שפעטער אביסל אין אַן אנדער שטיקל, אויך אין פרשת במדבר^{צב}, שטעלט ער זיך אנידער גאָר, שטעלט ער אַראָפּ,

^{צב} כמבואר שם אחר כך בפסוק (שמואל ב' כד, טז): וַיִּנָּחֶם ה' אֶל הָרָעָה, וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְּשַׁחֵת בָּעָם רֶבֶב, עֲתָה הֲרָף דָּדִי וגו'. ועיין שם עוד בהפסוקים, וכן בדברי הימים (א', פרק כא), וכמובא גם בגמרא ברכות (המובא לעיל בהערה ה).

^{צד} פירוש: אויבנאויף, במושכל ראשון.

^{צד} ברמב"ן במדבר (א, מה): וַיִּהְיֶה כָּל פְּקוּדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם וגו' כִּל יֵצֵא צָבָא בִּישְׂרָאֵל. הוצרך הכתוב להגיד מספר הכלל, לאחר שהגיד הפרטים, כי נצטוו משה ואהרן שידעו מספר מפקד העם, וידעו מספר כל שבט, כי כן דרך המלכים במנותם את העם. ○ ולא הבינותי טעם המצוה הזאת, למה צוה בה הקב"ה, כי היה צורך שיתיחסו לשבטיהם בעבור הדגלים, אבל ידיעת המספר לא ידעתי למה צוה שידעו אותו. ○ אולי להודיעם חסדו עליהם, כי בשבעים נפש ירדו אבותיהם מצרימה, ועתה הם כחול הים, כך וכך בני עשרים. ואחרי כל דָּבָר ומגפה ימנם, להודיע כי הוא מְשַׁנֵּא לְגוֹיִם (איוב יב, כג) [פ' שמרבה ומגדיל את העם], יִמְחֹץ יְיָדֵי תַרְפִּינָה (שם ה, יח). וזהו שאמרו רבותינו (במדבר רבה ד, ב) מרוב חבתם מונה אותם כל שעה.

ועוד, כי הָבָא לִפְנֵי אֱבִי הַנְּבִיאִים, ואחיו קדוש ה', והוא נודע אליהם בְּשֵׁמוֹ, יהיה לו בדבר הזה זכות וְחַיִּים, כִּי בִּסְדֵר הָעַם, ובכתב בני ישראל, וזכות הרבים במספרם, וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן, כִּי יִשְׁמְעוּ עֲלֵיהֶם עֵינִים לְטוֹבָה, וְיִכְשְׁוּ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, ה' אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵכֶם יִסַּף עֲלֵיכֶם כֶּכֶם אֵלֶיךָ פְּעָמִים, ולא ימעט מספרכם, והשקלים כופר על נפשתיכם. ○ ובמדבר סיני רבה ראיתי כך, בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת לְגִלְגָּלָתָם, אמר לו הקב"ה למנותם בכבוד ובגדולה, לכל אחד ואחד, לא תהיה אומר לראש המשפחה כמה במשפחתך, כמה בניו יש לך, אלא כוליהו יהיו עוברים לפניך באימה ובכבוד, ואתה מונה אותם, הדא הוא דכתיב בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת מִן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה לְגִלְגָּלָתָם וכו'.

וואָס האָט מען געדאַרפט צו וויסן דעם מַסְפֵּר טאַקע ביימי מִשֶּׁה, ער פּרעגט דאָרט אויך 'נאָך-וואָס', וואָס האָט דאָס אויסגעפּעלט.

זאָגט דער רמב"ן, [ווייל] ס'איז געווען אַ גרויסע יִשׁוּעָה פֿאַר אידן, אַז מ'האָט יעדן [מזכיר געווען] פֿאַר מִשֶּׁה רִבִּינוֹן, יעדן [דעם] שָׁמוֹ וְשֵׁם אָביו, אַהערגעגעבן די אַלע נעמען, פונעם גאַנצן כָּלל יִשְׂרָאֵל.

[ווייל] דעם איד וואָס מ'האָט אַריינגעברענגט פֿאַר מִשֶּׁה רִבִּינוֹ, איז עס געווען אַ גרויסע טוֹבָה פֿאַר אים, אַ גרויסע הַשְׁפָּעָה.

רכב

זאָגט דער רמב"ן פֿשוט, [אַז] דעם ענין איז געווען אַ גרויסע טוֹבָה, חיים וברכה האָט ער געגעבן פֿאַר אידן, אַז מ'האָט אים מַזְכִּיר געווען, מ'האָט זיך אויפגעשריבן [לפני משה רבינו].

זעט עפעס אויס, אַזוי ווי מ'האָט געשריבן אַ קוויטל, מ'האָט געשריבן די 'נעמען', אויפגעשריבן [לפני משה רבינו] פֿאַר יעדן. דער רמב"ן זאָגט דאָרט אַזוי, עפעס אַ פֿלאַ פון אַ זאך.

רכב

ובדברי הרמ"ק מפאנו והנועם אלימלך מצינו עוד יותר, שאז נמנו לפני משה גם כל הדורות העתידיים. ואם כן היה בזה טובה לישראל עד סוף כל הדורות

דער אַמֶּת איז, דער רמ"ק מַפְאֵנוּ זאָגט¹⁹ [ברמז הפסוק במספר שמות] 'לְגַלְגֶּלֶתָם', [אַז] ער האָט געציילט אפילו די גִּלְגּוּלִים וואָס ס'וועט זיין צווישן אידן עד סוף כל הדורות.

אַזוי זאָגט דער רמ"ק מַפְאֵנוּ אין עשרה מאמרות.

רכב

דער נועם אלימלך²⁰ זאָגט אויך די זעלבע.

¹⁹ בעשרה מאמרות (מאמר אם כל חי, ח"א סימן ג): ומהו הטעם היו פקודי משה ראשי משפחות בלבד, ועליהם נאמר לְגַלְגֶּלֶתָם, שהיה משה רבינו ע"ה צופה ברוח הקודש מנין הטפין שבראש כל אחד ואחד [פירש ביד יהודה: כמה תולדות ישעמיד כל אחד ואחד, והוא שְׁאוֹ אֶת רֹאשׁ], כמו שכתב החכם ז"ל בפירושו על התורה. ואמר שכל מי שהיה עתיד הוא לבדו להעמיד ששים רבוא, היה נמנה ראש משפחה, על כן נמנו מכיר וגלעד לשנים, עם היות מכיר אבי גלעד, כי גלעד לבדו היה בכחו להעמיד ששים רבוא, ונשארו למכיר מיתר בניו ששים רבוא אחרים מבלעדי גלעד. ויותר מזה גם כן היה צופה ומביט בכל אחד ואחד מהם [כמה פעמים שיצטרך להתגלגל] והוא רז נגלה במלה הנזכרת [במלת גלגלותם, שהוא לשון גלגול], למי ישיית אליה לב. והכל בכלל מה שאמרו חכמים, שהראוהו הקב"ה למשה דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו. - [ועיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד רצד, ד"ה וראיתי)].

²⁰ בנועם אלימלך ריש פרשת נשא: נִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גִרְשׁוֹן גַּם הֵם כו'. יש לתת טעם לשבח, למה לפעמים כתיב לְמִשְׁפּוֹתָם קודם לְבֵית אֲבֹתָם, ולפעמים כתיב לבית אבותם ולמשפחותם. על פי הפסוק שְׁאוֹ אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַלְגֶּלֶתָם, וְלִמְשַׁפּוֹתָם כו', כי הצדיק הוא מעלה את העולם כולו, והוא נושא אותם על ידי דביקותו וקדושתו, ועל ידי זה הוא מקרב אותם לעבודת הבורא יתברך שמו, וזה נקרא נשיאות ראש. לכן צוה ה' שהנשיאות ראש ההיא יתנהג לפי הגלגולים, כי הצדיק היודע גלגולי הנשמות, יכול לידע איזה איש יש לו נשמה קדושה, או מאיזה עולם נשמתו נלקחה. ומשה ואהרן היו במדריגה זו וידעו גלגול הנשמות, לכך צוה אותם השי"ת ברוך הוא שְׁאוֹ אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַלְגֶּלֶתָם, פירוש לפי גלגול הנשמות כן תעלו אותם למעלה. אך פשוטי בני אדם אשר נשמתם אינה כל כך במדריגה גדולה, גם הם צריכים עליה ונשיאות ראש, ולמה יגרעו, ובמה הם יכולים להנשא כיון שהם למטה, לזה צריך הצדיק לקשר אותם באבות הקדושים הכלולים מכללות ישראל, ואז יתעלו למעלה על ידם. וזהו לפעמים כתיב לְבֵית אֲבֹתָם קודם לְמִשְׁפּוֹתָם, על שצריכים לקשר אותם באבות תחילה, כדי להעלות אותם בתוך שאר משפחות ישראל. ובאותן שהם צדיקים שנשמתם הוא מעולם העליון, הוא להיפך, שמעלין אותם כסדר מתתא לעילא, מתחילה לְמִשְׁפּוֹתָם, ואחר כך לְבֵית אֲבֹתָם, לקשר אותם עם מדריגות האבות גם כן, וכו'.

נָאָר דָאָס שטייט נאָך [פריער], דער רמ"ע מַפָּאנו זאָגט עס נאָך.
דער ילקוט ראובני^ט ברענגט עס אויך, [אז] ער האָט דאָ גענומען אַלע אידן [עד
סוף כל הדורות].

רכו

ואם כן לפי זה שפיר יש לומר בענין זה עצמו, גם על המנין שהיה 'בימי דוד', שבעצם היה זה 'לצורך',
כי היה בזה טובה גדולה לכל ישראל כשבא מספרם ושמותם לפני אדוניו דוד המלך ע"ה

[ואם כן לביאור הרמב"ן על המספר שבימי משה, אם כן] לכאורה מה המקרא חסר [אם נימא
כן גם על המספר שבימי דוד המלך], פון וואָנעט ווייסטו אַז דוד המלך האָט נישט געטון די
זעלבע, [ואם כן חידוש הוא מה שכתב הרמב"ן לעיל שם דהיה המנין שלא לצורך], פאַרוואָס איז
דאָס געווען שְׁלֹא לְצוּרְךָ.

[והלא] דאָ [בימי משה] איז דאָך אויך נישט געווען, נישט פאַר קיין מלחמה, און
נישט פאַר גאָרנישט.

די אַלע זאָכן [מה שכתב רש"י הטעם כדי] לִידַע מַנֵּינְ הַנּוֹתָרִים^ט, די אַלע טַעֲמִים
[אחרים] וואָס ס'זעט אויס [בדברי רש"י והמפרשים], איז דער רמב"ן הקדוש דאָרט אויך
נישט מַסְכִּים [עמהם], און ער קומט אויס צו 'דעם' טַעֲם [הנזכר, לפי שהיה להם טובה גדולה
בזה], אַז דאָס איז עס געוועזן [סיבת המנין במספר שמות].

נו אַזאַ מאָדע טַעֲם [היה שייך גם בימי דוד], וואָס ווייסט מען, [ונמצא שגם אצל] דוד
המלך איז זיכער געווען לְצוּרְךָ. – [ולהלן נבאר] פאַרוואָס הייסט דאָס שְׁלֹא לְצוּרְךָ,
[וכמבואר במדרש וכן ברמב"ן אז] דער גאַנצער חטא [איז ווייל] ס'איז געווען שְׁלֹא לְצוּרְךָ^פ. –
און ער האָט געוואוסט וואָס ער טוט, ס'איז אַמְתָּ יוֹצִיב.

רכו

התחלת ישוב קושיא ד

אלא שמכל מקום היה חילוק בזה, כי בימי משה נצטווה על זה מפי ה', וידעו כל
ישראל ענין הצורך בדבר. מה שאין כן בימי דוד, לא היה טעם זה נודע לכל העם

איך קלער נאָר [כדי לבאר דאם כן למה בימי דוד היה נגף, ומה היה החטא, ואמאי קראוהו
במדרש 'שלא לצורך'. ווייל] דעס איינע [חילוק] מוז איך זאָגן, דעם איינעם תירוצן.
[ווייל] דאָ [בימי משה] האָט דער בורא כָּל עוֹלָמִים געהייסן, [וממילא] דער גאַנצער
כָּלִל יִשְׂרָאֵל האָט געוואוסט אַז ס'האָט תּוֹעֲלָת, [און] ס'איז דאָ פאַרוואָס.

ועוד שם ריש פרשת במדבר: וזהו שאָז אַתְּ ראש כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחָתָם, רוצה לומר לנשאים על
העולמות לבית אבותם, שייגעו עד מקור בית אבותם. בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת, לשון ספיר, והיינו שיאירו בהשמות
העליונים. כָּל זָכָר לְגִלְגָּלָתָם, רוצה לומר זה יהיה על ידי שיזכור כל אחד שישב לגלגול אבות כנ"ל, והבן.
[ועיי"ש עוד].

^ט בילקוט ראובני בפרשת (אות א): כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. משה רבינו רע"ה היה צופה ברוח הקדש מנין
טיפין שבראש כל אחד ואחד, וזהו לְגִלְגָּלָתָם (פי' רצ"ל בכל גלגולת). וזהו כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ויותר
מזה, רצ"ל פשיטא שהיה מביט כמה דורות ואנשים יעמדו ממנו, אלא אף זו היה מביט כמה פעמים יגלגל כל
אחד ואחד מישראל, וזהו רז נגלה במלה הנזכרת רצ"ל לְגִלְגָּלָתָם, פירוש מלשון עיבור וגלגול. עשרה מאמרות.
ועוד שם בפרשת במדבר (אות ה): משה רבינו ע"ה ידע כמה פעמים יתגלגל כל אחד מישראל, וזהו רז
נגלה למלה הנזכרת, רצ"ל לְגִלְגָּלָתָם, פי' מלשון גלגול ועיבור. עשרה מאמרות.

^ט ברש"י ריש במדבר (א, א): מתוך חִיבָתוֹ לִפְנֵי מוֹנֵה אוֹתָם כֹּל שְׁעָה, כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל
מנאן, לידע מנין הנותרים. כשבא להשרות שכינתו עליהן מנאן, באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם.
^פ וזהו רק לפי שהעם לא ידעו הצורך, ולהם היה נדמה שהוא 'שלא לצורך'. אבל דוד המלך עצמו בודאי שעשה
כן 'לצורך'.

[אָבער בימי דוד] דָּאָרט איז עס געווען אַ הַסְתֵּר, מ'הָאָט נישט געוואוסט קיינער פֿאַרוואָס.

רכב

ואפילו כששאל אותו יואב על זה, לא השיב לו הטעם, כי לא נתנו לו רשות מן השמים לגלות צורך הדבר באותה שעה [ולחלץ יואב עוד טעמים בזה]

[ואפילו] ווען יואב האָט געפרעגט, האָט ער אים נישט געענטפערט, ווייל דוד המלך וועט דאָס נישט גיין מַגְלָה זיין [מפני הענוה^{פס}, אָדער ווייל] מ'הָאָט אים נישט געגעבן מן הַשָּׁמַיִם קיין רְשׁוּת מַגְלָה צו זיין^{פב}.
[וממילא] האָט קיינער נישט געוואוסט.

רכט

עוד הקדמה לישוב קושיא ד

ובאור החיים הק' ביאר דברי הגמרא, במה שגילה אליהו כי בשמים לא אמרו תורה מפי ר' מאיר, לפי שלמד מפומיה ד'אחר', עד שבאו האמוראים ודרשו שר' מאיר עשה כהוגן, ואז שוב אמר הקב"ה בשמים, מאיר בני אומר. ולכאורה הלא הקב"ה ידע גם מקורם שעשה ר"מ כהוגן בזה, אמנם מכיון שלמטה לא היה נודע טעמו, לא רצה הקב"ה לומר בשמו, עד שנתגלה טעמו בזה גם למטה, ושעשה כהוגן

דער אור החיים הקדוש זאָגט^{פב} [אויפן פסוק] שְׁמֹר וְשִׁמְעֶתָ [ראה יב, כח], אויף דער מַעֲשֶׂה^{פג} [המובא בגמרא, שאמר אליהו לרבה בר שילא שהקב"ה אומר שמעתא מפי כולהו רבנן ולא מפומיה דרבי מאיר, ווייל] רבי מאיר האָט געלערנט מפומיה ד'אחר', האָט דער בורא כל עולמים נישט געזאָגט קיין תּוֹרָה מִפִּי [של ר' מאיר].

האָט ער [רבא] גע'דַרְשֵׁנ'ט [אַל גַּנֵּת אֶגְזוֹ יִרְדְּתִי], מְשַׁל לֶאֱגֹז [אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם אף על פי שסרח אין תורתו נמאסת. וכן רבה בר שילא דרש ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק]. האָט ער [אליהו] געזאָגט, הַשְׁתָּא אֹמְר [הקדוש ברוך הוא] מֵאִיר בְּנֵי אֹמֶר.

רל

פרעגט דער אור החיים הקדוש^{פד}, נו דער בורא כל עולמים האָט [דען] נישט געוואוסט דעם דָרֶשׁ [פון] פריער.

^{פא} וכדלהלן באות רמ, ועיין שם עוד ב' טעמים במה שלא הודיע זאת דוד להעם.

^{פב} כי מפני חטאם היה צורך להביא העונש, וכדלהלן באות רלה.

^{פג} בגמרא חגיגה (טו:) ורבי מאיר היכי גמר תורה מפומיה דאחר, והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (מלאכי ב, ז) כִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ ה' צִבְאוֹת הוּא, אִם דּוּמָה הֵרֵב לִמְלֶאֱךָ ה' צִבְאוֹת יִבְקְשׁוּ תוֹרָה מִפִּיהוּ, וְאִם לֹא אֵל יִבְקְשׁוּ תוֹרָה מִפִּיהוּ. אמר ריש לקיש, רבי מאיר קרא אשכח ודרש, הֵט אֶזְנוֹךָ וְשִׁמְעֵ דְבָרֵי חֻכְמִים וְלִבְךָ תִּשְׁמַע לְדַעְתִּי (משלי כב, יז), לדעתם לא נאמר, אלא לְדַעְתִּי [פירשי:] אלמא ברשיעי עסיקינו, וקאמר הֵט אֶזְנוֹךָ. רב חנינא אמר מהכא, שְׁמַעֲבִי בַת יִרְמְיָהּ וְהִטִּי אָזְנוֹךָ וְשִׁחֲבִי עִמָּךְ וּבֵית אֲבִיךָ וְגו' (תהלים מה, יא). קשו קראי אהרדי. לא קשיא, הא בגדול [היודע ליהרהר שלא ילמוד מעשיו יכול ללמוד תורה מפיו], הא בקטן. כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא, רבי מאיר אכל תחלא [פרי החיצון הנאכל בתמרה] ושדא שיחלא [גרעינה הנורקת] לברא. ○ דרש רבא, מאי דכתיב (שיר השירים ו, יא) אֶל גַּנֵּת אֶגְזוֹ יִרְדְּתִי לְרֵאוֹת כְּבָבִי הִנָּחַל וְגו', למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז, לומר לך מה אגוז זה אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם אף על פי שסרח אין תורתו נמאסת. ○ אשכחיה רבה בר שילא לאלהיו, אמר ליה מאי קא עביד הקב"ה, אמר ליה קאמר שמעתא מפומיהו דכולהו רבנן, ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר. אמר ליה אמאי, משום דקא גמר שמעתא מפומיה ד'אחר. אמר ליה אמאי, רבי מאיר רמון מצא, תוכו אכל קליפתו זרק. אמר ליה השתא קאמר [נעכשו שמע לקולך ואמר שמועה מפיו], מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קִלְנִי מֵרָשָׁי קִלְנִי מִזְרוּעֵי (עי' בסנהדרין דף מו במשנה וגמרא).

^{פד} באור החיים הקדוש [ראה יב, כח] בפסוק שְׁמֹר וְשִׁמְעֶתָ אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ואם תאמר, הקב"ה מתחלה מה סבר וְלִבְסוֹף מה סבר, שאין לומר שנעלם מעיני ה' ח"ו הטעם שאמר רבה בר שילא רבי מאיר רימון מצא וכו'. ○ דע כי יקפיד ה' על האדם בעשותו דבר שלא יהיה בו נקי אלא מה, מאדם, ויחשוב לו לחטא, עד שיהיה נקי

רלא

זאָגט ער אַזוי. דער פּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים האָט געוואוסט דעם אָמֶת, אָבער קיינער האָט נישט געוואוסט, [וממילא] איז עס געווען אינדרויסן אַ פֿגם, פֿאַרן עוֹלָם, אַז ס'איז געווען אַ פֿגם 'אינדרויסן', ווייל מ'זאָגט [שהוא שלא כהוגן].

- [וכן מצינו בכמה מקומות, דבריים שנאסר] מִפְּנֵי מְרִאִית הָעֵין איז אויך אַן עבירה, ווייל מ'קאָן זיך אָפֿלערנענ^פ.

ער זאָגט נישט [באור החיים הק' טעם זה], נאָר סָתָם, [אז] דורך דעם פֿגם האָט מען שוין נישט געקענט זאָגן תּוֹרָה מִפֿי.

מ' וואָרט. ולזה כשעשה רבי מאיר מעשה זה שהיה למד מאדם שאינו כמלאך, היה רבי מאיר נקי מ' אבל לא מאדם, כל עוד שלא נודע טעמו אם זך וישר פעלו, וזה סבב שלא היה ה' אומר שמועה מפיו, להיותו חסר השלימות. ואחר שנאמר בשיבה של מטה טעם לשבח במעשיו, נכנס בגדר וְהִיָּיתָם נְקִים גם מִיִּשְׂרָאֵל, ולזה תיכף ומיד חזר ואמר שמעתא משמו, ולעולם האמת כדברי רבי מאיר.

^פ ויעיין עוד בשדי חמד (ח"ג, מערכת מ' כלל פ, ד"ה והוא עובדא), ובשו"ת יגל יעקב (יר"ד סימן כג, ד"ה ועוד נ"ל לומר), שביארו גם בטעם דמפני מראית העין שהוא ילמדו ממנו, ולכן לא אמרו בהו הלשון מפני 'החדש', ולפי זה יש לפרש לשון רבינו כאן כפשוטו, דהכל טעם אחד הוא. [אולם בפשטות משמע בכמה מקומות בגמרא ופוסקים נראה דהלשון מפני מראית העין, היינו שלא יאה נראה לאחרים שהוא עושה איסור, ואכמ"ל].

וכיוצא בזה מצינו בלשון רבינו בפתיחה לאברכים חוה"מ סוכות תשכ"ח (לשון קדשו קונטרס רו, אות יב-ג) וז"ל: נאָר דער פֿלל איז, אַז וואָס איין טוען, וואו ס'איז דאָ אַ קנופּיאַ אידן טוען [א מצוה], דאָס האָט השפּעָה אויפן גאנצן פֿלל יִשְׂרָאֵל. וואָרן ס'איז דאָך אַזוי, וואָס דער גאנצער פֿלל יִשְׂרָאֵל זענן [אצל אחרים העוסקים בתורה ומצות], דאָס האָט אַלעמאָל [א] השפּעָה [על הוראים]. ○ [וכן מצינו לענין דבר עבירה, כי] דער האַלבער שולחן ערוך איז צוליב דעם מראית העין. [ולכאורה] וואָס גייט מִך אַן מראית העין, וואָס גייט מִך אַן אַז 'יענער' וועט 'זאָגן'. נאָר וואָס זשע דען, [ווייל] די וועלט ווערט מוֹשפּע, די וועלט ווערט מוֹשפּע פון אַלדינגס וואָס ס'איז מיט אידן.

ויעיין בשל"ה הק' (שער האותיות, אות פ) שכתב להרכיב ב' הטעמים בזה [בטעם הראשון שכתב, וגם כתב עוד טעם אחר], וז"ל: וְהִיָּיתָם נְקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל (מטות לב, כב), רבותינו ז"ל (שקלים פ"ג, מ"ב) למדו מכאן, שצריך אדם להרחיק את עצמו מהחדש וכו', האדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, מן התורה שנאמר וְהִיָּיתָם נְקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל, ומן הנביאים שנאמר (יהושע כב, כב), קָל אֱלֹקִים ה' הוּא יֵדַע יִשְׂרָאֵל הוּא יֵדַע, מן הכתובים שנאמר (משלי ג, ד) וּמִצָּא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹקִים וְאָדָם. וכיוצא בזה מה שאמרו רבותינו ז"ל (חולין מד:) הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. ובמסכת ברכות (לא:) [ומען חנה ותאמר לא אֲדָנִי (שמואל א' א, טו) וכו', אמר ר' אלעזר מכאן נלחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו כו'. ויען עלי ויאמר לִי לְשִׁלּוֹם (שם, יז), אמר ר' אלעזר מכאן להחושד את חבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו, שנאמר (שם) וְאֵלֶיךָ יִשְׂרָאֵל: [מן] אֵת שְׁאֲלָתָךְ, עד כאן. וכן מצינו הרבה דברים בתלמוד שאסרו מפני החשד. ○ ויש ליתן שני טעמים לדבר. אחד, כדי שיתרבה כבוד שמים, שאם אדם אחד נחשד בדבר עבירה או ח"ו נתמעט כבוד שמים, כי יאמרו פלוני זה מרד בהשם יתברך ועשה כך וכך. גם אולי ילמדו אחרים ממנו לעשות גם כן ככה חס ושלום. על כן כגון דא צריך להודיע, וכמו שאמרו בני גד ובני ראובן (יהושע שם) קָל אֱלֹקִים ה' הוּא יֵדַע יִשְׂרָאֵל הוּא יֵדַע כי לא יִמָּרָד וּבִמְעַל כו'. ○ וטעם השני, כי ה' חפץ שנאהוב איש את אחיו, והשווא עובר בלאו, שנאמר (קדושים יט, יז) לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבְךָ, ואהבה היא המצוה אשר עליה עומד כל התורה, [וְאֵהָבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ. ואם הוא סובב שחבירו עשה עברה והענין אז מותר לשנאותו, כדאיתא בפרק ערבי פסחים (ק"ג): [על הפסוק] כי תִּרְאֶה חָמוֹר שֶׁנֶּאֱדָר רֶבֶךָ דְּמִירָב בּוֹ עֲבִירָה שֶׁנֶּאֱדָר בּוֹ דְּבִר עֲבִירָה שֶׁמֹּתָר לִשְׁנָאוֹת, ואפילו מצוה לשנאותו, שנאמר (משלי יג) יִרְאֵת ה' שְׁנֹאת רָע, ואומר (תהלים קלט, כא-כב) הִלּוֹא מִשְׁנֹאֲךָ ה' אֶשְׁנָא וּבִתְקוּמָיִךָ אֶתְקוּטְט, תְּכִלִּית שְׁנֵאָה שְׁנֵאָתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי. אבל בהסתלק החדש, אז כבוד שמים במקומו מונחת, גם אהבת הבריות.

ויעיין בדברי רבינו בליל ש"ק ויחי תשי"ג הנדפס בקונטרס דברות קודש לשו"ב"ם (ח"א עמוד ו) שהביא כן בשם השל"ה: וז"ל: דהנה נודע כי השפעה של מצוה גדולה מאד, דעל ידי עשיית מצוה כתקונה נשפע השפעת קדושה על לחבירו ולבני אדם וזהו, וכמו שכתב השל"ה הקדוש (הובא לעיל) דמהאי טעמא אסרו חז"ל כמה דברים משום מראית עינים, משום דאם נדמה לחבירו שעושה עבירה יכול להשפיע זאת גם עליו לעשות כן. ומדה טובה מרובה, דעל ידי עשיית מצוה ודבר טוב משפיעין השפעה לטובה גם לזולתו, לעשות כמעשהו. ומשום הכי אף על פי שיש מעלה יתירה למצוה כשעושים אותה בצניעא והצנע לכת, מכל מקום יש מעלה גם להיפך כשעושין אותה בפרהסיא, שעל ידי כן כבוד שמים מתרבה. דכמו שעבירה בפרהסיא רח"ל חמור יותר, משום חילול ה', כמו כן מצוה בפרהסיא יש לה מעלה יתירה, שיש עליה זה כבוד שמים.

[אָבער שפּעטער] אַז דער דרש איז אַראָפּגעקומען, ס'איז נַתְגַּלָּה געוואָרן, מ'האַט דאָס געוואוסט, איז עס געווען 'אויס' פֿגם.

רלב

המשך ישוב קושיא ד

ועל דרך זה יש לומר דבימי דוד כיון שלכל העם לא היה נודע מעמו וצורך הדבר, על כן היה בזה פֿגם, והיה מקום להעונש והדין לחול עליהם

דאָס קאָן זיין. ביי דוד המלך האָט מען נישט געוואוסט דעם צוֹרֶךְ קיינער, [וממילא] אַז קיינער האָט נישט געוואוסט, דאָס אַליין איז שוין געווען אַ שטיקל פֿגם. [און] אַז ס'איז געווען אַ שטיקל פֿגם, האָט שוין געשאַדט דער מַנִּין.

[און] אַזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט, [אַז] בַּצִּרוּף ווען ער נעמט דעם כֶּפֶר [של מחצית השקל] העט עס גיווען גענוצט, העט עס נישט גיווען געשאַדט 'אַזוי אויך' נישט.

רלג

על כל פנים דער מקור איז געווען ווייל ס'איז געווען [אַז] די 'וועלט' האָט עס אָנגעקוקט, דער 'עולם' האָט עס 'אַנגעקוקט' פֿאַר 'שלא לצורך', און דאָס האָט געשאַדט. [וזהו שכתבו הרמב"ן והאור החיים הק' שהמנין בימי דוד היה 'שלא לצורך', והיינו שלענין העם היה נראה זה 'שלא לצורך', כי הם לא ידעו טעמו].

רלד

אבל בעצם הדבר שפיר היה זה 'לצורך', כדי לעשות טובה לישראל, ואולי אף לשאר דורות עשה בזה טובה דוד המלך האָט אָבער דאָך געוואוסט [אַז] ער מוז עס טון, [ווייל] ער האָט געזען דאָס תועלת מַרְבֵּה [שיפעול לישראל בזה]. וואָס ווייסט מען דען וואָס אַ תועלת ער האָט געמאַכט מיט דעם עַד סוף כָּל הדורות, מיט דעם מַנִּין¹⁹. דאָס ווייסט מיר דאָך אונז נישט.

רלה

ומה שלא גילה דוד לכל העם מעמו בזה, לפי שלא רצה הקב"ה שיגלה להם באותה שעה הטעם, כי מן השמים רצו להביא העונש, עבור חטא ישראל, ואינה לידו מה שקרה בלשון הסתה כלפי מעלה, וכמבואר בפסוק ובגמרא [נאָר] אף על פי כן, פֿאַרוואָס דער בורא כל עולמים האָט אַזוי געפֿירט [שלא יגלה להם טעמו, והרין] לעולם ער העט עס זיי גיווען געקאָנט מַגְלָה זיין [צורך הדבר. נאָר] דער בורא כל עולמים האָט אַזוי געפֿירט [ולא אמר לו לגלות סיבת הדבר]¹⁹, ווייל ס'איז געווען אַן עוֹנֶשׁ פֿאַר אידן, און [ווייל] ס'איז געווען אַ שטיקל פֿגם [מצד דוד] ווייל ער האָט געזאָגט [לשון] 'הִסִּיתִךְ'.

רלו

וגם בחטא זה שעשה דוד להוכיח לשון הסתה, באמת גם הפסוקים כותבים לשונות כאלו מאיזה טעם שיהיה, ואם כן גם שאם לא מטה דוד בעצם הענין, רק הפגם היה במה שלענין העם לא היה נראה כלשון הגון דער אַמְתָּה, דער פֿסוק אַליין זאָגט דאָך [אויף] אים וַיִּסֶּת אֶת דָּוִד (שמואל ב' כד, א), שטייט דאָך אין פֿסוק אַליין [ער] רופֿט דאָך [עס] אַן [בלשון] מִסִּית. דאָס הייסט דאָך נישט [אַז] ער [כביכול], נאָר ס'ווערט אָנגערופֿן אַזוי, ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט, [אַז] דורכדעם וואָס ער ווערט באַשאַפֿן [מהפגם של לשון 'הִסִּיתִךְ'],

¹⁹ וכעין שמצינו במנין שבימי משה, שראה אף כל הגלגולים שלהם, וכמבואר לעיל בשם הרמ"ע מפאנו ונועם אלימלך. או כדומה לזה.

¹⁹ וכדלעיל בסוף אות רכת.

דורך דעם מקטרג, דורך דעם מלאך, דורך דעם גייט עס, דאָס ווערט אָנגערופן די הַסְתָּה, ס'ווערט באַשאַפֿן אַ מַסִּית דורכן חטא.

רלו

ממילא האָט דוד המלך אויך געמעגט אַזוי זאָגן.

[נאָר] אף על פי כן, ער האָט עס דאָך נישט געדאַרפט צו זאָגן מיט אַזאַ לָשון, [וואָס] ס'האָט אויסגעזען פֿאַר יענעם [שלא כהגון]. אַז דער פֿסוק זאָגט עס, ווייסט מען שוין. [משא"כ כשאמרו דוד] ס'האָט אויסגעזען פֿאַר יענעם [כלשון שאינו הגון].

רלח

וכעין זה פירשתי בלשון שאמר יעקב ללבן עם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה, שבעצם יפה אמר יעקב ולא טעה יעקב, שהרי אמר עם אֲשֶׁר 'תִּמְצָא', והיה כְּמוֹת שלא ימצא, אלא שלפי שלענין השומעים היה אפשר להבין זה בכוונה אחרת, על כן יצא מזה חזק לרחל

אַזוי ווי איך האָב געזאָגט^פ דעם פֿשט [בפרשת ויצא, אויף וואָס] ער האָט געזאָגט [יעקב אבינו] עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה [ויצא לא, לב], [און] ס'איז דאָך אָבער יאָ געווען ביי רַחֵל'ן, [ולכן] האָט עס געשאַדט, און רַחֵל איז נִסְתַּלַּק געוואָרן^פ. איז דאָך די קְשִׁיָּא, ווי פֿאַלט ער עפעס אויס טאַקע [מעיקרא] צו זאָגן אַזוינס, ער האָט דאָך געקאַנט קלערן טאַמער יאָ. ווי זאָגט מען דאָס.

נאָר דער אָמַת [איז] - האָב איך געזאָגט - אַז דאָס איז קיין שום קְשִׁיָּא נישט, [ווייל] ער האָט נישט געזאָגט אַז ווער ס'האָט אֱלֹהֶיךָ [איז] לֹא יִחְיֶה, נאָר אַז דו וועסט 'געפונען', און ער האָט טאַקע נישט געפונען. ער האָט געוואוסט גאַנץ גוט [יעקב אבינו כן] אַז רַחֵל אָמנו האָט עס באַהאַלטן וועט עס לֶבֶן נישט טרעפן, אין דעם איז ער נישט מִסּוּפֵּק געווען, און ס'איז טאַקע אַזוי געווען, און ער האָט נישט געפונען, זי איז דאָרט געזעצן אויף זיי. [וממילא] איז ער קראַנט געווען מיטן זאָגן.

איי וואָס דען האָט געשאַדט, [ווייל] ער האָט אָבער געזאָגט אַזאַ לָשון, [און] נישט יעדער לערנט אַזוי גוט פֿשט, אַז ס'זעט אַזוי אויס פֿאַר די וועלט, [און] פֿאַרן מַקְטָרג - שטייט^ז - מוז מען זאָגן ריינע תּפֿלוֹת. אַ תּפֿלָה אפילו, מוז מען זאָגן אַ ריין לשון [דלא משתמע לתרי אנפי, ווייל] ווען נישט כאַפט זיך אָן דער מַקְטָרג.

פֿאַרן מַקְטָרג קאָן עס שוין שאַדטן, דאָס איז אַן עקסטערע זאַך. [אבל יעקב לא טעה].

^פ עיין זה בדברי רבינו בליל ה' דחנוכה תש"י (ונדפס בדברי יואל לחנוכה ח"א, אות ל ד"ה ומרגלא בפומי).

^פ כמבואר בבראשית רבה (עד, ט): עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה. והוה כן, כְּפִגְגָּה שִׁיָּצָא מִלִּפְנֵי הַשֵּׁלִיט (קהלת י, ה), ותגנוב רחל, ותמת רחל.

ובתנחומא ויצא (סימן יב): התחיל לבן אומר ליעקב וְעַתָּה הֲלֹךְ הֲלַכְתָּ וגו' לְמָה גִּנַּבְתָּ אֶת אֱלֹהֶי, השיבו עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה, באותה שעה גנור על רחל מיתה וכו'.

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק לה): לפיכך גנבתם רחל, שלא יגידו ללבן שברח יעקב, ולא עוד אלא להכרית עבודה זרה מבית אביה. ולא ידע יעקב בכל אלה, אמר כל מי שייגנוב התרפים ימות בלא עתו, והיוצא מפי צדיק כיוצא מפי המלאך, וילדה רחל ומתה, שנאמר (ויצא לה, יח) וַיְהִי בִצְאת נַפְשָׁהּ וכו'. וברש"י ויצא (לא, לב): לֹא יִחְיֶה. ומאותה קללה מתה רחל בדרך.

^ז בזהר הק' וישלח (דף קסט): הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אֲחִי מִיַּד עֶשָׂו כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהַכְנִי אִם עַל בָּנִים (וישלח לב, יב). מכאן, מֵאֵן דְּצִלִּי צְלוֹתֶיהָ, דְּבַעֲי לְפָרְשָׁא מְלוֹי בְּדָקָא יְאוּת. הַצִּילֵנִי נָא, וְאִי תִּמָּא דְּהָא שׁוֹבֶבֶת לִי מִלְּכָן, מִיַּד אֲחִי. וְאִי תִּמָּא קְרִיבִין אוֹחְרִינִין סָתֵם אַחִין אַקְרוּן, מִיַּד עֶשָׂו. מֵאִי טַעְמָא, בְּגִין לְפָרְשָׁא מְלָה בְּדָקָא יְאוּת. וְאִי תִּמָּא אָנָּה אֲמַאי אַצְטְרִיךְ, כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהַכְנִי. בְּגִין לְאַשְׁמּוּדְעָא מְלָה לְעִילָא וּלְפָרְשָׁא לָהּ בְּדָקָא יְאוּת, וְלֹא יִסְתֵּים מְלָה.

רלט

וכמו כן היה גם אצל דוד, שבעצם הענין לא טעה כלל. והמנין היה 'לצורך', אלא שלא הבינו הכל טעמו, ולכן היה בזה מקום לחול העונש

דאָס איז אויך די זעלבע זאך [אצל דוד המלך]. דוד המלך האָט זיך נישט טוּעה געווען, [ווייל] ס'איז געווען לְצוּרֶךְ, און ער האָט אַלעס געברויכט צו טון. נאָר דעס איינע [היה החסרון] פאַרוואָס מ'האָט נישט 'געוואוסט' די וועלט, דעס איינע ..

רמ

ובמה שלא גילה להם מעמו, יש לומר עוד, ראולי היה זה מפאת ענוותנותו. או כדי שלא ילמדו אחרים לעשות כן. או שמן השמים לא גילו שאין ידוע להם מעמו. [או כדלעיל, שלא נתנו לו רשות לגלותו]

קען זיין אפשר [עוד]^א בטעם שלא הודיע להם דוד טעמו, [הוא] וועגן דער גרויסער עֲנוּוה [כי טעם הדבר היה תלוי בגודל מעלת דוד, שעשה בזה טובה לישראל במה שהוזכרו לפניו]. אָדער [ווייל טאָמער] מ'וועט זיך לערנען דערפון, [לעשות כן אפילו] ווער ס'איז נישט אַזוי גרויס [שיביא בזה טובה והשפעה לישראל, ונמצא דאצלם יהיה באמת 'שלא לצורך']. אָדער [ווייל] מ'האָט [מן השמים] פון אים דאָס מַעֲלִים געווען [דעס] אַז דער עולם ווייסט נישט.

[וככל אופן איז] מן השמים איז דאָס געוועזן, [ווייל] ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין, [ווייל] דער עוֹנֶש האָט געברויכט צו זיין.

רמא

ישוב קושיא א [באופן שני]^א

אמנם בסופו של דבר נמתק הענין גם בימי דוד, שניהם ה' על הרעה ופסק המנפת. והכל היה נמדר מן השמים, הן העונש והן ההצלה, וכדרך שפירשו בפסוק מִשְׁפָּטִי ה' אֶמֶת צִדְקוֹ יִחְדוּ

אָבער דער סוף איז געווען, מ'איז ניצול געוואָרן, ס'איז נישט געווען אַזוי שטאַרק [די מגיפה]^א און מ'איז ניצול געוואָרן [וכדלעיל באות ריט].

רמב

[וכדרך שפירשו]^א בפסוק מִשְׁפָּטִי ה' אֶמֶת צִדְקוֹ יִחְדוּ [תהלים יט, c], ווען דער בורא כל עולמים טוט אַ זאך [שהוא 'משפטי'], דאָס האָט אַלעס טַעֲמִים [הן העונש והן ההצלה, והכל במשקל מדויק, וזה שנאמר צִדְקוֹ יִחְדוּ], אַלעס אינאיינעם איז ער גערעכט. על כל פנים איז דאָס געווען דאָס גאַנצע.

רמג

ומבואר זה בדברי המדרש עצמו, שדרשו את הפסוק וְיָהִי כָהֶם נֶגֶף, דהיינו בימי דוד

דאָ האָט מִשֶּׁה רִבִּינו געזאָגט כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם, [און] דער מדרש^א [אליין] זאָגט^א [דאך], כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם בימי משה, וְיָהִי כָהֶם נֶגֶף בימי דוד, שטייט דאָך [דאָ אליין מרומז, אַז] מ'האָט דאָך איינגעשטילט דערנאָכדעם די מַגִּיפָה [אף בימי דוד].

^א מלבד הטעם דלעיל (באות רכח) כי מן השמים לא ניתן לו רשות לגלות.

^א ואופן ראשון, הוא בהדרוש השייך לחלק ג' של הקונטרס.

^א עיין קרוב לזה בתהלים תפלה למשה (מזמור יט) והובא בדברי יואל תניינא (עקב עמוד רעא), ועיין עוד בדגל מחנה אפרים (פרשת משפטים) והובא בדברי יואל (משפטים עמוד קמב). וילע"ע.

^א במקום שאמרו שבימי דוד היה שלא לצורך, שם עצמו דרשו הפסוק וְיָהִי כָהֶם נֶגֶף, בימי דוד.

רמד

ישוב קושיא א (כאופן שני)

וכל זה היה גם כן בזכות המנין שהיה 'בימי משה', כמבואר שם במדרש דעל זה קאי רישא דקרא פי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם, דהיינו בימי משה. כי כחו של משה עומד להם לישראל בכל הדורות, וזה עומד להם גם בימי דוד. ומבואר דברי התנחומא, דאף במקום שהיינו חייבין תלוי ראש, דהיינו בימי דוד, נתת לנו הרמת ראש, על ידי משה

דער בורא פל עולמים האט געזען, ער האט געזען וואס ס'האט זיך פריער געטון, די אלע פריערדיגע ענינים. 'אין הסתרה' איז געלעגן דער כח פון משה רבינו, שהתפלל על שמירת ישראל, וואס איך האב פריער געזאגט^{צב} [בביאור] די אלע ענינים [שבוזו הסדרה]. ס'איז געלעגן דער כח פון די פריערדיגע, וואס משה רבינו האט דורכגעזעצט, [און] ער האט אויסגעארבעט [לדורות]. איז דאס געבליבן א כח אפילו בימי דוד, אז ס'האט נישט געשאדט [אזוי שטארק, ווייל] ענד'ליך^{צד} איז נתגלה געווארן דער כח, איז געווארן א הרמת ראש אנשטאטס תלוי ראש.

רמה

סיום ישוב קושיא ג (לאופן השני)^{צא}

וזהו גם כן מה שאמר לו אתה עומד וזוקף את ראשם של ישראל בכל הדורות

[וזה שאמר] אתה עומד וזוקף את ראשן, דא אין די פרשה פון פי תשא^{צב}. און [כמו] כן פון די אלע פרשיות [שבהמשך סדרה זו] וואס איך האב פריער געזאגט^{צב}, אז משה רבינו איז בהעלם [עם בני ישראל בכל דור], און [ער] העלפט אידן, עד סוף כל הדורות^{צג}.

רמו

ברכת הקודש

דער בורא פל עולמים זאל העלפן: מ'זאל מיר זיין דבוק טאקע, אין באשעפער. ס'זאל נתגלה ווערן דער כח פון דער ידיעה, וואס ער האט [דערויף] מתפלל געווען פאר אידן [באומרו] לא 'הודעתני' את אשר תשלח עמי, מ'זאל וויסן די ידיעה^{צט}. און דער בורא פל עולמים זאל העלפן טאקע: מ'זאל מיר געהאלפן ווערן מיט א ישועה שלימה. מ'זאל מיר דבוק זיין אין בורא פל עולמים. מ'זאל מיר די זכיה האבן, צו טון דעם רצון הבורא ברוך הוא. מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען במהרה ישועת ישראל, די אמת'דיגע ישועה, ווען אידן וועלן געהאלפן ווערן. [און] מ'זאל מיר זוכה זיין, צו זיין צווישן די 'געהאלפענע'. מ'זאל מיר נאך זוכה זיין צו זען התרוממות קרן התורה וישראל, און התגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{צב} בביאור פרשת ראיה אתה אמר אלי (הנדפס בחלק א' של הקונטרס). וכן בביאור הפסוק ובימים פקדי ופקדתי וגו' (שיודפס א"ה בחלק ג' של הקונטרס).

^{צג} פירוש לבסוף, ביים 'ענני'.

^{צד} דקאי על ימי דוד. ועיקר ישוב קושיא ובאופן ראשו, מבואר לעיל בהדרוש (בהשייך לחלק ג' של הקונטרס), וכן מבואר שם ישוב קושיא ב.

^{צה} כמבואר לעיל בהדרוש (בהשייך לחלק ג' של הקונטרס) בישוב קושיא ג.

^{צז} וכמו שהאריך רבינו בביאור פסוק זה לעיל בהדרוש (בהנדפס בחלק א' של הקונטרס).

